"Hiçbir yerde bundan daha geniş, güçlü, sağlıklı ve hoşgörülü bir hayat ve dünya anlayışı yok." **–T. Bailey Saunders**

Johann Wolfgang von

GOETHE

Aforizmalar

Almancadan Çeviren: Gülrû Bayraktar

mayakitap

Aforizmalar

Maya Kitap: 76, Düşünce: 6
1. Baskı, İstanbul Mart 2014

ISBN: 978-605-5675-86-8
Orijinal Adı: Maximen und Reflexionen
Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır.

Yayın Yönetmeni: Tahir Malkoç
Düzelti: Hakan Korkut
Mizanpaj: Mehmet Büyükturna
Kapak: Özlem Aslan

Bu eserin çevirisi, Alman Dışişleri Bakanlığı'na bağlı Goethe-Institut'un desteğiyle yapılmıştır.

Maya Kitap * Sertifika: 14079
Merkez Mah. Kocamansur Sok. No: 6/4 Şişli / İstanbul Tel: 0212 296 97 1
e-mail: info@mayayayinlari.com www.mayayayinlari.com

Kayhan Matbaacılık * Sertifika: 12156
Davutpaşa Cad. Güven Sanayi Sitesi C Blok No: 244
Topkapı/İstanbul Tel: 0212 576 01 36

Johann Wolfgang von

GOETHE

Aforizmalar

Almancadan çeviren

Gülrû Bayraktar

çevirmenin önsözü

Alman edebiyatı denildiğinde şüphesiz akla ilk gelen isim Johann Wolfgang von Goethe'dir. Yüzyıllardır nesilden nesle aktarılan başyapıtlarının yanı sıra, yaşadığı çağı ve çağdaşlarını da etkilemiş olmasıyla sadece Alman edebiyatı için değil, dünya edebiyatı için de önemli bir isimdir.

1833 yılında "Maximen und Reflexionen" adıyla yayımlanmış bu eser aforizmalar, düşünceler ve alıntılardan oluşmaktadır. Varlığının toplamını oluşturan bu idrakler ve farkındalıklar, Goethe'nin ölümünden sonra derlenip kitaplaştırılmıştır. Bu derleme, Goethe'nin hayatı boyunca yaşadıklarından ilham alarak kâğıda döktüğü aforizmalardan oluştuğu için, onun hayat tecrübelerinin bir külliyatı olarak algılanmalıdır. Elinizdeki çeviri de, çağdaş Alman edebiyatı profesörü Helmut Koopmann'ın derlemesi temel alınarak yapılmıştır.

Bazı cümlelerdeki bulanıklığa rağmen, mümkün olduğu kadar Goethe'nin üslubuna ve felsefesine sadık kalarak yapılan bu çeviride, Almanca dışında yazmış olduğu sözler dipnotlar halinde okura sunulmuştur. Böylece Latince, Fransızca veya İtalyanca olan aktarımlar da özgün halleriyle okura yansıtılmıştır.

Çevirirken Goethe'nin bütün fikirlerinden ilham ve büyük keyif aldığım bu eserden, okurun da aynı keyfi almasını diler, sadece Alman edebiyatına ilgi duyanlara değil, tüm edebiyatseverlere, felsefe, bilim ve siyaset meraklılarına hitap etmesini gönülden dilerim.

Gülrû Bayraktar

içindekiler

biyografi **9**
tanrı ve doğa **19**
din ve hıristiyanlık **28**
toplum ve tarih **35**
düşünmek ve yapmak **56**
idrak ve bilim **79**
sanat ve sanatçı **131**
edebiyat ve dil **159**
tecrübe ve hayat **180**
ek notlar **219**

biyografi

Johann Wolfgang von Goethe 28 Ağustos 1749 tarihinde Frankfurt/Main şehrinde doğmuştur. Goethe'nin babası, Johann Caspar Goethe saray meclisinde idari görevi olmayan bir kurul üyesi idir. Annesi ise belediye başkanının kızı Catharina Elisabeth Textor Frankfurt soylularındandır. Goethe 29 Ağustos 1749 tarihinde Protestan kaidelere uygun olarak vaftiz edilir ve bir yıl sonra da kız kardeşi Cornelia dünyaya gözlerini açar. Bunun üzerine babaları evlerini genişletmeye başlar.

Goethe 1755 yılından itibaren Frankfurt'ta bir devlet okulunda öğrenim görür fakat sonra babası tarafından bu okuldan alınır. Goethe'nin eğitimini başta babası üstlenir ve onun sayesinde Latince öğrenir. Daha sonra babası Grossen Hirschgraben Caddesi üzerinde bulunan bu eve bir özel öğretmen getirtir. Yedi Yıl Savaşları sırasında Fransız Askerî Birlikleri Frankfurt'u işgal eder ve 1759 da Fransa Kralı'nın Başkomutanı Kont Thornac Goethe ailesinin evine yerleştirilir.

Goethe babasının ısrarı üzerine 1765 yılında Leipzig'de hukuk öğrenimine başlar ancak o zamanlar bile kendini ede-

biyat sanatına daha yakın bulur. Gönlünden hitabet ve edebiyat okumak geçer. Goethe burada 1766 senesinde Leipzig hancısının kızı Anna Katharina (Kaethchen) Schönkopf ile tanışır. Aynı sene içerisinde "Annette" isimli şiir külliyatı oluşur ve Goethe'nin onayı olmadan Frankfurt'ta yayınlanan "Die Sichtbaren"(Görünür Olanlar) isimli bir dergide "İsa Mesih'in Cehennem Yolculuğu Üzerine Şairane Düşünceler" isimli şiiri basılır.

Anna Katharina Schönkopf ile olan ilişkisi 1768 yılında son bulur. Goethe, psikolojik ve fizyolojik çöküşü ve ağır hastalığı (iç kanama ve akciğer rahatsızlığı) sebebiyle 1768 senesinde ebeveynlerinin evine Frankfurt'a geri dönmek zorunda kalır. Uzun süren hastalığı sırasında 1769 yılından itibaren annesinin akrabası olan Susanne Katharina von Klettenberg tarafından şefkatle bakımı üstlenilir. Goethe'yi sevgi içinde dindarlık felsefesinin hayal dünyasına ve yeni Platoncu geleneğin panteistik - simyevi yazılarına teşvik eden de o olur (Paracelsus, Basilius Valentinus, Georg v. Welling v.s.).

Nisan 1770 yılından itibaren Goethe hukuk eğitimine Strasburg'da devam eder ve yanı sıra da Tarih, İktisadi Bilimler, Anatomi, Cerrahlık ve Kimya gibi derslere de katılır. Aynı yıl içinde kendisinden beş yaş büyük olan şair, felsefeci ve ilahiyatçı olan Johann Gottfried Herder ile tanışır. Eylül 1770'den Nisan 1771'e kadar süren Herder ile olan neredeyse günlük görüşmelerinde Herder Goethe'ye Hamann'ın Aydınlanma ile ilgili eleştirisini ve kendi dil felsefesi fikirlerini sunarak Goethe'nin nazarını Shakespeare'e, Homerüs'e ve Ossian'a çeker.

Burada Ekim 1770 yılında Goethe Sessenheim papazının kızı Friederike Brion ile tanışır ve ona duyduğu aşk ile ilk olgun şiirlerini yaratır (Örn: *Hoş Geldin* ve *Veda*). Goethe

1771 yılının Ağustos ayında mezuniyet sınavını Strazburg'da başarıyla geçer ve "licentitatus juris" olarak adlandırılan hukuk doktorasını tamamladıktan sonra avukatlık yapma yetkisine haiz olur. Bunun üzerine 1771 yılının sonbaharında avukatlık yapabilmek için gerekli hazırlıkları başlatmak üzere Frankfurt'a döner. Frankfurt'ta 1771'de "Götz von Berlichingen" isimli dramı tamamlar. Akabindeki senelerde burada "Wanderers Sturmlied" (Gezginin Coşkun Şarkısı, 1772), "Mahomets Gesang" (Muammed'in Şarkısı, 1772), "Prometheus" (Prometeus, 1774) ve "Ganymed" (Jüpiter, 1774) isimli büyük kasideler kaleme almıştır.

Goethe 1772 yılından itibaren "Sturm und Drang" (Coşumculuk) hareketinin baş temsilcisi kabul edilir ve bu hareketin eleştirici kolu olan "Frankfurter Gelehrten Anzeige" (Frankfurtlu Bilginlerin Bildirisi) isimli yayına Hukuk Bilimleri, Hitabet ve Edebiyat dallarında eleştiri yazıları ile katılır. Aynı sene içerisinde Goethe Darmstadt Duygulular Cemiyetine "Gezgin" rumuzu altında kabul edilir ve anlatıcı Sophie von La Roche ile kızı Maximiliane ile tanışır.

Main şehrinde Goethe 1772' den 1775' e kadar avukat olarak 28 dava yürütür ve at pazarında çocuk katili Margaretha Brandt'ın kılıçla idam edilişine tanık olur. Bu tablo Goethe'nin "Faust" eserindeki Gretchen karakterinin temelini oluşturur. Wetzlar Yargıtay'ındaki stajyerliği esnasında Charlotte Buff ile tanışır. Bu ihtiraslı fakat karşılıksız sevgiden "Die Leiden des jungen Werther" (Genç Werther'in Acıları, 1774) isimli, mektup şeklindeki roman doğar.

Goethe 1773 yılında "Götz von Berlichingen" isimli dramı tamamlar ve Herder'in 1. baskıyla ilgili yaptığı sert eleştiriden sonra Goethe 1771 yılının Haziran ayında tekrar eserin üzerinden geçer ve eser 2. baskıyla yeniden yayınlanır.

14 Nisan 1774' de Goethe'nin eseri "Götz von Berlichingen" sahne uyarlamasıyla Berlin'deki Koch kuruluşu tarafından ilk kez sahnelenir. Bu dönemde "Prometheus", "Ganymed" ve aydınlanma çağı şairi Christoph Martin Wieland'a yazılmış olan bir hiciv yazısı "Götter, Helden und Wieland" (Tanrılar, Kahramanlar ve Wieland) adlı kasideler oluşur. Konusu evlilik ve ihanet olan "Clavigo" isimli bir trajedi 23 Ağustos 1774'te ilk kez Hamburg'da sahnelenir. Eserde genç yazar Clavigo ihanetiyle sevgilisi Marie'nin ölümüne sebep olur ve Clavigo kadının erkek kardeşi tarafından vurulur.

Goethe 1775 yılında Frankfurtlu bir bankacının kızı olan Lili Schönemann ile nişanlanır ancak nişan altı ay sonra atılır. Goethe 1775 yılında Ch. Ve F.L. zu Stolberg-Stolberg isimli kontlarla İsviçre'ye seyahat eder. Oradan döndükten sonra Kasım 1775'te Saksonya-Weimar'ın yeni Dük'ü Carl August von Sachsen-Weimar'ın daveti üzere Weimar Sarayına gider.

Düşes Anna Amalia, içlerinde Christoph Martin Wieland ve Charlotte von Stein'ın da bulunduğu birçok edebi alanda faal olan saraylıyı bir araya toplamıştır. 1776 yılında Goethe Charlotte von Stein'a aşık olur. Ancak bu aşk umutsuzdur çünkü Charlotte von Stein kraliyet imrahorunun eşidir. Aynı sene içinde "Claudine von Villa Bella", "Die Geschwister" (Kardeşler) ve " Stella" adlı dramalar ilk kez sahnelenir. "Stella" isimli eser bir ilişki üçgenini anlatır ve skandala yol açar; böylelikle Hamburg'da eserin yasaklanmasına sebep olur.

Goethe Weimar'a taşınır, orada Dük'ün ona hediye etmiş olduğu Stern'deki bahçeli eve yerleşir ve kendisine Weimar vatandaşlığı hakkı tanınır. Goethe Weimar'da çok sayıda siyasi görev alır. Daha sonraları tiyatronun yönetimini

ve Saray Tiyatrosu ile eğitim işlerinin denetimini üstlenir. 1777 yılında Goethe eyalet makamının en üst mevkiinde oy ve oturum hakkı olan gizli elçilik meclis üyeliğine seçilir. Böylelikle geliri garantilenmiş olur. Aynı sene içerisinde kız kardeşi Cornelia vefat eder ve bundan kısa bir süre sonra Goethe eski dostu Johann Gottfried Herder'i de Weimar sarayına aldırır. 1778'de Goethe dük Carl August ile birlikte Potsdam'a ve Berlin'e, akabindeki sene de yine Dük'ün eşliğinde İsviçre'ye seyahat eder. İsviçre'ye yaptığı bu ikinci gezisinde bir mineral taş koleksiyonu oluşturur.

1779 yılında Goethe savaş komisyonu ile dağ ve yol yapımının başına getirilir. Aynı sene içinde özel meclis kurulu danışmanlığını alır ve "Iphigenie" isimli tiyatro eserinin çalışmalarını başlatır. Bu eser Yunan mitolojisini esas almaktadır. Eserde kralın kızı olan Iphigenie tapınak rahibesi olarak Tauris dağında sürgündedir ve erkek kardeşi Orest tarafından oradan kurtarılarak eve geri getirilir. 1781 yılında Goethe mineraloji üzerine çalışmalarına devam eder ve bir renk öğretisi geliştirir. Ancak bu renk öğretisi daha sonra bilimsel bilgi ışığında çürütülür. Ayrıca kendisi tarafından Weimar'da kurulmuş olan "Özgür Çizim Okulu"nda anatomi dersleri verir. 1782 yılında Kral II. Joseph tarafından soylu ilan edilir ve bundan kısa bir süre sonra da Frauenplan'daki eve taşınır. Bu sene içinde babasını kaybetmiştir ve kendisine defterdarlığın en üst merciinde bir idari görev verilir.

Goethe 1783 yılında İlluminatilere katılır ve ikinci kez Harz bölgesine seyahat eder. Ertesi yıl aynı bölgeye üçüncü kez gider. O sene Goethe insan kafatasında ara çene kemiğini (intermaksil kemiğini) bulur. 1785 senesinde Goethe daha yoğun olarak doğa bilimleriyle uğraşır ve aynı sene ilk defa kalmak üzere Karlsbad'a gider.

3 Eylül 1786 tarihinde Goethe daha önce de düşünmüş olduğu Weimar'ın kıskacından kurtulma niyetini Karlsbad'a gizlice kaçarak gerçekleştirir. Seyahati esnasında bilhassa antik Roma ve İtalyan Rönesansı ilgisini çeker. Goethe Roma yolculuğunu neredeyse dört ay sürecek bir Napoli ve Sicilya seyahati için keser ve bu süreyi araştırmaları için de kullanır. Jeolojik çalışmalar sebebiyle Vezuv'a tırmanır. Palermo'daki botanik parkında ise kendisine ait olan "Öz Bitki" kuramını tasdiklenmiş bulur. Bu fikir varlığın her alanında, sanatta olduğu kadar doğada da, genel geçer olanı kendisine örneğiyle sunmaktadır. Roma'da Goethe J.H.W. Tischbein ve Angelika Kaufmann gibi bilhassa güzel sanatlar alanında çalışan sanatçılara yakınlık gösterir. Yazar Karl Philipp Moritz de bir süre ona Roma'da arkadaşlık eder. Bu süre zarfında Goethe deha çağının coşkulu şairinden bir klasik dönem temsilcisine dönüşür ve "Iphigenie Tauris'de" (1787) isimli eserinin son halini yazar.

1788'de Goethe Weimar'a geri döner ve Christiane Vulpius ile bir birliktelik yaşar, bu da Charlotte von Stein ile olan ilişkisinin bitmesine sebep olur. 7 Eylül 1788'de Jena Üniversitesinde Tarih profesörü olabilmesine destek olduğu Friedrich Schiller ile ilk defa karşılaşır. Goethe 1568'de Hollanda bağımsızlığı için savaşmış ve İspanyollar tarafından idam edilen Kont Egmont'u konu alan trajedisi *Egmont*'u tamamlar. 1789 yılında Goethe'nin oğlu August doğar. 1790 yılında Goethe İtalya'ya ikinci bir seyahat gerçekleştirir. Bu sefer Venedik'e gider ve burada İtalya seyahatinin en belirgin eseri olan *Venedik Hicivleri*'ni yazar (1788-90). Ardından *Torquato Tasso* (1789) isimli oyununu kaleme alır. Bu eserde yaratıcı insanlar ile toplum arasındaki çekişmeyi, bu durumla baş edemeyen ve kendisini edebiyata adayan

şair Torquato Tasso (1544-95) örneğinden yola çıkarak anlatır. Goethe 1774 yılında başlamış olduğu Urfaust'u (İlk Faust) "Faust. Bir Fragman" ismiyle tamamlar. 1792'de Goethe Dük Carl August'a Fransızlara karşı ittifak kurmuş olan birliğin karargâhına gitmek üzere eşlik eder ve 1793 yılında Fransız devrim savaş birliklerinin yardımıyla Jakoben Cumhuriyeti'nin kurulduğu Mainz'ın işgalinde yer alır. Fransız devrimiyle olan teması *Büyük Coptha* (1792) ve *Halk Generali* isimli komedileri yazmasına vesile olur.

Goethe 1794'ün sonunda bir tesadüf sonucu Friedrich Schiller ile yakınlaşır. Her ikisi de doğa bilimsel bir cemiyetin sempozyumuna katılırlar, bu da Goethe'ye Schiller ile derinlemesine sohbet etme fırsatını verir. Bunu izleyen verimli döneme bilhassa Schiller ile olan arkadaşlıkları damga vurmuştur. Schiller'in idealist estetiği Goethe'nin şiir üretimini kalıcı olarak etkilemiştir. Bu dönemde *Hermann ve Dorothea* (1797) isimli destan ile arayan ve yaratan insanın dramını sergileyen ve ancak Schiller'in ölümünden üç yıl sonra 1805'te biten Faust'un birinci bölümünü tamamlamıştır. Ortak çalışmaları arasında "Xenien" (1796) ve "Die Horen" ile "Propylaen" isimli dergiler, ayrıca "Schiller'in İlham Almanağı" sayılabilir. "Öz Kız Evladı" isimli oyunun fikrini Goethe nasıl Schiller'e borçluysa, Schiller de "Wilhelm Tell"i Goethe'ye borçludur.

1795 yılında Goethe tekrar Karlsbad'a seyahat eder. 1797 yılında birçok kez estetik akımı düşünürü ve şair Friedrich von Schlegel ile buluşur ve üçüncü kez İsviçre'ye seyahat eder. Aynı sene içinde Goethe Jena ve Weimar'daki kraliyet kütüphanelerinin idaresine getirilir. Balat yılı olan 1797'de birçok eser Schiller ile olan şairlik yarışı esnasında ortaya çıkmıştır. Örneğin "Der Zauberlehrling" (Sihirbaz Çırağı),

"Der Gott und die Bajadere" (Tanrı ve Bayader), "Die Braut von Korinth" (Korintli Gelin), "Der Schatzgräber" (Hazine Arayıcısı) ve "Legende" (Menkibe). 1798 yılında Goethe tarafından çıkartılan "Propylaen" isimli derginin ilk sayısı yayınlanır ve Schiller'in edebi dergisi "Die Horen" ile Weimar Klasiğinin bakış açısını temsil eden en önemli eserler haline gelir. 1799 yılının Aralık ayında Schiller ailesi Weimar'a taşınır ve böylece on beş günde bir Goethe malikânesindeki buluşmalar başlar.

Yeni yüzyılın ilk yıllarında Goethe farklı krizler yaşar; bunlar da kendini hastalık olarak gösterir. Bu zamana kadar olan yaşam çemberi yavaş yavaş yıkılmaya başlamıştır, 1803'te Johann Gottfried Herder, 1805'te Friedrich von Schiller ve 1813'te de Christoph Martin Wieland vefat eder. 1805 yılında Goethe'nin kompozisyonlar külliyatı "Winckelmann ve Onun Yüzyılı" yayınlanır. Bu eser Alman Klasiğinin güzellik idealini biçimlendirmiş Arkeolog ve Sanat bilgini Johann Joachim Winckelmann'ın makalelerini içerir.

Bir sonraki sene Goethe Christiane Vulpius ile evlenir. Jena'lı bir kitapçıya yaptığı sayısız ziyaretler esnasında Goethe'nin kitapçının on sekiz yaşındaki üvey kızı Minna Herzleb'e karşı olan babacan yakınlığı ihtiraslı bir sevgiye dönüşür. 1808'de Goethe'nin annesi vefat eder. Aynı sene Erfurt'taki derebeyleri kongresinde Goethe birçok kez Napolyon ile karşılaşır ve Napolyon kendisini Paris'e davet eder. Aynı yıl içinde Gothe'nin "Faust I", bir sene sonra da "Wahlverwandtschaften" (Seçilmiş Akrabalıklar) ayrıca da otobiyografik bir eser olan "Dichtung und Wahrheit" (Edebiyat ve Hakikat) isimli eserleri yayınlanır.

1812'den 1814'de kadar Goethe birçok kez Ludwig van Beethoven ile görüşür ve şair Friedrich de la Motte Fou-

que ile mektuplaşmaya başlar. Goethe bu süre zarfında ilk defa Ren, Main ve Neckar nehirlerine seyahat eder ve orada Wiesbaden'da Marianne von Willemer ile tanışır. 1815 yılında Goethe ikinci kez Ren, Main ve Neckar nehirlerine seyahat eder ve orada Prusyalı reformcu Karl von und zum Stein ile birlikte Dom Kilisesini ve Wallraf Sanat Koleksiyonunu ziyaret eder. Aynı sene içinde Grimm Kardeşler olarak bilinen Jacob ve Wilhelm Grimm ile Brentano ve Städel aileleriyle tanışır. Goethe devlet bakanı olur ve edebiyat eleştirisi olan denemesi "Shakespeare und kein Ende" (Shakespeare ve Sonu Yok) yayınlanır. 1816'da eşi Christiane vefat eder ve Goethe'nin "Italienische Reise" (İtalya Seyahati) yayınlanır.

1819'da Goethe Karl von und zum Stein'ın kurduğu "Eski Alman Tarih Bilim Cemiyeti"nin fahri üyesi olur ve sonra bu cemiyeti "Monumenta Germaniae" (Cermen Abidesi) isimli kaynakça çalışmasıyla destekler. Farsî şair Hafız'ın eserinin etkisi altında *Westöstlicher Divan* (Batı-Doğu Divânı) gibi eserler ortaya çıkar.

1821 yılında Goethe Hint edebiyatı ile meşgul olur ve Marienbad'a seyahat eder. Burada Amalia von Levetzow ve üç kızı ile tanışır. Goethe bu kızlardan on sekiz yaşındaki Ulrike'ye evlenme teklifi eder. Ulrike bunu başta şaka olarak algılar ve akabinde teklifi reddeder. Goethe "Wilhelm Meisters Wanderjahre" (Usta Wilhelm'in Gezi Yılları) ve "Odyssee der Bildung" (Eğitimin Odyseası) isimli eserlerini tamamlar. 1823 yılında Johann Peter Eckermann Goethe'yi ziyarete gelir ve sekreteri olarak yanında kalır.

1825'te Franz Schubert "An Schwager Kronos", "An Mignon" ve "Ganymed" şiirlerinin bestelenmiş halini Goethe'ye yollar ancak Goethe bunları cevapsız bırakır. Aynı yıl Jena Üniversitesi Hukuk Fakültesi Goethe'ye fahri

doktora ünvanı verir. 1827 yılında Charlotte von Stein ve bir sene sonra da Dük Carl August ölür. Goethe 1794'ten 1805 yılına kadar Schiller ile mektuplaşmalarını yayınlar. 1829'da da "Faust I" Braunschweig'daki Ulusal Tiyatro'da ilk kez sergilenir.

1830 yılında Goethe'nin oğlu August Roma'da çiçek hastalığına yakalanarak ölür. Goethe de akciğer kanaması geçirerek ağır hastalanır. Ertesi yıl Goethe "Faust II" isimli eserini tamamlar fakat müsveddeyi mühürler ve ancak ölümünden sonra açılmasını vasiyet eder. Edebi mirasının yayın haklarını varisi olarak tayin ettiği sekreteri Johann Peter Eckermann'a bırakır. 22 Mart 1832 yılında Johann Wolfgang von Goethe Weimar'da vefat eder ve kraliyet kabristanına defnedilir.

tanrı ve doğa

1 "Ben bir Tanrıya inanıyorum!" bu övgüye değer bir sözdür; ancak Tanrıyı, O'nun yarattıklarında tanımak, onun nerede ve nasıl açığa çıktığını bilmek yeryüzünde erişilebilecek en büyük mutluluktur.

2 Doğayı ilahi bir aracı olarak inkâr eden, aynı şekilde tüm vahiyleri de inkâr eder.

3 "Doğa Tanrıyı gizler!" ama herkese karşı değil.

4 Doğa, şimdi, geçmişte ve gelecekte her zaman Jehovadır.

5 Doğadan, hangi yöne bakarsanız bakın, sonsuzluk fışkırır.

6 Bütün olgular arasındaki ilişkiler hakikidir. Yanılgı sadece insanın içindedir. Yanılgısı dışında insanda gerçek olan hiç bir şey yoktur, insan kendisine, başkalarına ve olgulara olan ilişkisini bulamamaktadır.

7 Doğa, herhangi bir hatayı önemsemez. Doğanın kendisi sonsuza dek doğru davranmaktan başkasını yapamaz, oluşacaklara karşı kaygısızdır.

8 Kepler: "Benim en büyük dileğim; dış dünyada her

yerde bulabildiğim tanrıyı, içimde, ruhumun derinliklerinde de aynı ölçüde hissedebilmemdir" demişti. Bu erdemli insan, farkında olmadan, özündeki ilahi gücün o anda evrenin ilahi gücüyle doğrudan bağlantı içerisinde olduğunu hissetmişti.

9 Tanrının varlığının teolojik kanıtını Eleştirel Akılcılık ortadan kaldırmıştır; buna boyun eğiyoruz. Kanıt olarak kabul olmayan, duygu olarak kabul olsun. Dolayısıyla Bronto-teolojisinden Nipo-teolojisine kadar tüm dini çabaları davet ediyoruz. Yıldırım, gök gürültüsü ve fırtına olağan üstü bir gücün yakınlığını, çiçek kokusu ve ılık bir esintide bir varlığın sevgi dolu yakınlaşmasını hissedemez miyiz?

10 Akılcı dünyaya, durdurulamaz biçimde gerekli olanı açığa çıkartan ve hatta bundan dolayı kendisini tesadüf olanın efendisi kılan büyük, ölümsüz bir birey olarak bakmak gerekir.

11 Gerçeklik tanrıya benzer. Hemen belirmez, biz onu tezahürlerinden tahmin etmek zorunda kalırız.

12 Fikir, ebedi ve tektir. Çoğul hali ile kullanıyor olmamız iyi olmamıştır. Bizim algıladıklarımız ve konuştuklarımızın tümü fikrin tezahürleridir. Kavramları konuşuyoruz, dolayısıyla fikrin kendisi de aslında bir kavramdır.

13 Fikir olarak adlandırılan: her zaman tezahür edendir ve dolayısıyla bütün tezahürlerin yasası olarak karşımıza çıkandır.

14 Sadece üst düzey ve en genelinde fikir ile tezahür bir araya gelir. Seyrin ve tecrübe edişin bütün orta basamaklarında ayrılırlar. En üst düzey olan farklı olanın aynı olarak seyridir, en geneli ise ayrı olanı aktif bir biçimde kimliğe bağlama eylemidir.

15 Öz-fenomenler: ideal, gerçek, sembolik ve özdeştir.

Ampirizm: Yukarıda saydıklarımızın sınırsız çoğalması, yardımdan umut ve bundan ötürü tamlıktan umutsuzluktur.

Öz-fenomen:

Son fark edilebilir olan olarak ideal olan,

Fark edilmiş olarak gerçek,

Bütün halleri kavrayabildiği için sembolik,

Bütün hallerle özdeştir.

16 Öz-fenomenleri doğrudan algılamamız bizi bir tür korku haline sokar. Yetersizliğimizi hissederiz. Yalnızca ampirik olanın sonsuz oyunu ile bizi canlandırır ve sevindirir.

17 Örtüsüz olarak duyularımıza tezahür ettiklerinde özfenomenlere karşı bir nevi korkuya varan çekingenlik hissederiz. Duygularına bağlı olarak yaşayan insanlar şaşkınlığa sığınırlar. Ancak anında çöpçatanlığa meraklı olan akıl devreye girer ve kendince en asil olanla en sıradan olanı bir araya getirmek ister.

18 Oysa gerçek aracı sanattır. Sanat hakkında konuşmak, aracıya aracı olmak demektir ve yine de bunu yaparak çok leziz şeyler başardık.

19 Mıknatıs sadece onu açıklamak için telaffuz edilebilir temel bir fenomendir. Telaffuz edildiğinde, ne ismi ne tanımı olmayan diğer her şey için de bir gösterge/sembol haline gelir.

20 En sonunda artık öz-fenomende sakinleşebiliyorsam bu sadece boyun eğdiğimdendir. Ancak insanlığın sınırlarında mı boyun eğiyorum, yoksa dar kafalı bireyselliğimin hipotetik sınırlılığı içerisinde mi boyun eğiyorum? Bu ikisi arasında hala büyük bir fark vardır.

21 Canlı tekliğin temel özellikleri: ayrılmak, kavuşmak, genele karışmak, özelde kalmak, dönüşmek, özelleşmek ve canlı olanın binlerce şartlar altında nasıl yapıyorsa o şekilde zuhur etmek ve yok olmak, lütfetmek ve erimek, donmak ve akmak genişlemek ve daralmak. Bütün bu etkiler aynı anda gerçekleştiğinden, her şey ve her biri aynı zamanda gerçekleşebilir. Var olmak ve yok olmak, yaratmak ve helak etmek, doğum ve ölüm, sevinç ve acı, hepsi karmakarışık etki eder, aynı anlamda ve aynı ölçüde. Bu yüzden oluşumların en önemli olanı, her zaman genel olanın resmi ve meseli/benzeri olarak açığa çıkmaktadır.

22 Doğanın büyük, devasa olanını edinmek hiç de kolay değildir, çünkü bu sonsuz küçük olanı kapsayabilecek küçültme camlarına veya lenslere sahip değiliz. Ve eğer zihne bir avantaj sağlanacaksa gerçekten Carus ve Nees gibi gözlere sahip olmak gerekir. Fakat doğa en büyüğünden en küçüğüne kadar hep benzer olduğundan ve her puslu cam güzel maviliği dünyayı bulutlarıyla kaplayan atmosfer kadar iyi gösterdiği

için, örneklere yönelmeyi ve bunları önümde bir araya koymayı doğru buluyorum. Burada devasa olan küçültülmemiştir, küçüktür ve sonsuzda olduğu gibi bu boyutlarda da anlaşılmazdır.

23 Her var olan bütün var olanın analoğudur. Bu yüzden varlık bize daima aynı anda ayrışmış ve bağlantılı olarak görünür. Analojiye fazla dalınırsa, o halde her şey aynıyla çöker. Ondan uzak durulursa her şey sonsuzluğa serpilir. Her iki durumda da seyir durağanlaşır, birinde aşırı canlı olarak diğerinde öldürülmüş olarak.

24 Analoji iki sapmadan korkar; biri nükteye kaymaktan ki orada hiç olur, diğeri ise kendisini mecazlar ve benzetmelerin kendisini kuşatmasından ki bu daha az zararlı olanıdır.

25 Analojilerle ifade edilişleri hem faydalı hem de latif bulurum. Analog hal kendini kabul ettirmeye çalışmaz, bir şey kanıtlamaya çalışmaz; o kendisini bir diğerinin karşısına koyar ama onunla bağlanmaz. Birden fazla analog hal kapalı olmayan sıralar halinde birleşir. O verici olmaktan çok canlandırıcı olan iyi bir sohbet ortamı gibidir.

26 Analoglar halinde düşünüyor olmanın kızılacak bir yanı yoktur. Analojinin avantajı sonlandırmaması ve aslında nihai olan bir şey istememesidir. Buna karşı genelleme çürütücüdür. Gözden kaçırmadığı bir amacı vardır ve ona yönelik çalışır, yanlışı da doğruyu da beraberinde söker alır.

27 Doğa sınırsız üretkenliği ile bütün mekânları doldu-

rur. Sadece dünyamıza bir göz atalım: kötü, mutsuz olarak adlandırdığımız her şey, bütün oluşana mekân vermemesinden ve hatta ona süreklilik tanımamasından kaynaklanıyor.

28 Oluşan her şey kendine bir mekân arar ve süre ister. Bu yüzden bir diğerini yerinden eder ve onun süresini kısaltır.

29 Canlı olanın, dış etkenlerin en çeşitli şartlarında dahi rahat etme ve yine de belirli, elde edilmiş bir bağımsızlığı elden bırakmama yetisi vardır.

30 Bütün varlıkların ne kadar kolay sinirlendirilebilir olduğunu bir düşünelim. Mevcut bir durumun en ufak değişikliği, en ufak bir esintide aslında herkesin bedeninde sessizce uyuyan kutuplaşma olgusunu nasıl da ortaya çıkarttığını görebiliriz.

31 Gerilim; olanı açığa çıkartmaya, kendini ayrı göstermeye, kutuplaştırmaya hazır olan enerjik bir varlığın kayıtsız görünen halidir.

32 Doğanın zaman zaman gerçekleştirmediği ve açığa çıkartmadığı hiçbir şeye yasal yetisi yoktur.

33 Kuşlar doğanın çok geç bir ürünüdür.

34 Yalnızca serbest olan madde değil, haşin ve sık olan da varlığa bürünür. Birçok kütle tabiatı ve yapısı gereği kristalindir, ehemmiyetsiz, şekilsiz bir kütle içinde stokiyometrik yaklaşımlarla ve iç içe geçmelerle porfir benzeri bütün formasyonlardan geçen bir görünüm oluşur.

35 Doğa cansız başlangıçlarında bu denli titiz stereometrik olmasaydı, sonunda tahmin edilemez ve ölçülemez hayata nasıl ulaşabilirdi ki?

36 Organik olmayan âlemin en güzel metamorfozu, oluşum esnasında şekilsiz olanın şekle bürünmesidir. Her kütlenin buna dürtüsü ve hakkı vardır. Mika cevheri lal taşına dönüşür ve sıklıkla mikanın içerisinde neredeyse tamamen hapsedilmiş ve sadece en az bağlantı maddesi olarak kristallerin arasında bulunan, dağ kütleleri oluşturur.

37 Bütün kristalleşmeler gerçeğe dönüşmüş bir kaleydoskoptur.

38 Süreklilik (olarak) ile
(ve yine de)
zıtlık.

39 Doğa nitelendirilmelere çıkmaz sokağa girmişçesine tepki verir: oradan geçemez ama geri dönmek de istemez; milli oluşum meselesindeki ısrar bu sebepledir.

40 Tüm etkinlikler merkeze Mars ile Jüpiter arasındaki mesafeden daha yakındır.

41 Büyük, ezelden beri var olan veya zaman içinde oluşmuş temel kuvvetler durdurulamaz biçimde gelişir. Yararlı yönde mi zararlı yönde mi gelişirler bu tesadüfidir.

42 "Seyyahlar dağlara tırmanışlarından büyük bir zevk adlıklarında, bu ihtirasları bana göre barbarca, tanrısızca bir şey barındırır. Dağlar doğa gücünün bize ne-

ler ifade ettiğinin göstergesidir belki ancak öngörünün ne kadar iyi bir şey olduğunu anlatmaz. İnsanın hangi ihtiyacına yararlar ki? Dağlarda yaşamak istese kışın evini heyelan, yazın ise bir toprak kayması alıp götürecektir. Sürülerini sular alır, tahıllarını fırtınalar. Yola koyulsa her tırmanış Sisifos'un işkencesi olur, her iniş de Vulkan'ın düşüşü; patikaları her gün çakıllarla dolar, dereleri gemiciliğe olanaksızdır. Küçücük sürüleri zor bela yiyecek bulsa dahi veya kendisi onlar için bir şeyler toplasa, ya doğa olayları onları elinden kopartır alır ya da vahşi canavarlar. Bir başına, gariban bir bitki gibi bir yaşam sürdürürdü mezar taşındaki yosun gibi, hiçbir rahat ve cemiyet olmaksızın. Ve dünyanın en güzel enlemlerini, Kuzey Kutbu'nun korkunçluğu ile kaplayan bu çetrefilli yamaçları, bu iğrenç sarp kayaları, bu şekilsiz granit piramitleri, iyi niyetli bir insan nasıl beğenebilir ve bir insan dostu bunları nasıl övebilir?" (*Bkz. ek notlar*)

43 Onurlu bir insanın halini anlatan bu eğlenceli tezat anlatıma şunu da eklemek gerekir. Eğer ilk dağ sıralarını Nubiya'dan en batıdaki denize kadar geliştirmek ve devam ettirmek ve bunları ara ara kuzeyden güneye bölmek Tanrı'nın ve doğanın hoşuna gitseydi, o zaman öyle vadiler oluşurdu ki atamız Hz. İbrahim öyle geniş bir arazi, Albert Julius da öylesine bir Taşkale bulmuş olurdu ki, zürriyetleri yıldızlarla rekabet edercesine üreyebilirlerdi. (*Bkz. ek notlar*)

44 Yunanların Entelecheia diye adlandırdıkları şey, daima işlevsel halde bir varlıktır. (*Bkz. ek notlar*)

15 Bu işlevsel varlık, faal olarak düşünülmüştür.

16 Hayvanların içgüdülerine yönelik soru sadece Monadlar ve Entelechieler kavramı üzerinden çözümlenebilir. Her Monas belirli şartlar altında tezahür eden bir Entelechiedir. Organizmanın ayrıntılı bir araştırması sır perdesinin aralanmasına... (*Bkz. ek notlar*)

17 Canlı olan her şey etrafında bir atmosfer oluşturur.

18 Bizi uğraştıran doğanın, artık bir doğa olmadığı, Yunanlıların uğraşmış olduğu varlıkla da alakasının olmadığı bir gerçektir.

din ve hıristiyanlık

49 Bizler doğa bilimci olarak Panteist, şair olarak Politeist, ahlaki olarak Monoteistiz.

50 Tanrı, yukarıda durduğumuzda her şeydir, alçakta durduğumuzdaysa zavallılığımızın tamamlayıcısıdır.

51 Yaratılan güçsüzdür, çünkü bir şey aradığında onu bulamaz. Güçlü olan ise Tanrıdır, çünkü yaratılanı aradığında, o hemen elindedir.

52 Sadece iki tane gerçek Din vardır. Biri içimizde ve etrafımızda mevcut olan, görünmez ve tamamen şekilsiz kutsal tanrıyı tanır ve ona tapar, diğeri ise onun en güzel şekline tapar. Bunun arasında kalan her şey putperestliktir.

53 Gerçek olanın her zaman vücuda gelmesi gerekli değildir. Fikren etrafta süzülmesi ve mutabakata yol açması, çan sesi gibi ciddi-latif bir şekilde havada dalgalanması yeterlidir.

54 Dindarlık bir amaç değildir. En berrak huzur hali ile en üstün kültüre erişmek için bir araçtır.

55 Bu nedenle fark edilir ki, dindarlığı amaç ve hedef olarak görenler, çoğunlukla riyakârdır.

56 İman, Sevgi, Umut bir zamanlar sakin, hoşsohbet bir anlarında kendi doğalarının özünde elle tutulur bir güdü hissetmişler, birlikte çabalamışlar ve sevimli bir eser, daha üst manada bir Pandora yaratmışlar: Sabır.

57 Kişilikleri tamamen fikirden ibaret olan insanların hayali olandan bu kadar çekiniyor olmaları, çok ilginçtir. Hamann böyleydi. Başka bir dünyaya ait şeylerden bahsedilmesine katlanamazdı. Bununla ilgili görüşünü bir paragrafta ifade etmişti ancak bu paragrafı, yetersiz bulduğu için, on dört defa değiştirmiş ve yine de yetersiz bulmuştur. Bu denemelerden geriye sadece iki tanesi bize kaldı; bir üçüncüsünü ise biz cesaret ettik ve burada yayınladık ki buna yukarıdaki nedenler sebep olmuştur:

58 İnsan gerçekten, gerçek bir dünyanın ortasına konulmuştur ve öylesine yetenekli organlarla bezenmiştir ki, gerçeğin yanı sıra olası olanı da algılayabilir ve açığa çıkarabilir durumdadır. Bütün sağlıklı insanlar kendi varlıklarından ve etraflarındaki varlıktan emindir. Bununla birlikte ise beyinde kof bir leke vardır, yani hiç bir nesnenin mevcudiyetinin olmadığı bir bölge. Zaten böyle olmaması tuhaf olurdu lakin gözün kendisinde görmeyen bir leke vardır. İnsan eğer bu bölgeye özellikle dikkatini verirse orda derinleşir. Böylece bir zihinsel rahatsızlığa yakalanır. Bu karanlık noktada insan aslında manasız olan ve ne bedene ne de şekle sahip olmayan, boş gece-mekânları gibi korkutan ve kendisini bundan sıyıramazsa eğer hayalet gibi kendisini takip eden başka dünyadan varlıklar sezer.

59 İnsan aklının, reformasyon döneminde özgürleşmeye çalıştığı inkâr edilemez. Yunan ve Roma antikitesi hakkında aydınlanma daha özgür, daha nezih ve zevkli bir yaşamın arzusunu ve isteğini açığa çıkartmıştır. Ancak, kalbin eski zamanların sadeliğine geri dönme isteği ve hayal gücünün yoğunlaşmış bir odak arayışı da bu durumu teşvik etmiştir.

60 Gökyüzünden birden bütün azizler kovulmuş, ilahi bir anne ve narin çocuğu terk edilmiştir. Bütün duyular, düşünceler, hissiyat ahlaklı görevlerini yerine getiren, haksız yere acı çeken erişkin İsa'ya yöneltilmiştir ki bu kişi sonrasında yarı tanrı ilan edilmiş, sonunda gerçek tanrı kabul edilmiş ve ona tapınılmıştır.

61 O, yaratıcının evreni yaydığı bir arka fonun önünde duruyordu. Zihinsel bir etki yayılıyordu kendisinden, acılarını kendimize örnek aldık ve yeniden dirilmesi sonsuzluk için ödenen bir bedeldi.

62 Aslında daha reforme olacağımız ve başkalarına karşı protesto edeceğimiz çok gün var önümüzde, dini anlamda olmasa dahi.

63 İncil'in yayılmasının yararları ve sakıncaları çok tartışıldı ve daha da tartışılacaktır. Farkındayım, şu ana kadar olduğu gibi, zarar vermeğe devam edecektir dogmatik ve fantastik kullanımıyla. Şu ana kadar olduğu gibi de yarayacak, didaktik ve duyumsal algılandığı takdirde.

64 Bu yüzden İncil ebediyen etkisi olan bir kitaptır, çünkü dünya durmadıkça kimse kalkıp: 'ben onu bütü-

nüyle kavrıyor, bireysel olarak da anlıyorum' demeye cesaret edemeyecek. Biz ise tevazu içinde: 'bütünüyle kutlu, ayrıntılarında da uygulanabilirdir' diyoruz.

65 İncil'in anlaşıldıkça güzelleştiğine eminim, yani genel olarak algıladığımız ve kendimize yorduğumuz her kelimenin, belirli durumlara göre, zaman ve mekân şartlarına göre, kendince, özel ve doğrudan bireysel bir ilişkisinin olduğunu fark ettikçe ve gördükçe güzelleşmektedir.

66 Apokrif: çağımızın henüz ilk yüzyıllarında cemaatlerin bu apokrif yazılar içinde boğulduğu ve günümüzde dahi hâlâ kilise kanunlarının bundan zarar gördüğü bir gerçektir. Ayrıca Hıristiyanlığın siyasi anlamda ve kilise tarihi boyunca bütün güzelliği ve saflığı ile öne çıkamamış olmasının ana sebebi de yine bu apokrif yazılar olduğu gerçeği, tarihsel süreç içerisinde bilinse de, tekrar özetlemek önemlidir.

67 Bu dini çekişmelerin dermansız hastalığı, bazılarının insanlığın en yüce fikriyatını masallara ve boş sözlere dayandırma isteğinden, diğerlerinin de, kimsenin kabul edemeyeceği kaynaklara dayandırmaya çalışıyor olmasından kaynaklanıyor.

68 Bize göre yüceler yücesi, yüce olan, hürmete değer olan, ancak abes ile bezenmiş, hatta rezil bir ampirizme bağlı olan, bizi işkillendiriyor ve insan zor karar veriyor.

69 İsa'nın Hamletvari çöküşü ve daha beteri, etrafını yarı yolda bıraktığı insanlarla bezemiş olmasından ötürü çöküşü fenadır ki, Hamlet sadece birey olarak hareket ediyordu.

70 Mistisizm kalbin skolastiği, diyalektiğin duygusudur.

71 Bilge bir adam, yeni mistiğin kalbin diyalektiği olduğunu ve bu yüzden bu kadar şaşırtıcı ve cazip olduğunu söylemiştir, çünkü insanın sıradan akıl, izan ve dini yollardan ulaşamayacağı şeyleri dile getirir. Kendinde sersemliğe düşmeden onu araştırabilecek cesareti ve gücü gören, Trofonis'in mağarasına dalabilir elbet, ancak sorumluluk kendisine aittir. (*Bkz. ek notlar*)

72 Hıristiyan mistikler hiç olmamalı, çünkü dinin kendi hâlihazırda gizemler sunmaktadır. Bir de kendileri hemen bilinmeze, öznenin sonsuz derinliklerine inerler.

73 Oryantalist mistik edebiyat, ona inananın dünya zenginliklerinden vazgeçerek o zenginliklere ulaşmasından ötürü üstünlüğe sahiptir. Böylece o hâlâ terk ettiği bolluğun ortasında bulunur ve kurtulmak istediği zevklerin içinde sefa sürer.

74 Her türlü mistik duyuların ötesine geçme ve geri bıraktığınıza inandığınız herhangi bir nesneden kopmaktır. Arındığınız şey ne kadar büyük ve anlamlı ise mutasavvıfın üretimi o kadar zengindir.

75 Hayır işleri ve bu hayırların mükâfatları bittiğinde, Protestanlarda buna yönelik duygusallık başlar.

76 I convertiti stanno freschi appresso di me.*

77 Görevin en önemli noktası saf akla sahip insanın bir ahlakın var olduğunu idrak etmesidir; ihtiraslı, ehli-

* İtalyanca: Dönüş yapanlar/ geçiş yapanlar bana taze gelir. (convertiti –din değiştirenler)

leştirilemez olan kişinin kendi kendine affedemeyeceği hatalar yaptığını idrak etmesi önemlidir. İlk hal narin ilkeleri var saymaya götürür, ikinci hal ise bir uzlaşma sağlanacağına dair bir inanca götürür.

78 Dediler ki New York'ta farklı itikatlara sahip doksan tane Hıristiyan kilisesi mevcutmuş. Şimdi de bilhassa Erie kanalın açılışından bu yana şehir inanılmaz zenginleşiyormuş. Herhalde hangi özel türden olurlarsa olsunlar dini düşünce ve duyguların dinlendirici Pazar gününe, inançlı düşüncelerin eşlik ettiği zorlayıcı çalışmaların da çalışma günlerinde yapılması gerektiği inancındalar. (*Bkz. ek notlar*)

79 Günah çıkartma olsa olsa, yetişkinlerin ilmihal bilgisi edinmesidir.

80 "Kilise dokunduğu her yeri zayıf düşürüyor."

81 Öyle ilahiyatçılar var ki, tanrının yeryüzünde kurtuluşa erdirdiği sadece tek bir insan olsun isterlerdi, çünkü böylece kâfirler olmazdı.

82 Hıristiyanlık dini bir amaca yönelik siyasi bir devrimdir. Ancak bu hedefini ıskalamış, sonra da ahlaki olmuştur.

83 Hıristiyanlık putperestlikten ziyade, Yahudilikle tezat içindedir.

84 Praedestinatio* nedir?

Cevap: Tanrı bizden daha güçlü ve bilgedir, bu yüzden bizleri keyfince oynatır.

---

* Latince: Kader

85 Mitoloji = Luxe de croyance.*

86 Din: Yaşlı
Edebiyat: Gençliğin dini.

87 Antik tapınaklar insandaki tanrıya odaklanır; ortaçağın kiliseleri yükseklerdeki tanrıya ulaşmaya çalışır.

88 Sırlar mucize anlamına gelmez.

89 İyi bir söz iyi bir yer edinirse; inançlı bir söz elbette daha iyisini edinir.

90 Kömürün tütsüsü nasıl hayatı canlandırırsa; dua da kalbin umudunu canlandırır.

91 İman gizli, evcil bir sermayedir, nasıl dar günlerde bireylerin ihtiyaçları görülen umumi birikim ve yardımlaşma hesapları varsa, buradan imanlı olan sessizce kendi faizini alır.

92 İman görünmeyene sevgidir, güven ise imkânsıza, olanaksıza.

* Fransızca: Lüks İnanç

toplum ve tarih

93 Zamanın kendisi bir elementtir.

94 Hepimiz geçmiştekinden yaşar ve geçmiştekinden helak oluruz.

95 İnsanlar yaşadıkları yüzyılın, çoğunlukla bilinçsizce hareket eden uzuvları olarak görülmelidir.

96 Herkes kendine bir sorsun, hangi uzuvla çağına etki edebilir ve ediyordur!

97 En büyük insanlar, yüzyıllarına bir zaaf yüzünden bağlıdırlar.

98 Şu anki dünya onun için bir şey yapmamıza değer değildir, çünkü var olan anda yok olabilir. Geçmiş ve gelecekteki için çalışmamız gerekiyor, ilki kazanımlarını idrak edebilmek için, ikincisi değerini yüceltmek için.

99 Hangi yönetim en iyisidir ? Bize kendimizi yönetmeyi öğreten.

100 Haşmet, ödül veya ceza gözetmeksizin doğru veya yanlış olanı yapmaktır.

101 Hükmetmek ve tadını çıkarmak birlikte yürümez. Tadına varmak kendine ve başkalarına keyifle bağlı ol-

mak demektir. Hükmetmek kendine ve başkalarına en ciddi anlamda iyilik yapar olmak demektir.

102 Hükmetmek kolay öğrenilir, yönetmek zor.

103 Bize yararı olup olmayacağını, kimsenin yüzünden anlayamayız. Soylunun yönetimini kabul ediyoruz, çünkü onun yönetiminde mal varlığımızı güvende görüyoruz. Kendisinden çirkin, dış ve iç ilişkilere karşı koruma bekliyoruz.

104 İnsan en önemli iki özelliğin eksik kaldığını hemen görüyor: akıl ve güç.

105 "Nihil rerum mortalium tam instabile ac fluxum est quam potentia non sua vi nixa."*

106 Despotizm her bireyin otokrasisini destekler. Bunu da yukarıdan aşağıya kadar sorumluluğu bireye yükleyerek ve böylece icraatın en yüksek derecesini açığa çıkartarak yapar.

107 İki tane barışçıl güç vardır: hak ve nezaket.

108 Hak suçluluğa yöneliktir, polis uygunluğa. Hak tartar ve karar vericidir, polis etraflıca görür ve emreder. Hak bireye yöneliktir, polis genele.

109 Bütün yasalar, dünya ve yaşam sürecinde, ahlaki dünya düzenine yaklaşma çabalarıdır.

110 Ölüm kaldırılabilse buna karşı olmazdık. Ölüm ceza-

* Latince: Bütün insani ve ölümlü şeylerden en tehlikelisi desteğini esirgeyen güçtür.

sının kaldırılmasının kalıcı olması uzun sürmeyecektir. Kalksa dahi zaman zaman onu geri isteriz.

111 Halk ölüm cezası hakkında karar vermeye kalkarsa, anında kendi hakkını korumaya çalışanlar ortaya çıkar: Kan davası kapıyı çalar.

112 Bütün yasalar yaşlılar ve erkekler tarafından yapılmıştır. Gençler ve kadınlar istisnaları, yaşlılar ise kuralları ister.

113 Sana haksızlık yapılması dünyanın yasasız kalmasından daha iyidir. Bu yüzden herkes yasalara uysun.

114 Haksızlıkların vukuu bulması onların haksız bir biçimde yükseltilmesinden daha iyidir.

115 Nero, dört yıl süren geçici hükümeti esnasında, ki ben Galba, Otho, Vitellius hükümetlerini böyle adlandırıyorum, katledilişinden sonra dünyaya yayılan fenalık kadar fenalık yapamazdı. (*Bkz. ek notlar*)

116 Hükmetmek için nasıl bir hakka sahip olduğumuz sorusunu sormuyoruz; hükmediyoruz. Halkın bizi iktidardan etme hakkına sahip olmasıyla ilgilenmiyoruz; sadece böyle bir şey yapma meyline girmemesi için sakınıyoruz.

117 Zorba yönetim kaldırıldığında, aristokrasi ve demokrasi arasındaki ihtilaf başlar.

118 Egemenliğin sembolü olarak iltifat zayıf insanlar tarafından kullanılır.

119 Devrimden önce her şey çabaydı; sonrasında her şey talebe dönüştü.

120 Her devrim doğal bir hale yöneliktir, yasasızlık ve utanmazlık haline. (Pikartlar, Anabaptistler, Sansculotte'lar.)

121 Eşitliği ve özgürlüğü aynı anda vaat eden yasa koyucu veya devrimciler ya hayalperest ya da şarlatandır.

122 Hayali eşitlik, eşitsizliği gösterecek ilk unsurdur.

123 Her insan kendini ayrıcalıklı hisseder.

Bu duyguyla şunlar çelişir:

1. doğal gereksinim,

2. toplum.

1'e. İnsan ondan kaçamaz, yolundan çekilemez, ondan bir şey elde edemez. Sadece perhizle ona itaat edebilir ve ondan önce davranmaktan kaçınır.

2'ye. İnsan ondan kaçamaz, yolundan çekilemez; ondan bir şey elde edebilir, kendi ayrıcalık hissinden ödün verdiği takdirde toplumun avantajlarından ortaklaşa yararlanabilir.

124 Toplum içerisinde herkes eşittir. Hiçbir toplum eşitlik kavramı dışında bir kavramın üzerine kurulu olamaz, ancak özgürlük kavramı için bu geçerli değildir. Eşitliği toplum içinde bulmaya çalışırım; özgürlüğü ise, hem de ahlaklı olanını, yani tabii oluşumu, kendim getiririm.

125 Yani içerisine katıldığım toplum bana şöyle demeli:

"Sen her birimizle eşitsin." Ancak sadece şunu ekleyebilir: "Özgür olmanı dileriz" yani: dileriz ki, kendi kanaatince, özgür iradenle ayrıcalıklarına yönelesin.

126 Bütün hünerimiz, var olabilmek adını varlığımızdan geçmekte yatıyor.

127 Toplumun en üst hedefi ayrıcalıkların neticesini herkese garantilemektir. Her bir akıllı zaten neticeye fazlasıyla kurban vermektedir, hele ki toplum. Bu netice sebebiyle şu anki uzuvların ayrıcalıkları helak olmak üzeredir.

128 Büyük hak, sadece kendi özelinde değil, - çünkü bunu herkes bilir – umumiyet içerisinde de hoşgörülü ve akıllı olmaktır.

129 Böylesine inatçı, çelişkilidir insan. Avantajı için zorluğa gelemez, zararı uğruna her türlü zorbalığı çeker.

130 Şakayla karışık insan tamimiyle hatalardan oluşturulmuş denilebilir. Bunlardan bazıları topluma yararlı, bazıları zararlı, bazıları işe yarar, bazısı da işe yaramaz bulunabilir. İlk saydıklarımın hakkında iyi konuşulur; onlara erdemler denir; ikincisi hakkında kötü konuşulur; onlara hata denir.

131 Dünyaya ilahi bir söz gibi adım atan her büyük fikir, tıkanık müşkülpesent halk için bir bela olur. Çok ama hafif eğitimli birine ise ukalalık verir.

132 Dünyaya ilahi bir söz gibi adım atan her büyük fikir, zorbalık gibi gelir. Bu nedenle beraberinde getirdiği avantajlar kısa zamanda dezavantaja dönüşür. Eğer

başlangıç noktasını hatırlatırsanız ve her şeyin başlarda hangi nedenle yapıldığını göz önüne serebilirseniz her kurumu savunabilir ve övebiliriz.

133 Fikirde yaşamak, imkânsızla mümkünmüş gibi uğraşmak demektir. Kişilikle de durum benzerdir; her ikisi karşılaşırsa, o zaman dünyanın kendini yüzyıllarca şaşırmaktan alıkoyamayacağı vakalar gerçekleşir.

134 Tamamen fikirde yaşayan Napolyon, bunun bilincinde değildi. Fikirsel olanı reddetmesine ve gerçekliğini yalanlamasına karşın, diğer taraftan fikri gerçekleştirmeye çalışmıştır. Berrak, kandırılamaz zihni böylesine içsel bir çelişkiyi kaldıramamış ve bunu, zorla da olsa, kendince öz ve asil bir biçimde dile getiriyor olması önemlidir.

135 O fikri ruhani bir varlık olarak görür. Bir gerçekliği yoktur ancak uçtuğunda geriye gerçekliği yalanlanamaz bir residuum (ölü bir kap) bırakır. Bu bize göre yeterince sabit ve cismani olsa da, yaşamının durdurulamaz sonuçları ve hareketleriyle inanç ve güvenle halkını eğlendirse de kendisi bunu farklı izah etmektedir. O an hayatın, hayatiyet ortaya koyduğunu ve verimli bir fikrin sonsuza dek hüküm süreceğini itiraf etmektedir. Dünyanın gidişatına yeni bir ivme, yeni bir yön çizdiğini kabul etmek hoşuna gider. (*Bkz. ek notlar*)

136 Hiçbir şey çoğunluk kadar tiksindirici değildir, çünkü o çok az güçlü seleflerden oluşmaktadır. Defolu malların satışına izin veren muziplerden, asimile olan güçsüzlerden ve ne istediğiyle ilgili en ufak bir fikre dahi sahip olmayan, para peşinde paytaklayan bir kitledir.

157 "Umumi meselelerdeki payımız çoğunlukla sadece dar kafalılıktan ibaret."

158 Eski, mevcut inatçı olanın gelişimle, eğitim ve dönüşümle olan mücadelesi hep aynıdır. Düzenden en son müşkülpesentlik ortaya çıkar; bundan kurtulmak için düzeni bozar insan ve yeniden bir düzene ihtiyaç olduğunu anlayana dek bir hayli zaman geçer. Klasisizm ve Romantizm, lonca baskısı ve esnaf özgürlüğü, temel zemini sıkı tutmak ve parçalamak, her zaman sonunda yenisini doğuran aynı münakaşadır. O zaman yönetenin yapacağı en akıllı iş bu savaşa diğer tarafı yok etmeksizin, eşitçe hâkim olmak; ancak bu insanlara verilmiş bir yeti değildir ve tanrı da bunu istemiyor gibi.

159 Donanmış, savunmaya ayarlanmış bir hal karşısında hiçbir devlet dayanamaz.

160 Hünkârlar tarafından gazetelerde basılan pek iç açıcı değildir; çünkü güç fiiliyata geçmeli, konuşmamalıdır. Liberallerin ortaya koydukları her zaman okunabilirdir; çünkü üstün güç sahibi, faal olamadığı için, kendini en azından konuşarak ifade etmek ister. "Bırakın, ödeme yaptıkları sürece, şarkı söylesinler!" der Mazarin, yeni vergilerle ilgili alaycı şarkıları kendisine sunulduğunda.

161 Gazetede bütün resmi resmi haberler tumturaklıdır, geri kalanlar ise tekdüzedir.

162 Birkaç ay gazete okumadıysa insan ve sonra hepsini bir arada okuduğunda bu kâğıt parçasıyla ne kadar vakit kaybettiğini anlıyor. Dünya her zaman taraflara bölünmüştü, bilhassa şu an böyledir. Her şüpheli du-

rumda gazete yazarı bir tarafı diğerine tercih ediyor ve okur da bu doğrultuda günden güne bir meyil veya antipati oluşturuyor, ta ki sonunda bir karar verilene ve olaylara Tanrı'nın işiymiş gibi şaşkınca bakana kadar.

143 Sansür ve basın özgürlüğü daima birbirleriyle savaşacaktır. Muktedirler sansürü talep eder ve uygular, güçsüz olanlar ise basın özgürlüğünü ister. Birileri ne planlarında ne de icraatlarında her lafa karışan, itiraz eden bir varlık tarafından engellenmek istemez, itaat edilmesini ister; diğerleri gerekçelerini ifade etmek ve itaatsizliği yasallaştırmak ister. Bu duruma her yerde rastlanabilir.

144 Ancak burada şunu da söylemek gerekir, güçsüz ve acı çeken taraf da basın özgürlüğünü, entrika kurduğu ve ifşa edilmek istemediği durumda, aynı şekilde baskılamak ister.

145 Onu kötü emelleri için kullanmak istemeyen hiç kimse, basın özgürlüğü diye feryat etmez.

146 Liberal fikirleri dinlediğim zaman insanların kendilerini boş laflarla nasıl da oyaladıklarına şaşırıyorum. Bir fikir liberal olmamalı! Güçlü olabilir, çalışkan, kendi içerisinde tamamlanmış olabilir ki ilahi görev olan, üretken olmayı yerine getirebilsin. Hele ki kavram hiç liberal olmamalı, çünkü onun bambaşka bir görevi var.

147 Ancak liberalliğin aranması gereken yer zihniyetlerdir ve bunlar da canlı mizaçlardır.

148 Zihniyet ise nadiren liberaldir, çünkü zihniyet doğrudan kişinin kendinden, en yakın ilişkilerinden ve ihtiyaçlarından açığa çıkar.

149 Daha ötesini yazmıyoruz, her gün duyulanı bu ölçüte göre değerlendirmeli!

150 Liberal yazarlar şimdi iyiyi oynuyorlar, seyircileri tamamen vekillerden oluşuyor.

151 Hoşgörü aslında sadece geçici bir zihniyet olmalı, takdire ulaştırmalıdır. Tahammül etmek, hakaret etmek anlamına gelir.

152 Gerçek liberallik takdirdir.

153 Bir başına insan pek var olamaz, bu nedenle bir partinin tarafına geçer, çünkü orada huzur bulamasa da rahatlama ve güven bulur.

154 Dilimizde bir kelimeye ihtiyaç duyuyoruz, aynı çocukluk kelimesinin çocuktan türemesi gibi, halkçılık kelimesinin de halktan türeyen şekline ihtiyacımız vardır. Eğitimci çocukluğu duymalı, çocuğu değil; yasa koyucu ve yönetici halkçılığı duymalı halkı değil. Biri daima aynı şeyi söyler, akılcıdır, daimdir, saf ve dürüsttür. Diğeri istemekten ne istediğini bilemez. Ve bu anlamda yasa halkçılığın genel ifade edilmiş iradesi olabilir, olmalıdır da. Çoğunluğun asla dile getiremediği, ancak anlayışlı olanın duyabildiği, akıllı olanın tatmin edebildiği ve iyi olanın seve seve teskin edebildiği bir iradedir bu.

155 Bir ulus olgunlaşabilir mi sorusu tuhaf bir sorudur. Ben bu soruya evet diye cevap verirdim eğer bütün

erkekler otuz yaşında insanlar olarak doğabilseydi. Ancak gençlik ebediyen ukala, yaşlılık da ebediyen çekimser kalacağı için asıl olgun olan insan, hep iki arada sıkışmış kalacak ve mucizevi bir biçimde bu işin içinden geçmeye ve sıyrılmaya çalışacaktır.

156 Hiçbir ulus kendi hakkında verdiği hüküm gibisini başka yerden alamaz. Ancak bu büyük avantaja çok geç ulaşır.

157 Gerçek bir Alman, varlığını eğitiminin çeşitliliği ve karakterinin birliği ile ortaya koyar.

158 Alman için en tehlikelisi komşularıyla ve komşularının çıtasından yükselmesidir. Bu denli kendi içinden gelişmeye müsait olan ikinci bir ulus yoktur. Bu nedenle dış dünyanın kendisini bu kadar geç fark etmiş olması kendisi için büyük avantaj olmuştur.

159 Alman'ın zihniyetten yana özgürlüğü vardır. Bu nedenle zevk ve akıl özgürlüğü bakımından eksik kaldığında bunu fark etmez.

160 Almanlar birlikteliklerini korumaya değer vermezler. Ancak kendi içlerinde kalmayı önemserler. Her birinin, bu kim olursa olsun, vermek istemediği, *kendince*, bir şeyi vardır.

161 Alman bir yazar ulusuna hâkim olmak istediğinde, onları, kendilerine hükmetmek isteyen birinin olduğuna inandırması yeterli olurdu. Hemen öylesine gözleri korkardı ki, kimin tarafından olursa olsun yönetilmeye razı gelirlerdi.

162 Eski zamanın Almanları için, birinin diğerine itaat edememesi kadar daha mutlu edici bir şey yoktu.

163 Yeni zamanın Almanları düşünce ve basın özgürlüğünü birbirlerini umuma açık yerebilme olarak değerlendirdiler.

164 Neredeyse yirmi yıl olacak Almanları tümüyle üstün geleli. Bunu bir fark etseler kendilerini tuhaf hissedecekler.

165 Almanlar otuz yılık bir süre için mizaç kelimesini telaffuz etmemeliler. Ancak o zaman yavaş yavaş mizaç yine oluşmaya başlayacaktır. Şimdi odaklanıp dikkat edilmesi gereken nokta zaaflardır, kendininkileri ve yabancılarınki.

166 Yanlışı düzeltmeyi bilir Almanlar, yardımda bulunmayı değil.

167 Adalet: Almanların özelliği ve fantomu.

168 Bir Alman umut ettiği sürece zaten tuhaftı; şimdi üstesinden gelinmiş haliyle beraber hiç yaşanmaz.

169 Alman dünyasının birçok iyi, isabetli zihinlerle süslenmiş olduğu, gitgide hemfikir olmayan, sanat ve bilime bağlı olmayan, tarihi, teorik ve pratik yolda gitgide kaybolduğu ve sapıttığı inkâr edilemez.

170 Fransızların *tournure* olarak adlandırdığı asaletin kibre indirgenmesidir. Buradan Almanların tournure'e sahip olmadıklarını görüyoruz. Kibirleri sert ve keskindir, asaletleri yumuşak ve mütevazı. Biri diğerini dışlar ve bu iki nitelik birbiriyle bağdaştırılamaz. (*Bkz. ek notlar*)

171 İngilizler bizi saf insan aklı ve iyi niyetle, Fransızlar ise akıllı ihtiyatla ve pratik uygulamayla utandıracak.

172 Yahudi meşrebi:
Her şeyin sebebi enerji.
Direkt hedefler.

Hiçbir, en küçük bir Yahudi bile yoktur ki kesin bir hedefe yönelik olmasın, hem de dünyevi, zamansal, ana yönelik.

Yahudi dilinin bir dokunaklılığı vardır.

173 Sözüm ona aydınlanmanın hatası; tek yönlülüğü değiştirilemez olan insanlara çok yönlülük veriyor olmasıdır.

174 Bazı devletlerde yaşanan yoğun hareketler sonucunda ders işleme konusunda bazı aşırılıklar söz konusu oldu. Bu aşırılıklar bazı kurumların becerikli öncüleri tarafından tamamen fark edildi. Aklıselim insanlar, idari ve yönetmelik yüzünden gereksiz ve zararlı buldukları şeyleri öğretmek zorunda kalacakları düşüncesiyle bir çaresizlik içinde yaşıyorlar.

175 Hangi eğitim biçimi en yararlısıdır? Cevap: Hidriot'larınki. Adalı ve denizci olarak oğullarını hemen gemilere alır ve görevle birlikte büyümelerini sağlarlar. Ortaya bir iş koyduklarında çocuklar kâra ortak olur. Böylece ticaretle, takasla ve ganimetle ilgilenirler ve böylece en iyi denizciler, tüccarlar ve en gözü pek korsanlar yetişir. Elbette böyle bir kitleden düşman gemilerini yakarak amiral gemilerine mıhlayan kahramanlar çıkar.

176 Bundan sonra bir sanata veya zanaata yönelmeyenin hali harap. Bilgi, dünyanın hızlı devinimi karşısında kâr etmiyor. Her şeyin farkına varana kadar kendinizi kaybediyorsunuz.

177 Zaten dünya bize genel bir eğitimi mecbur kılıyor, bunun için ayrıca bir gayrete gerek yok. Özel olanı edinmeye mecburuz.

178 Zaman zaman, kendisinde hiçbir değişimi arzulamayacağım bir gence rastlıyorum, sadece kendisinde çağın sularına kapılıp gidecek yetiyi görüyor olmam beni korkutuyor. İşte tam da bu noktaya her zaman dikkat çekmek istiyorum: bu nedenle insana kırılgan kayığının içerisinde kürekler eline verilmiştir. Dalgaların keyfine değil, idrakinin iradesini takip edebilsin diye.

179 Ancak genç bir adam kendi başına, herkes tarafından yapılanın, onaylananın ve desteklenenin kınanacak ve zararlı olduğunu görecek noktaya nasıl ulaşacak!? Doğası gereği kendisinin de oraya sürüklenmesine neden izin vermesin?

180 Çağımızın en büyük felaketi hiç bir şeyin olgunlaşmaya izin vermeden, bir sonraki anda, bir öncekini tüketmesidir. Her zaman elden ağza işleyen döngüde, hiçbir şeyi düşünmeden gün be gün israf edildiğini söylemeliyim. Günün tüm zamanı için takvimimiz var! İyi bir kafa muhtemelen birini veya diğerini takvime ekleyebilir. Böylece şeytan hızla insanların yaptıkları, uyguladıkları ve imzaladıkları ile halkın arasına karışır. Evden eve, şehirden şehre, krallıktan krallığa ve

en sonunda da kıtadan kıtaya atlar ve kimse bir başkasının eğlence ve mutluluğunu paylaşamaz ve acısına da ortak olamaz.

181 Nasıl buharlı motorların amacı zayıflatmak değilse; ticari faaliyetlerin amacı da etik olarak bu değildir. Kâğıt paraların hışırtısı, kabaran borçlar ve borçların ödenmesi genç bir adamın önüne sunulan korkunç unsurlardır. Ancak dünya için hiçbir mantıksız talepte bulunmaz ve kendi kararlarının etkilenmesine de izin vermez, doğası gereği üstün yeteneklere, makul ve sakin bir zihne sahiptir.

182 Ancak her çemberde günün ruhu tehdit unsurudur ve kendisine erkenden yol göstermek, iradesinin ne yöne gitmesi gerektiğini bildirmekten daha önemli bir şey yoktur.

183 Mezardakileri kıskanmak durumunda kaldığımız nasıl bir çağdır bu böyle?

184 İnsan herkesle yaşamak istemez, aynı şekilde herkes için de yaşamaz. Bunun farkına varan dostlarının kıymetini doruklarda bilir, düşmanlarından nefret etmez ve onların peşine de düşmez. Aksine insan düşmanlarının üstünlüklerine vakıf olduğunda onlara karşı avantajlı olur, onlara kıyasla bir ağırlığa sahip olur.

185 Tarihe geri dönüp baktığımızda her yerde öyle kişilikler görürüz ki, kimisiyle anlaşır kimisiyle de elbet çatışırdık.

186 Ancak en önemlisi kendi çağımızdır, çünkü o bizde biz de onda en berrak şekilde yansırız.

187 Cato, o yaşta mahkeme karşısında yargılandı, savunmasında bilhassa şunu vurguladı, insan kendini birlikte yaşadıklarının dışında kimse karşısında savunamaz. Ve tamamen haklı: bir jüri bilgisinin dışındaki ön koşullar olmaksızın nasıl karar verebilir? Çoktan geride kalmış motifler hakkında nasıl karar kılacak?

188 "Bütün halklar arasında yaşam rüyasını en güzel Yunanlar görmüştür."

189 Tarihçinin görevi, gerçeği yanlıştan, emin olunanı şüpheli olandan, şaibeliyi aşağılıktan ayırmaktır.

190 Tarihçi mi üstün edebiyatçı mı sorusu asla sorulmamalı bile; müsabık koşucuyla bilek güreşçisi nasıl birbiriyle rekabet etmezse biz de rekabet etmeyiz. Her birinin tacı kendinedir.

191 Tarihçinin iki sorumluluğu vardır: önce kendine karşı sonra okura karşı. Kendisi için ne olmuş olabileceğini incelemeli, okur için ise neyin olduğunu tespit etmelidir. Kendisine yönelik davranışlarını, meslektaşlarıyla arasında halletmeli; seyirci ise, ne kadarının gerçekleşmiş olduğunu irdelemek zorunda değildir.

192 Sadece şimdiki zamanı önemseyen biri, bir kronik yazar.

193 Tarihi yazmak geçmişin yükünden kurtulmak gibi bir şeydir.

194 Genel dünya danışmanlığına, yeminsiz olsa da, yargıç ilan edildiysek ve gazete yazarları tarafından her gün bilgilendiriliyor olsak da, geçmiş zamandan haber ve-

renlere sahip olmak da bir şanstır. Benim için *von Raumer* ve *Wachler* günümüzde bunlardan ikisidir.

195 Gündelik tuhaflıkları, dünya tarihindeki büyük olaylarla değerlendirmek gerekir.

196 Hava balonlarının keşfine tanık olanlar, hangi dünya akımının ortaya çıktığına, balon pilotunun buna ne kadar katkı sağladığına, zihinlerde binlerce özlemleri nasıl açığa çıkardığına, bunu çoktan kabul ettiklerine, öngördüklerine, her zaman inanılmaz tehlikeli olan seyahat katılımlarına inandıklarına, garip bir şekilde her zaman taze ve mutlu denemeleri gazeteleri doldurduğuna ve bir gün kitap ve gravürlerde yer almasına ve bu denemelere talihsizce kurban olan hassas paylaşımlara da şahitlik edeceklerdir. Bu en az otuz yıl önce yaşanmış olan savaşa duyulan ilgi gibi hafızlarda bile tekrarlanması imkânsızdır.

197 Bilimin tarihi bireyin dolaylı tecrübesi ile doğrudan aktarımı arasındaki çelişkiden oluşmaktadır. Çünkü kitleler içinde kitleler tarafından oluşturulan aslında her şeyi toplayan, düzenleyen ve birleştirecek olan daha hamarat bir bireye yöneliktir ve bu noktada çağdaşların bu durumu onaylıyor veya ona karşı koyuyor olmaları hiç fark etmez. Çünkü desteklemek, var olanı çoğaltıp genelleştirmek anlamına gelir. Böylece işe yarar olur ama ana konu desteklenmiş olmaz.

198 Ayrıca kendi tecrübesini aktarabilme adına, bireylerin, ulusların ve zamanların doğası gereği, tuhaf bir karşı koyuş, sendeleme ve karmaşa oluşmalıdır.

199 İki tür tecrübe vardır: Namevcut olanın tecrübesi ve mevcut olanın tecrübesi. Namevcutun tecrübesini, ki buna geçmiş olan dâhildir, yabancı otoriteye göre ediniriz. Mevcut olanın tecrübesini kendi otoritemize göre yapmalıyız. Her ikisini esaslı olarak yapabilmeye bireyin doğası kifayetsizdir.

200 Aktarımla daimi bir kavga içerisindeyiz ve mevcut olanın tecrübesini kendi otoritemizce yapmamız gerektiği talebi, bizi aynı şekilde üzerinde düşünülmesi gereken bir kavgaya iter. Yine de bu durumdan etkilenmiş olan bir insan bu ikili savaştan ibaret ve bilim tarafından kolaylaştırılmayan zorlaştırılan mesleği kendince icra edebileceğine inanır. Çünkü en nihayetinde, daha geniş bir doğaya ve daha geniş bir aktarıma göğüs ve alın germesi gereken bireydir.

201 İç içe geçmiş insanlık tarihi ve çağlar, az veya çok incelenmiş olan aktarımları kabul etmeye zorlar. Böylece aktarımdan çok insan neslinin ayrıcalığı öne çıkar. Yabancı tecrübelerin, yabancı kararların aktarımı kısıtlanmış insanlığın bu denli büyük ihtiyaçları karşısında çok istenen bir durumdur. Bilhassa yüce konular, genel tertibatlar söz konusu ise.

202 Namevcut olan, bize aktarım aracılığıyla etki eder. Basit olanı tarihsel olarak adlandırılabilir; daha yüce, hayal gücüne yakın olanı ise, efsanevidir. Bunun ardında üçüncü bir şey, bir başka anlam arandığında, o zaman mistiğe dönüşür. Ayrıca kolaylıkla duygusallaşır ki biz de sadece uygun olanını benimseriz.

203 Tarihsel bir insan duyumsallığına sahip olmak, öyle-

sine bir tablo çizebilmektir ki içerisine geçmişin her türlü kazanç ve liyakati dâhil etmek demektir.

204 Hakkında pek az şey bildiğimiz önemli zamanlar vardır, ehemmiyetini doğurduğu sonuçlarından fark edebildiğimiz durumlar. Tohumun toprağın altına geçirdiği süre, elbette bitkinin yaşam süresine dâhildir.

205 Göze batan zamanlar vardır, hakkında az bildiğimiz, ama tuhaflıkları aklımızda kalan. Bu noktada sıra dışı bireyler öne çıkar, tuhaf olaylar vuku bulur. Böylesi devirler önemli bir bakış açısı sunar bizlere, bizi basitlikleriyle kendisine çeken büyük tablolar sunar.

206 Tarihi zamanlar dolu günlerde karşımıza çıkar. Onca ışıktan gölge görünmez olur, onca aydınlıktan hiçbir beden, ağaçtan orman görünmez olur, insanlık insandan; ancak öyle görünüyor ki herkese ve her şeye hak ettiği ulaşıyor ve her biri memnunmuş gibi.

207 Herhangi bir mahlûkun varlığı ancak kendisini fark ettiğimizde bize görünür. Bu nedenle insanın, kendisine yabancı, içinden gelen güçlü ivmeyle hareket ettiği, mükemmel bir biçimde etki ettiği ve geriye etkisi dışında hiçbir belge bırakmadığı sessiz, karanlık zamanlara karşı adaletsiziz. Oysaki geriye kalan bu etki bütün kayıtlardan daha üstündür.

208 Tarih araştırmacısı için en cazip nokta tarih ve efsanenin çakıştığı noktadır. Çoğunlukla aktarımların en güzel yeridir. Bilinenin içerisinden bilinmeyeni oluşturmak istediğimizde öyle bir hisse kapılıyoruz ki sanki o güne dek tanımadığımız bir kişiyi ve onun oluşumuyla

ilgili olan kısmı araştırarak değil de sezerek almayı tercih ediyoruz.

209 Sadece, yeni zamanın yetkin tarihçilerinin yaptığı gibi, edebiyat ve kronik yazarlarına bu denli kötü gözle bakmamak gerekir.

210 Zamanların, mekânların, bölgelerin gelişimine bakıldığında her yerden maharetli ve harikulade insanlara, cesur, güzel, iyi ve şeklen muhteşem varlıklara rastlarız. Tanrısallığın severek dinlediği insanlığın methiye terennümü asla susmadı ve biz dahi bütün zamanlara mekânlara yayılmış dengeli akımları kimi zaman tek bir ses olarak, kimi zaman korolar halinde, kimi zaman düzenli, kimi zaman da doludizgin nameler şeklinde duyduğumuzda ilahi bir mutluluk hissediyoruz.

211 Elbette arı, taze kulaklarla dinlemek ve bencil partizanlığın her türlü önyargısından, belki insanoğlu için imkânsız bir biçimde, feragat etmek gerekiyor.

212 Dünya tarihinin kendini bireylerde ve halklarda, ardı ardına, eş zamanlı, kısmen tek başına ve bağımsız, kısmen olağan üstü kapalı olarak gösteren iki emaresi vardır.

213 İlki, unsurların yan yana özgürce gelişmesidir; bu olgunluğun, özgürlüğün, beslenmenin, sanatın, bilimin, keyfin ve aklın çağıdır. Burada her şey içe doğru etki eder ve en iyi zamanlarda mutlu, evcimen bir oluşuma doğru çabalar. Ancak bu durum son olarak parti bağımlılığı ve anarşide dağılır.

214 İkinci çağ ise, kullanmanın, savaşmanın, tüketmenin, tekniğin, bilginin ve zekânın çağıdır. Etkileri dışa dönüktür; en güzel ve en yüce anlamda bu an, bazı durumlarda, daimiyet ve zevk getirir. Ancak böylesine bir hal kolayca bencillik ve zorbalığa dönüşmektedir. Bu noktayı tek bir şahsın zorbalığı gibi düşünmemek gerek, elbette toplu kitlelerin de zorbalığı söz konusu olabilir ki bu aşırı şiddetli ve karşı konulamaz olabilir.

215 İnsanları eğitimini ve etkisini hangi şartlar altında olursa olsun nasıl düşünürseniz düşünün her ikisi de zaman ve ülkeler, birey ve kitleler, orantı ve orantısızlıklar birbirine etki eder; işte dünya tarihinin hesap edilemezliği kıyaslanamazlığı tam da bu sebeptendir. Yasa ve tesadüf iç içe geçmektedir. Sıradan insan partizan tarihçilerde de sıklıkla görüldüğü gibi bu ikisini birbirine karıştırmaktadır ve çoğunlukla bilinçsizce ama yapay bir şekilde bu şüpheyi kendi yararlarına kullanırlar.

216 Tarihten bize kalan en iyi şey uyandırdığı heyecandır.

217 Kendi tarih yaşamamış hiç kimse tarih hakkında hüküm veremez. Bu uluslar için de geçerlidir. Almanlar kendileri bir edebiyata sahip olduklarından beri edebiyat hakkında hüküm verebilir oldular.

218 Daha ayrıntılı incelendiğinde tarih yazarı için bile tarih kolayca tarihle dönüşmez; çünkü yazar her defasında tarihi sanki kendisi olaylara şahit olmuşçasına yazar, bir zaman olmuş olanı, etkileyeni yazmaz. Kronik yazarı ise sadece sınırları çizer, şehrinin, manastırının ve çağının özelliklerini gösterir.

119 Birinin ileri yaşlarda kendine tarihi olarak bakması veya beraberinde yaşadığı insanlara tarihi olaylar olarak bakması nadirdir, çünkü kimseyle çelişmek istemez ve çelişemez.

120 Tarih ve temsil ettiği evrenin de bir gerçek bir de ideal tarafı vardır.

121 İdeal tarafa kredi dâhildir, gerçek tarafa ise malvarlığı, fiziksel güç vs.

122 Kredi gerçek tediyat ile oluşturulmuş güvenirliliğin bir ideasıdır.

123 Her malvarlığı hantal bir olgudur ve hakkında şu şekilde karar verildiğinde iyidir. Ne incerta sint rerum dominia.*

124 Tarihçi her şeyi, bir şeye bağlayamaz, bağlamamalıdır da. Matematikçiler de bilmez, mesela 1770 yılında görünen ve beş veya on bir sene de bir gelmesi beklenen kuyruklu yıldızın neden hala görülmediğini.

125 İster geçmiş, ister şimdiki zaman, ister gelecek olsun 'tarih' için de, 'doğa' için de, her türlü 'esas' için de aynı şey geçerlidir. Ciddi olarak ne kadar derine dalarsanız o denli büyük sorunlarla karşılaşırsınız. Korkmayan, cesurca üzerine yürüyen, yetiştiğini, aydınlandığını hisseder.

---

* Latince: ..., ispatsız mülkiyet olup olmadığı.

düşünmek ve yapmak

226 Bilgelik sadece gerçekte mevcuttur.

227 Tanrı ve doğadan aldığımız en yüce olgu yaşamdır, dümenin kendi etrafında yaptığı dur durak bilmeyen dairesel hareketi; yaşamı sarıp sarmalama dürtüsü her birimizin içinde doğuştan mevcuttur, ancak bu dürtünün tabiatı bize ve diğerlerine bir sırdır.

228 Yukarıdan etki eden varlıklardan aldığımız ikinci lütuf yaşanmış olan, idrak ve canlı-hareketli Monas'ın dış dünyanın çevresine müdahalesidir. Bu sayede kendini içsel olarak sınırsız, dışsal olarak da sınırlı idrak eder.

229 Üçüncü unsur olarak da, bizim dış dünyaya karşı icraat ve faaliyet, kelime ve yazı olarak sunduğumuzdur; bu bizden çok dış dünyaya ait bir oluşumdur ve bu yüzden de bizim yapabildiğimizden çok, dış dünyanın üzerinden kendisini ifade edebilir. Ancak kendisinin de farkında olabilmesi adına bizim tecrübemizden olabildiğince çok alması gerektiğini bilir. Bu nedenle genç başlangıçlara, eğitimin basamaklarına, yaşam detaylarına, anekdot ve benzerlerine bu kadar açız.

230 Bu dışa yönelik etkiye hemen bir tepki oluşuyor, sevgi

bizi desteklemeye, nefret ise bizi engellemeye çalışıyor. Bu çelişki yaşamda da aynı kalıyor, çünkü insan aynı kalıyor, beraberinde yakınlık veya antipati duyduğu her şeyle birlikte.

231 Dostların bizimle, bizim için yaptıkları da bir yaşanmışlıktır; çünkü kişiliğimizi güçlendirir ve ilerletir. Düşmanların bize karşı yaptıklarını ise tecrübe etmiyoruz, sadece algılıyor, reddediyor ve kendimizi ona karşı koruyoruz. Dona, fırtınaya, yağmura, kötü havaya karşı veya dışarıdan gelmesi beklenen başka zararlara karşı korunduğumuz gibi.

232 Faal doğadan açığa çıkmamış ve yine yaşama iyilik olarak dönmeyecek, her yaşam anında muhtelif döngülerle, sonsuzca oluşan ve yok olan düşüncelerle, dünyaya pek yarar sağlanamaz.

233 Canlı, maharetli, pratikte daima doğrudan hedefe yönelik işleyen akıl yeryüzündeki en harika şeydir.

234 Bütün pratik insanlar dünyayı kolay yaşanır hale getirmeye çalışır; düşünürler ise kolay düşünülür halde isterler. Her biri bunu ne kadar başarır, siz karar verin.

235 Bilmek yeterli değildir, uygulamak da gerekir; istemek yeterli değildir, yapmak gerekir.

236 Neyin - nasıl yapılacağını aşağı yukarı bilebilmek için, kaç sene yapmamak gerekir!

237 İçsel etkinliğimin tümü bilinmeyen, sezilen bir kuralı kabul ederek onu dış dünyada bulmaya çalışan ve dış dünyaya sokmaya çalışan canlı bir deneme-yanılmaymış.

238 Taşı pereseye göre yerleştir, pereseyi taşa göre değil.

239 Aradıklarının nerede olduğunu bilselerdi aramazlardı.

240 Bir şeyin nerede olduğunu bilebilmek için, onu bulmuş olmanız gerekir.

241 Anlamadığınıza sahip değilsiniz.

242 Düşünmek bilmekten daha ilginçtir, ama seyretmekten değil.

243 Basit seyir, dünyevi şeylere doğru bakış, genel insan aklının mirasıdır; için ve dışın safi seyri çok nadirdir.

244 Kimisi pratik anlamda, fiiliyatta açığa çıkmaktadır; kimisi de simgesel, bilhassa matematikle, sayılarla ve formüllerle, konuşmayla, öz kaynaklı, mecazi, dehanın edebiyatı olarak, insan aklının deyimselliğinde açığa çıkar.

245 Doğa kendisine o kadar özgürlük tanımış ki, bizim onu bilgi ve bilimle algılayabilmemiz veya onu köşeye sıkıştırabilmemiz imkânsızdır.

246 Kendim kurtarmak için, bütün mevcudatı birbirinden bağımsız olarak seyrediyorum ve onları zorla yalıtmaya çalışıyorum; sonra onları korelatlar olarak seyrediyorum ve onlar nihai bir yaşam olarak bağlanıyorlar. Bunu özenle doğaya mâl ediyorum; ama en yeni, etrafımızda hareketlenen, dünya tarihi bağlamında da bu bakış açısı verimlidir.

247 Her zaman gözlerimiz, hayal etme biçimlerimizdir;
Doğa ne istediğini, ne istemiş olduğunu kendi bilir.

118 Doğayı ve kendini araştırmak hoş bir uğraşıdır, ne ona ne de ruhuna şiddet uygulamak, ikisini de zarif dönüşümlü etkilerle birbiriyle dengeye koymak esastır.

119 Temel olmayan sonsuz bir icraatın seyri kadar feci bir şey yoktur. Ne mutlu kendisini pratik yola adamış olana ve adamasına bilene! Bunu yapabilmek ise iki kat yetenek gerektirir.

120 Eyleme geçmiş cehalet kadar korkunç bir şey yoktur.

121 Hareket eden daima vicdansızdır; seyredenin dışında kimsede vicdan yoktur.

122 Her şeyin sınırlı olduğu bu dünyada mutlak sonuç için çabalamaktan daha acınılası bir durum yoktur, 1830 yılında bu durum hiç olmadığı kadar yakışıksız kalıyor.

123 Seyirde de, harekette de açık olanla gizli olanın ayırt edilmesi gereklidir; bu olmadan yaşamda da bilimde de pek bir şey ortaya konamaz.

124 Bir takım sınırlamaları kendi iradesi dışında hisseden Lessing, eserlerinde karakterlerden birine şunu söyletir: "Hiç kimse zorunda olmak zorunda değildir." Akıllı, mutlu bir adam şunu demiş: " İsteyen, zorundadır." Üçüncü ve elbette âlim bir şahıs ise: "İdrak eden, ister" der. Böylece de idrak etme, isteme ve zorunda olma çemberinin tamamlanmış olduğuna inanılmıştır. Ancak ne türden bir idrak olursa olsun, ortalamada insanın idrakini yaptıkları ve yapmadıkları belirler; bu nedenle cahilin yaptıklarını izlemek en korkunç şeydir.

255 Gerçekten ilerlemek istiyorsak dikkate almamız gereken etmenler şunlardır:

hazırlayıcı,

eşlik edici,

birlikte etki edici,

destekleyici,

ilerletici,

güçlendirici,

engelleyici,

kalıcı etki sağlayıcı olmamız gerekiyor.

256 Bir şey hoşuma gitmediğinde onu öylece bırakırım veya en iyisi mi onu yaparım.

257 Ben kendime sabretmeseydim bana kim sabredecekti?

258 Ayrıcalıklı insanların bireysel olarak açığa çıkardıklarını idrak edene dek, genel olanda çok çabaladım.

259 Cemiyetçilik doğamda vardı; bu yüzden iş arkadaşlarımla olan sayısız münasebetlerimde kazandım ve onlarla birlikte çalışmaya karar verdim. Böylece kendimi onlarda, onları da kendimde görme saadetine eriştim.

260 Tartışmaya açık yetenekleri aptalca, ihtiraslı şekilde kayırmacılık, gençlik yıllarımın asla tam anlamıyla sıyrılamadığım bir hatasıydı.

261 Kendilerine iyilik dilediğim ve daha da iyisini dileyebilmeyi istediğim insanlar vardır.

162 Onlar için yaptıklarınız yeterli değildir, geçmişte onlar için yapmış olduklarınız ise bir hiç; onlara bahşettiğiniz bütün varlıkları Tanrının rahmeti olarak algılarlar; böylece siz yokmuşsunuz, hiç var olmamış gibisiniz.

163 Tahayyül etme biçimimle yakınlık kuranlardan hiç biri bile üzerime...

164 Bize karşı olanların tasvir ettiği gibi, ezelden beri dünyaya kötü bakmaya cüret edenler elbette berbat kişilerdir.

165 Bu arada feci olanın emrinde, başımızı neredeyse hiç kaldırmadan, ne yapılması gerektiğini ve kuvvetimizin, eylemimizin en iyi olanını hangi yöne çevireceğimizi bilmeden, sadece ampirik değilse, devamlılığı olabilecek büyük bir heyecana ihtiyaç duyarak ıhlamur tırtılları değil de güveler eylemlerimizi kemirmektedir.

166 En masum konuşmaların ve eylemlerin anlamı yıllar geçtikçe büyüyor ve etrafımda uzun süredir gördüğüm herkese dürüstlük, güven ve patavatsızlık arasındaki farkı göstermeye çalışıyorum. Aslında aralarında bir fark olmadığını, aslında aralarında fark edilmesi veya daha ziyade hissedilmesi gereken samimi olandan en zararlı olana doğru sessiz bir geçiş olduğunu anlatırım.

167 Hassasiyetlerimizi, güvenini kazandığımız insanları hiç fark etmeden kendimizden uzaklaştırmayacak şekilde ayarlamamız gerekir. Yaşam boyunca bunu insan kendiliğinden öğrenir. Ancak bedeli çok ağır öğrenilen ve zürriyetini de aynını ödemekten alıkoyamadığın bir derstir.

268 Sayın d'Aubuisson de Voisins'in Geognozi isimli eserinin Sayın Wiemann tarafından yapılan ve elime geçen çevrisi her ne kadar ana konusu itibariyle beni mutsuz etmiş olsa da, şu sıralar bana çok şey kazandırdı. Çünkü bu eserde aslında yeryüzü kabuğunun canlı olarak incelenmesi anlamına gelen geognozi görselliğin bütün kavramlarından arındırılmış ve bunun yerine bir terminoloji listesi haline getirilmiştir. Bu haliyle de bana olduğu gibi herkes için destekleyici ve yararlı olmuştur.

269 Bir fikir ile ilgili birlikte olmayı istediğim biriyle, iğrenç bir ilişki içerisine girmek kadar utanç verici bulduğum başka bir şey yoktur.

270 Öyle insanlar vardır ki, arkadaşlarının eksiklerini kollarlar; bunda bir kazanç yoktur. Ben daima düşmanlarımın kazanımlarına dikkat etmişimdir ve bundan daima kazançlı çıkmışımdır.

271 Bütün bir yıl boyunca, herkesin benim ne kastettiğimle ilgili yanlış saptamalarda bulunduğunu dinliyorum; neden ben de bir kere ne demek istediğimi söylemeyeyim!?

272 Sözlerime itiraz edeceklerine fikrimce hareket etseler.

273 İnsanlar çoğunlukla benim haklı çıkmama şaşırırlar, bu da şaşırılacak bir şey değildir. Çünkü çoğunlukla düşündüklerimi yanlış bulurlar.

274 Beni ilgilendiren insanlarla fikir birliği içerisindeyim, diğerlerine ise artık katlanmam ve bu noktada bu iş biter.

175 Bize göre kitaplar yeni tanıdıklar gibidir. İlk zamanlar genel olarak ortak fikirleri paylaştığımızda, varlığımızın önemli bir yönü ile ilgili dostane temas ettiğimizde çok neşeliyizdir; tanışmaya başlayınca ilk farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Bu noktada doğru hareket etmek önemlidir, gençlik yıllarında olduğu gibi hemen irkilerek geri çekilmek değil, ortak noktalara tutunarak farklılıklar hakkında aydınlanmaktır önemli olan.

176 Böylesine hoş eğitici bir sohbete Stiedenroth'un *Psikoloji* isimli eseri sayesinde ulaştım. Dışın içe olan bütün etkilerini eşsiz bir biçimde ortaya koymuştur ve bu sayede biz dünyanın tekrar yavaş yavaş içimizde oluştuğunu görürüz. Ancak kendisi için dışa zıt etkisinde bunu aynı şekilde ortaya koymayı başaramaz.

177 Yaşanmışlıkların herkes kıymetini bilir, bilhassa yaşlılıkta düşünüp taşınan kişi; eminlik ve huzur içerisinde bunu kimsenin kendisinden alamayacağını hisseder.

178 Bütün doğa bilimsel araştırmalarım böylelikle yaşanmışlık üzerine kuruludur; 1749'da doğmuş olduğumu benden kim alabilir? Kendimi (ki çok şeyi atlamış oluyorum) Erxleben'nin *Doğa Eğitimi* isimli eseriyle çok iyi yetiştirdiğimi, geri kalan ve Lichtenberg'in gözü önünde yığılan yayınları basılmış değil de her yeni keşfi gelişimi esnasında izleyebildiğimi ve onu adım adım takip edebildiğimi benden kim alabilir? On sekizinci yüz yılın ikinci yarısının büyük buluşlarını günümüze dek, önümde mucizevi bir şekilde doğan bir yıldız gibi görmüş olmamı benden kim alabilir? Daimi ve dikkatli çabayla dünyayı şaşırtan bazı buluşlara yaklaştığı-

mın idrakine vardığımdaki gizli sevincimi benden kim alabilir? Bu şaşırtıcı buluşları o denli yakından izleme şansım oldu ki kendi özümden onları açığa çıkartabilirdim, ancak karanlık araştırmalarımın arasında o son adımları yapacak cesareti bulamadım.

279 Almanlar yaptıklarım ve başardıklarıma karşı bir savunmaya girdiler ve hala da aynı tutumu sergilemiyorlar mı? Eğer çalışmalarımın hepsini geçerli saymış olsalardı, kazancımla böbürlenirler ve şu an bulundukları konumdan çok daha ileride olurlardı.

280 Fen bilimcilerin benimle aynı fikirde olmamaları, bu denli farklı düşünce tarzlarının mevcudiyeti içerisinde doğaldır; ben de kendi fikrimi aynı şekilde savunmaya devam edeceğim. Ancak estetik ve ahlaki alanda da benimle tartışmak ve bana karşı gelmek moda olmaya başladı. Ben gayet iyi biliyorum nereden nereye, neden ve niçin, ama daha fazla bu konuya açıklık getirmeyeceğim. Birlikte yaşadığım, kendileri için yaşadığım dostlarım, kendi hatıralarını ve benim hâtıramı ayakta tutmasını bileceklerdir.

281 Hükmü erteleyebilirler, ancak sonucu engelleyemezler.

282 Bir başkasının fikrini dinleyeceksem, bu güzel bir biçimde ifade edilmiş olmalıdır; kendi içimde yeterince karmaşığım zaten.

283 Birçok şeye sessiz kalıyorum; çünkü insanları delirtmek istemiyorum ve sevindikleri yerlerde ben sinirlendiğimde tatmin oluyorum.

284 Hayatımıza yine de parçalanmış olarak bakıyoruz, çünkü kaçırılmış olan, başarılamayan her zaman önce karşımıza çıkar ve başarılan, ulaşılan hayal gücünde ağırlık sahibidir.

285 Müdahil genç bundan bihaberdir; o görür, keyif alır, bir atasının gençliğini kullanır ve bundan en özünden bir yapı oluşturur, sanki şu an olduğunu daha önce de olmuş gibi.

286 Benzer, hatta aynı biçimde yabancı ülkelerden bana ulaşan çeşitli düşünceler beni sevindiriyor. Yabancı uluslar bizim gençlik çalışmalarımızla daha geç tanışıyor; gençleri ve erkekleri, çabalayan ve faal, suretlerini aynalarımızda görüyor ve anlıyorlar ki istediklerini biz de istiyoruz, bizi cemiyetlerine çekiyorlar ve geri dönen bir gençlikmişçesine aldatıyorlar.

287 Profesör Zauper'in *Goethe'den Alman Şüri* ve bu eserin ekindeki yazı, Viyana 1822, edebiyatçıda hoş bir intiba bırakır; sanki aynalar önünden geçiyor da kendini uygun ışık altında gösterilmiş bulur.

288 Farklı olabilir miydi ki? Genç dostun bizde yaşadıkları mutlu zamanlarımızda bizden açığa çıkan ve daima arkasında durduğumuz eylemimiz ve icraatımız, kelimemiz ve yazımız olmuştur.

289 İngiliz bir eleştirmen beni panoramik kabiliyet ile itham ediyor, bunun için en güzel teşekkürlerimi sunarım.

290 Sabah erken kalkan, alaca karanlıkta sabırsızca şafağı, güneşi bekleyen ve yine de güneş doğduğunda gözleri kamaşan biri gibiydim bilimle uğraşırken.

291 Gerçek, bir meşaledir, ama devasa bir meşale; bu nedenle her birimiz gözlerimizi kırpıştırarak hatta kendimizi yakmaktan korkarak yanından geçmeye çalışıyoruz.

292 Gerçeğe olan aşk kendini, her şeyde iyiyi bulmak ve kıymetini bilmekte gösterir.

293 Gerçeği kavrayabilmek için yanılgıyı savunmaktan daha büyük bir uzva ihtiyaç vardır.

294 Gerçeğin bu kadar basit olması insanları bezdiriyor; unutmamalıdırlar ki onu ihtiyaçlarına yönelik pratik bir biçimde kullanabilmeleri için yeterince zahmet çekecekler zaten.

295 Duyular aldatmaz, hüküm aldatır.

296 Saf tecrübeyle yetinen ve bu doğrultuda hareket eden yeterince gerçeğe sahiptir. Bu anlamda yetişmekte olan çocuk bilgedir.

297 Tecrübede ne kadar ilerlerseniz araştırılamaz olana o kadar yaklaşırsınız; tecrübeyi ne denli kullanmayı bilirseniz, araştırılamaz olanın hiçbir pratik faydası olmadığını o denli görürsünüz.

298 İnsan farkına varılmaz olanın farkına varılır olduğu inancında kalmalıdır; aksi takdirde araştırmaz.

299 Eyleme geçmiş bir şüphecilik: Düzenli tecrübelerle bir tür şartlı güvenirliliğe ulaşmak için engellenemez bir biçimde kendini aşmaya çabalayan bir unsurdur.

300 Böylesi bir zihnin genel meyli, herhangi bir objeye gerçekten herhangi bir özelliğin ait olup olmadığını

araştırmaktır. Ve bu araştırma kastıyla araştırılanın pratikte kesin olarak uygulanabilir olduğunu anlamayı kast eder.

301 Kant, kendisini kasıtlı olarak belirli bir çemberin içerisinde sınırlar ve ironik bir biçimde bunun ötesine işaret eder.

302 Her arzu edilen ulaşılır değildir, her idrak edilmeye değer olan idrak edilir değildir.

303 Bilim her şeyden evvel doğanın bize verdiği hayretimizin hafiflemesine yardımcı olur; böylece de daima yücelen hayatta kötüyü savmak ve yararlı olanı devreye sokmak için yeni yetiler uyandırır.

304 Aslında bilimle de bir şey bilinmez, o hep icra edilmek ister.

305 Bilgi ayırt edilmesi gerekenin bilinmesine dayalıdır, bilim ise ayırt edilemeyenin idrakine.

306 Bilgi: tecrübenin önemli ve daima genele işaret eden tarafıdır.

307 Bilgimizi kısmi olarak nitelemezdik, bütüne dair bir fikrimiz olmasaydı.

308 Bilgi, mevcut eksikliklerinin idrak edilmesi, kusurlarının sezilmesiyle bilime ulaştırılır. Bilim, bilginin öncesiyle, bilgiyle beraber ve bilginin sonrasıyla oluşmaktadır.

309 Bilmek ve hakkında düşünmekte yanlışlık da vardır,

doğruluk da vardır. Bilimin yansıması olarak gerçek-yalancı bir yaratık haline geliyor.

310 Gerçek ile yanılgının *bir* kaynaktan çıkıyor olması, kesin olduğu kadar harikadır da. Bu nedenle yanılgıya zarar vermemek gerekir, çünkü aynı anda gerçeğe de zarar vermiş olunur.

311 Günden güne ilerleyen doğa bilimiyle, daha da tanışıp yakınlaştıkça, oluşan ilerleme ve gerilemelerle ilgili de o kadar bir görüşe sahip oluyorum. Yalnız bir şey burada söylenmiş olsun: *bilimde kabul görmüş yanılgılardan kurtulamıyoruz.* Bunun sebebi aşikâr bir sırdır.

312 Bir vakayı yanlış yorumlamamı, yanlış yere bağlamamı, yanlış türetmemi yanılgı olarak adlandırıyorum. Ancak tecrübe etme ve düşünme esnasında bir tezahür doğru bağlanıyor ve doğru türetiliyor. Buna razı geliyor insan fazla üzerinde durmuyor ve yanılgının sessizce yanı başında yatmasına izin veriyor. Hatta yanılgılardan oluşan ve özenle saklanan küçük bir defter biliyorum.

313 Aslında insanı kendi fikrinden başkası ilgilendirmediği için kendi fikrini ifade eden herkes sağda solda bu fikre destek aramaktadır. Sadece kullanılabilir olduğu sürece gerçek kullanılır; ancak yarım yamalak bir argümanla veya paramparça olmuş fikirleri toparlamak üzere bir dolgu malzemesi gibi duruma yarar sağlamak için ihtiraslı hitabet biçimli yanlışı alır kullanırız.

314 Yeni bir gerçekliğe eski bir yanılgı kadar zarar veren bir şey yoktur.

315 Gerçek, kabul gören ve aynı şekilde yanlış kabul edilen yan yana yakal...

316 Lanet olsun yanılgılardan bir dünya yaratıp insanın yararlı olmasını şiddetle talep edenlere.

317 Yanlış bir tahayyüle alışana her türlü yanılgı hoş gelir.

318 Bu nedenle doğru söylenmiş: "İnsanları kandırmak isteyen, her şeyden önce, mantıksızı mantıklı hale getirmelidir."

319 Yanılgı kendini daima davranışta tekrar eder, bu nedenle gerçeği yorulmadan sürekli kelimelerle tekrar etmek gerekir.

320 Hatalı bir öğreti düzeltilemez, çünkü yanlışın doğru olduğu inancına dayanır. Ancak zıddını söyleyebilir ve söylemeliyiz.

321 Gerçek doğamıza aykırıdır, yanılgı aykırı değildir ve bu da çok basit bir sebepten ötürüdür: Gerçek bize kendimizi sınırlı hissetmemizi sağlar, yanılgı ise bizi pohpohlar, o veya bu şekilde sınırsız olduğumuzu söyler bize.

322 Abes, yanlış olan herkesin hoşuna gider: çünkü o gizlice sokulur; gerçek, acı olan ise öyle değildir: o dışlar.

323 Yanılgı zaafta daha rahat eder çoğunlukla.

324 Gerçek destekler: yanılgıdan hiç bir şey oluşmaz, bizi sadece bir şeylere bulaştırır.

325 Gerçeği bulmaktan daha kolaydır yanılgıyı fark et-

mek; biri yüzeyde durur, onunla baş etmek daha kolaydır; onunla baş edilebilir; diğeri ise derinlerde yatar, onu araştırmak herkesin harcı değildir.

326 Taklit edilmiş bir gerçek bile asaletini yitirirken, tekrar edilmiş bir yanılgı iyice iğrençtir.

327 Yanılmak gerçek yokmuş gibi bir halde bulunmak demektir; kendinde ve başkalarındaki yanılgıyı bulmak, sondan başa doğru keşfetmek anlamına gelir.

328 Hakikatin çemberleri doğrudan temas eder; ama ara dünyalarda yanılgı yeterince hareket edecek ve hükmedecek mekâna sahiptir.

329 Yanlışı savunmak isteyen, sessizce ilerleyecek ve zarif bir yaşam tarzı sürmek için tüm nedenlere sahip olacaktır. Hakkı kendi yanında hisseden ise, sertçe yere basmalıdır: kibar hak, yok hükmündedir.

330 Asıl tuhaflık ise gerçeğin, berrak olanın, yararlı olanın yayılmasını engelliyor olmak değil, hatalı olanı bir yola sokmaktır.

331 Yıkarken bütün yanlış argümanlar geçerlidir, inşa ederken ise değil. Doğru olmayan inşa edemez.

332 Yanlış, her daim hakkında gevezelik yapılabilir özelliktedir; gerçek ise anında kullanılmalıdır, yoksa yoktur.

333 Gerçeğin pratik yönüyle nasıl kolaylaştırdığını idrak edemeyen, kendi karmaşık, zahmetli uğraşısını biraz da olsa güzel göstermek adına eleştirmektedir.

334 Yanılgının gerçek karşısındaki durumu, uykuyla uyanıklık arasındaki ilişki gibidir. Yanılgıdan, dinlenmiş bir biçimde uyanıp gerçeğe dönülebileceğini fark ettim.

335 Çağın yanılgılarıyla baş etmek zor; onlara karşı koyduğunda yalnız kalıyorsun; onlara kapılırsan ne onurun ne de dostların kalıyor.

336 Kimisi, sadece bir kere böyle dedi diye, yanlışı tekrar etmek zorunda hissetmeseydi kendini, bambaşka bir insan olacaktı.

337 Tam, yarım ve çeyrek yanılgıları düzeltmek, onlara bakabilmek ve içlerindeki gerçeği ayırt etmek zordur.

338 Keskin akıl, akıllı adamları haksız olduklarında nadiren terk eder.

339 Kavga etmek isteyenin, kavga anında, sonradan kendi yüzüne vurulabilecek şeyler söylemekten sakınması gerekir.

340 Zıt fikirlerde kimin punctum saliens'i* vurduğuna bakmak.

341 Sadece ateşli ve kılıçlı barbarlar değil, sadece obskürantist papazlar değil: bilgenin kendisi öylesine barbar bir obskürantisttir ki, vs.

342 Asla yanılmayan insanlar var. Çünkü onlar önlerine akıllı hiç bir şey koymaz.

343 Yanıldığımda herkes fark edebilir, ama yalan söylediğimde edemez.

---

* Latince: can alıcı nokta

344 Hayatımda yanlış eğilimler ile yapmaya çalıştıklarımdan, sonunda anlamayı öğrendim.

345 Kimi okurumun bana itiraz etmesini bekliyorum herhalde; ancak onlar gözlerinin önünde siyah beyaz olarak yazılı olanı öylece bırakmayı yeğlerler. Bir başkası ise elinde aynı yazıyla bana katılır.

346 "Durduğum yeri bana ver!"
Arşimet.
"Durduğun yeri al!"
Nose.
Durduğun yeri savun!
Goethe.

347 Susturulmaktan korkmamak gerekir bize itiraz edildiğinde.

348 Düsturlarla iddialaşmak isteyen, bunları oldukça berrak ortaya koymayı ve bu berraklık içinde savaşmayı bilmelidir ki kendi uydurduğu seraplarda kılıç sallamasın.

349 Bazı düsturların karanlığı sadece görecelidir; icraata geçirenin, idrak ettiklerinin tümünü duyana anlatamazsın.

350 Bir yazarı karanlıkla itham etmek isteyen, önce kendi içinin yeterince aydınlık olup olmadığına bakmalıdır; alacakaranlıkta en berrak yazı dahi okunmaz olur.

351 "Belirginlik ışığın ve gölgenin uygun ölçülerde yayılmasıdır." *Hamann*. Bak sen!

352 Eskilerin sıkça tekrarlanan kimi sözleri, sonraki zamanlarda onlara atfedilenden bambaşka anlamlara sahipti.

353 Felsefecilerin okuluna geometriyi bilmeyen, geometriye yabancı olan kimse girmesin sözü, dünya bilgini olmak için matematikçi olmak gerekir anlamına gelmez.

354 Geometri burada ilk temellerindeki gibi, Öklid'de mevcut olduğu ve yeni başlayan herkese sunduğumuz şekliyle düşünülmüştür. Ancak bu şekliyle mükemmel bir hazırlıktır, hatta felsefeye giriştir. (*Bkz. ek notlar*)

355 Bir erkek çocuğu, görünür bir noktaya öncesinde bir görünmeyen noktanın öncülük etmiş olduğunu, iki nokta arasındaki doğruyu kâğıda henüz çizmeden düşünmüş olduğunu anladığında bir tür gurur, keyif hisseder. Ve bu sebepsiz de değildir, çünkü kendisine bütün düşünmelerin kaynağı açılmış olur, fikir ve gerçekleştirilmişi, "potentia et actu"* yu idrak etmiş olur; felsefeci yeni bir şey keşfetmiş olmaz, geometriciye kendi tarafından düşüncenin temeli açılmıştır.

356 O halde şu anlamlı sözü ele alalım: *kendini kendin tanı*; bunu feragat olarak yorumlamak durumunda değiliz. Bunu söylerken kastedilen modern çağımızın hipokondristlerinin, humoristlerinin ve Heautontimonumeros'larının** öz-tanıması değildir; basitçe şu anlama gelir; birazcık da olsa kendine dikkat et, kendinin farkına var ki kendinden olanlara karşı ve dünyaya karşı nasıl bir duruşa sahip olduğunun farkına varasın.

---

* Latince: potansiyel ve gerçek

** Kendine işkence eden bir antik trajedi kahramanı.

Bunun için psikolojik işkenceye gerek yoktur; her aklı başında insan bunun ne anlama geldiğini anlar ve bilir, bu herkese pratik hayatta yarar sağlayan kurtarıcı bir tavsiyedir.

357 Eski çağların ustalarını düşünelim, ne harikadır Sokrates'in okulu; o hayatın ve icraatın kaynağını ve kılavuzunu gözler önüne serer, boş spekülasyonlar için değil, yaşamaya ve icraata geçmeye davet ederek.

358 Okuldaki derslerimiz daima eski çağlara işaret etmeli, Yunan ve Latin dilinin eğitilmesini sağlamalıdır ve dileriz ki daha üstün bir kültür için elzem olan bu eğitim alanları asla gerilemez.

359 Çünkü eski çağın karşısına geçtiğimizde ve ondan eğitim almak üzere ciddi bir niyetle seyrettiğimizde ancak o zaman insana dönüştüğümüz hissini kazanmaya başlarız.

360 Sokrates nasıl sadece kendisini az da olsa tanısın diye ahlaki insanı çağırmışsa, Platon ve Aristo da doğanın karşısına yetkin bireyler olarak çıkmışlardır; biri akıl ve duyguyla doğayı elde etmek adına, diğeri ise araştırmacı bakış ve yöntemle doğayı kazanmak üzere. Böylelikle, bilimin bütününde veya ayrıntılarında, bu üç adama her yakınlaşmamız, bize en coşkun neşeyi bahşeden ve zihinsel gelişimimizde en üst düzey katkıda bulunan bir olaydır.

361 Nesneleri yatayda kendine eşit kılmak, öğrenmek demektir; nesneleri derinliklerinde algılamak keşfetmek demektir.

362 Keşfettiklerinizi sevgiyle keşfetmiş, öğrendiklerinizi eminlikle öğrenmiş olursunuz.

363 Keşfetmek nedir ki? Arananın tamamlanmasıdır.

364 Buluş veya daha üst bir anlamda keşif olarak adlandırdığımız her şey orijinal gerçeklik hissinin açığa çıkartılması, eyleme geçirilmesidir ki bu sessizce çoktan gelişimini tamamlamış, şimşek hızında verimli bir farkındalığa yol açar.

365 Her gerçek nükte bir sonuçtan gelir ve bir sonuç doğurur. Büyük, üretken biçimde yükselen bir zincirin parçasıdır.

366 Deyişler, dâhinin sırasıyla bir neticeden keşfettikleridir; tek bir şey halinde, tesadüf olmayan ve bir biriyle bağlantılı olmayan bir biçimde dile getirdikleridir.

367 İlk idrakin, keşif diye adlandırılan sevincini kimse bizden alamaz. Ancak bununla ilgili şan beklediğimizde, hüsrana uğrayabiliriz; çünkü çoğunlukla biz bunu idrak eden ilk kişi değilizdir.

368 Keşif ne demektir ki zaten ve kim şunu veya bunu keşfettiğini söyleyebilir? Ayrıcalıklı olduğunu iddia etmek nasıl delilikse; kendini bir intihalci olarak ifşa etmek istememek de o kadar farkındalıksız kibirdir.

369 Atlatması en zor olan iki duygu vardır: hâlihazırda keşfedilmişi keşfetmek ve keşfetmeniz gerekeni bulamamış olmak.

370 Madame Roland darağacında kâğıt kalem istemiştir, bu son yolculuğunda aklına gelen en özel son düşünceleri

yazabilmek için. Bu isteğinin geri çevrilmiş olması ne yazıktır, çünkü ömrün o son anlarında serinkanlı akla o güne dek düşünülmemiş düşünceler gelir; onlar geçmişin zirvelerine parıldayarak konan kötü ruhlar gibidir.

371 Yanılgıların en budala olanı, parlak genç kafaların başkaları tarafından kabul edilmiş gerçeği kabul ettiklerinde, özgünlüklerini kaybedeceklerini sanmalarıdır.

372 Bilgisizler, bilginler tarafından binlerce yıl önce cevaplandırılmış sorular soruyorlar.

373 Bütün mantıklı düşünceler zaten düşünülmüştür, insan sadece tekrar düşünmeye çalışmalıdır.

374 Bir şeyin daha önce vukuu bulmuş, söylenmiş veya karar kılınmış olduğuna dair otoritenin büyük değeri vardır; ama sadece ukalalar her alanda otorite talep eder.

375 Eski temellere hürmet edilir, ancak herhangi bir yerde en baştan inşa etme hakkını da elden bırakmamak gerekir.

376 Güven tuhaf bir şeydir. Birini dinlerseniz; yanılıyor veya kendini kandırıyor olabilir; birçok kişiyi dinlerseniz; aynısı onlar için de geçerlidir ve genelde gerçek böylece hiç ortaya çıkmaz.

377 Her şeyi kendiniz yaşamış, görmüş olmanız gerekmiyor; ancak karşındakine ve onun tarif ettiklerine güvenmek istiyorsan, o halde şunu hiç unutmaman gerekir, artık olay üç taraflı olmuştur: bir nesne ve iki özneli.

378 Bilim yaşlı insanları zihinsel ve bedensel geri kalmış olarak nitelendirirse, gençler sıfır noktasına geri döner. Yaşlı insanlar ilerlemeleri, eğer kendi eski fikirleriyle bağlantılı değillerse reddeder; gençler ise fikir kendilerini aştığında ama yine de olağanüstü bir şey yapmak istediklerinde onu reddeder.

379 Moda olarak adlandırılan anlık gelenektir. Bütün gelenekler de kendilerine uyulmasını beraberinde getirir.

380 Yıllanmış olana ne düşüncede, ne de giyim şeklinde modaya uymak yakışmaz.

381 Ancak insan kendisinin nerede durduğunun ve diğerlerin nereye gitmek istediğinin farkında olmalıdır.

382 Otorite: onsuz insan var olamaz, ancak otorite beraberinde gerçek kadar yanılgı da getirir. Tek tek geçip gitmesi gerekeni, tekte ebedileştirir, korunması gerekeni reddederek geçmesine izin verir ve aslında insanlığın mıhlanıp kalmasının ana sebebidir.

383 Bizim önerimize göre, herkes tutturduğu yolda kalmalıdır ve otoriteden etkilenmemelidir, genel fikrin baskısı altında kalmamalı ve modadan sürüklenmemeli.

384 Birçok şey keşfedilmiş, icat edilmiş olabilir ama yine de dünyaya etki etmemiştir; etki etmiş ama fark edilmemiş olabilir, etki edebilir ama genelleşmemiş olabilir. Bu nedenle keşfin her hikâyesi en olağanüstü bilmecelerle cebelleşir.

385 Orta çağın on altıncı yüzyıla kadarki aşağılık süreci boyunca Aristoteles, Hipokrat gibi harika insanlar, aptal masallar yüzünden nefret edilir hale getirilmiştir.

386 Genel kavramlar ve büyük kibir daima feci felaketler yaratmak için yol alır.

387 Lambaların yandığı yerde yağ lekesi olur, mumların yandığı yerde akan mum vardır; sadece gökyüzü ışıkları saf ve kusursuz aydınlatır.

388 Bizim kelimeyi hissedilenle, seyredilenle, düşünülenle, tecrübe edilenle, hayal edilenle, akılcı olanla buluştururcasına kavramak gibi şaşmaz, her gün yenilenen, çok ciddi bir çabamız var.

389 Herkes kendini bir yoklasa bunun düşünüldüğünden de zor olduğunu anlayacaktır; çünkü kelimeler insan için genelde belirsizliktir: çoğunlukla söyleyerek ifade ettiğinden daha iyisini düşünür ve bilir aslında.

390 Yine de kendimizde ve başkalarında oluşabilecek veya araya sızabilecek olan yanlışı, yakışıksızı, kifayetsizi berraklık ve dürüstlükle olabildiğince bertaraf etmeye çabalayalım.

idrak ve bilim

391 Bilim tarihi, halkların seslerinin yavaş yavaş açığa çıktığı büyük bir konserdir.

Bilim Tarihi

392 Bütün zamanlar boyunca insanları temelde ilgilendirmesi gereken nedir? Zamanla olanların hesabını vermeyi veya kendini dinginleştirmeyi nasıl başardık?

Bilgi Tarihi

Zamanla insan nelerle tanıştı? Karşılaştıkları karşısında ve onlarla birlikte nasıl davrandı?

393 Bilim tarihinde fikrî payın gerçekliğe olan ilişkisi, dünya tarihinin geri kalanındakinden farklıdır.

394 Bilim Tarihi: gerçek kısımlar fenomenlerdir; fikrî olan kısımlar ise fenomenlerin görüşleridir.

395 Bilimler ve sanat da aynı şekilde bir aktarılabilir (gerçek), öğrenilebilir ve bir de aktarılamaz (fikri), öğrenilemez bölümden oluşur.

396 Düşünceler tekrar gelir, inanışlar çoğalır, olaylar geri dönüşü olmaz biçimde geçip gider.

397 Alelade bir bilim adamı her şeyi aktarılabilir sanır ve

görüşlerinin basitliğinin, gerçekten aktarılabilir olanı dahi kavramasına izin vermediğini hissedemez.

398 Bilimlerde eskilerin sahip olduğu kifayetsiz gerçeği aramak ve devam ettirmek çok önemlidir.

399 Bilimlerin dört çağı:

Çocuksu,
şairane, batıl;
ampirik,
araştırıcı, meraklı;
dogmatik,
didaktik, müşkülpesent;
fikrî,
metodik, mistik.

400 "Ne geçmişteki, ne de gelecekteki; sadece şimdiki zamanın bilimi bize aittir."

401 On altıncı yüz yılda bilimler şu veya bu insana değil, dünyaya aitti. Bu onundur, ona sahiptir, vs. insan sadece zenginliğini kavrar.

402 Bilimler kendilerini iki türlü imha eder: enlemesine ilerledikleri genişlik ve içerisine daldıkları derinlikle.

403 Bilimsel deneyler yapanlar nadiren ne istediklerini ve sonunda ortaya ne çıkacağını bilmediklerinden yollarını büyük bir azimle takip ederler; ancak bir süre sonra ortaya bir türlü bir şey çıkmak istemeyince uğraşılarını bırakır ve bir başkasının uğraşısıymış gibi davranırlar.

104 (Bilimde) talep edilen her şey o kadar dehşet vericidir ki hiçbir şeyin becerilememesi gayet iyi anlaşılır.

105 Bilimi en çok yavaşlatan şey ise, bilimle uğraşanların eşit seviyede bilinçler olmamalarından kaynaklanır.

106 Aklı başında insanların yaşlılıkta bilime daha az değer vermeleri, zamanında bilim adına kendilerinden fazla ödün vermelerinden kaynaklanır.

107 Bir bilgi bilim olacak olgunluğa eriştiğinde gerekli bir kriz oluşması gerekir; çünkü bireysel olanı ayrı gösterenlerle, geneli gözden kaçırmayıp özel olanı da işin içine katmak isteyenler arasında bir ayrım oluşur. Ancak olayı bilimsel, fikrî, kapsamlı ele alanların dostları, bağışçıları ve çalışanları çoğalınca en yüksek basamakta bu ayrım çok kararlı olmasa da fark edilir hale gelir. *Universalist/Genelciler* olarak adlandırmak istediğim kişiler şuna inanır ve şunu tahayyül ederler: Her şeyin, ne kadar sonsuz farklılaşması ve çeşidi de olsa, her yerde var ve belki de bulunabilir olduğuna inanırlar. Benim *Singülarist/ Tekilciler* diye adlandırdıklarımı ise ana meseleyi genel olarak kabul eder, hatta izler, tanımlar ve buna göre de eğitim verirler; ancak daima oluşumun bütünüyle var olmadığı istisnalar bulmak isterler ve bunu yapmakta haklıdırlar. Hataları ise temel varlığı örtülü olduğu yerde fark etmemeleri ve saklandığında onu inkâr etmeleridir. Her iki tahayyül şekli de temel olduğundan ve ebediyen birbirleriyle bağdaşmadan veya birbirlerini ortadan kaldırmadan karşı karşıya duracaklarından insan kendini çelişkilerden korumalı ve inancını berrak ve çıplak bir biçimde ortaya koymalıdır.

408 Böylece ben de kendi fikrimi tekrar edeyim: böylesine yüksek basamaklarda *bilmek* değil *yapmak* gerekir; tıpkı bir oyun oynarken bilmenin değil her şeyi ortaya koymanın önemli olduğu gibi. Doğa bize satranç tahtasını verdi, bunun ötesine etki edemeyiz ve etmek de istemeyiz, bize değerlerinin, hareketlerinin ve yetkilerinin ne şekilde olduğunu zamanla anladığımız satranç taşları oluşturdu: şimdi kazançlı çıkacağımız hamleleri yapma sırası bizde; bunu da herkes kendince yapar ve kendisine karışılmasını istemez. O zaman öyle olsun, biz de bilhassa kimin bize ne kadar uzak veya yakın durduğunu izleyelim ve sonra da bizim tarafı seçenlerle çok iyi geçinelim. Ayrıca daima çözümü olmayan bir sorunla karşı karşıya olduğumuzu unutmayalım ve dile gelen her şeyi taze ve sadık bir biçimde seyretmeyi deneyelim; bilhassa da bize karşı geleni. Böylece nesnelerden ama daha ziyade insanlardan kaynaklanan problemin farkına varabiliriz. Ben bu güzel işlenmiş alanda faaliyet göstermeye devam edip etmeyeceğime emin değilim, ancak çalışmaların o veya bu aşamalarına daima dikkat çekeceğimi söyleyebilirim.

409 Bütün ampirikler fikrin peşindedir ve çeşitliliğin içinde onu bulamaz; bütün kuramcılar fikri çeşitlilikte arar ama orada bulamaz.

410 Ancak her ikisi de hayatta, eylemde, sanatta buluşur ve bu o kadar sık tekrarlanır ki pek azı bunu kullanmasını bilir.

411 Bütün varlık daimi bir ayırmak ve bağlamak ise eğer, o halde insanların berbat haline bakılırsa yakında ayırılıp hemen sonra bağlanacaklardır.

412 Kendini istisnalarla delirtmez ve problemlere hürmet etmeyi bilirsen bilimde birçok gerçeklik vardır.

413 Söylemeye cesaret ettiğimiz fikirler oyun tahtasında ileri sürdüğümüz taşlar gibidir: yenilebilirler ancak yenecekleri bir oyun başlatmışlardır.

414 Bütün bireyler ve yeterince ehillerse bütün takipçileri, bilimdeki problematiği onun için veya ona karşı savaşılması gereken bir unsur olarak görürler, sanki o başka bir yaşam biçimiymiş gibi. Hâlbuki bilim, denkleştirilemeyen denklemlerin çözümünü, eşitlenmesini veya denkleştirilmesini talep eder. Aguilonius da aynı durumdaydı.

415 Fenomen hakkında bilgi alınmalıdır, onu ayrıntılı biçimde ele alıp ne derece idrak edebildiğini ve pratik hale getirebildiğine bakmalıdır insan ve problemi öylece bir kenarda bekletmelidir. Fizikçiler tam tersini yapar: doğrudan sorunun üzerine çullanırlar ve yolda bir sürü soruna bulaşırlar ki sonunda çıkış yolunu bulamazlar.

416 Bu nedenle Petersburg Akademisi ödüllü sorusuna cevap alamadı; uzatılan tarih de bir işe yaramayacak. En doğrusu, ödülü ikiye katlayıp soruya neden kimsenin cevap veremediğini açık ve net bir biçimde gözler önüne serene vermek olur. Bunu başarabilen her ve her türlü ödülü hak etmiştir.

417 Derler ki iki zıt fikrin tam ortasındadır gerçek. Asla! Sorun ikisinin arasındadır, sakince düşünüldüğünde, görülemeyen, ebedi faal yaşam tam oradadır.

418 Aynı sanatın iki ustası sunumlarında birbirleriyle çelişirlerse, herhalde çözülemeyen sorun, ortada, ikisinin arasındadır.

419 Lichtenberg'in yazılarını harikulade bir kılavuz olarak kullanabiliriz: şaka yaptığı yerde bir problem saklıdır.

420 Mars ile Jüpiter'in arasındaki büyük boş evren hakkında da komik bir fikri vardı. Kant, adı geçen bu iki gezegenin aralarında madde namına var olan her şeyi yuttuklarını ve kendilerine kattıklarını ayrıntılı bir biçimde kanıtladığında, kendisi nüktedan bir biçimde şöyle demiştir: "Görünmeyen dünyalar de var olmuş olamaz mı?" Ve gerçekten de haklı değil mi? Yeni keşfedilmiş gezegenler, sözüne ve hesaplarına güvenmek durumunda kaldığımız birkaç astronomun dışında, bütün dünyaya görünmez değil midir?

421 Elbette özden gelen güdü ile sadece olayın kendine vakıf olarak edinilen bilim kültürüne sahip olmak en güzeli, en yararlısıdır; yine de en eski çağlardan bu yana insanların doğal olaylarla ilgili idrakleri ve eğitimleri daha ziyade ihtiyaç, tesadüf veya dikkat çekilen bir konuya yönelik olmuştur.

422 İşin ehli olanlar bağlam içerisinde kalıyorlar; gönül vermiş olanlar için ise, bir konuyu araştırma gereğini duyduklarında, işler zorlaşıyor.

423 "Ayrıntılı bakıldığında felsefenin tümü insan aklının karmaşık dildeki karşılığıdır."

424 Telaffuz edilen bir kelime diğer gerekli, etki eden doğa

kuvvetlerinin çemberine girer. İnsanların gezindiği ve aynı ihtiyaçların, aynı taleplerin daima geri döndüğü kısıtlı mekândan daha canlı görünür.

Yine de her kelimenin aktarımı sakıncalıdır. Derler ki kelimeye değil akla bağlı kalmak gerekirmiş. Ancak genelde akıl kelimeyi yok eder veya şeklini öyle bir değiştirir ki önceki tür ve anlamından pek azı geriye kalır.

425 Bir fikrin gerekliliğini idrak edebilir insan ve buna rağmen onu tam anlamıyla kullanmasını bilemez.

426 Bilginin genişletilmesinde zaman zaman bir düzen değişikliği gerekli olur; bu çoğunlukla yeni düsturlara göre olur ancak daima geçici kalır.

427 Bu nedenle hem ampirik olarak keşfedileni hem de yeni beğenilen yöntemleri bize sunan kitaplar takdirle karşılanır.

428 Mineralojide bu çok elzemdir, Kristalografinin büyük talepleri varken ve kimya ayrıntıları daha yakından tanımlamaya çalışıp bütünü de düzene sokmaya çalışırken. Bunlardan beğeni toplayan ikisi Leonard ve Cleaveland'dır.

429 Bildiklerimizi başka bir yöntemle veya hatta başka bir dilde sunulmuş bulduğumuzda, birden farklı, yeni bir itibar ve cazibeye sahip oluyor.

430 Bazı işler için doğuştan yetersiz insanlar vardır; ancak tez canlılık ve kibir en kabiliyetli olanı yetersizleştiren, tüm etkileri tıkayan, özgür gelişmeleri felç eden tehlikeli bir ruhtur. Bu dünyevi şeyler için de, ama bilhassa bilimsel olgular için de geçerlidir.

431 Hayata yeterince güncel olarak müdahil olmadıkları için bilimsel akademiler hakkında şikayetler oluyor; ancak bu onların suçu değil, bilhassa bilime yaklaşımla alakalıdır.

432 On altıncı ve on yedinci yüzyılın sıradışı insanlarının kendileri birer akademiydiler, bizim zamanımızın Humboldt'u gibi. Bilim bu denli üstünlük kazandığında tek bir kişinin yapması imkânsız olanı birlikte başarmak adına sivil şahıslar bir araya geldiler. Bakanlar, soylular ve krallardan uzak durdular. Nasıl sessizce kurulan Fransız Konventikel'i* Sayın Richelieu'yü reddetmeyi denemişti! Nasıl İngiliz Oxford ve Londra Derneği II. Karl'ın kıymetlilerini engellemeye çalışmıştı!

Ancak oldu bir kere ve bilimler kendilerini devlet bünyesinde bir devlet uzvu olarak hissetti, dini tören alaylarında ve başka kutlamalarda bir rütbeye sahip olduğundan, kısa sürede işin özünü gözden kaçırdılar; şahıs tanıtılırdı ve bilimler de palto giyip şapka takmaya başladılar. "Renk Öğretisi Tarihçesi" isimli eserimde bu konuyu olabildiğince ele aldım. Yazılı olan daima yerine getirilsin diye orada yazılıdır.

433 Kurumlarla iş birliği yapan her zaman mutsuzdur. Humboldt Paris'te olup bitenler hakkında bilgi veremez. Öyleyse bizim bilgi ve bilim dediğimiz ne olacak? Yüz yıl sonra bambaşka görünecek.

434 Bilim bilmeye değer olmayan ve bilinemeyenle fazla uğraştığı için geri kalıyor.

---

* Kilise dışından kişilerin dini konuları tartışma amacıyla kurdukları cemiyet.

435 Yöntemsiz içerik hayranlığa sürükler; içeriksiz yöntem ise boş uğraşıya; Şekilsiz konu zorlu bilgiye, konusuz şekil kof bir zanna sürükler.

436 Maalesef bilim tarihinin arka planı bir sürü böyle hareketli, birbirine girmiş ve yine de uzlaşamayan hayaletlerle doludur; bunlar da görüşü öylesine bulanıklaştırırlar ki açığa çıkan, gerçekten anlamlı varlıkları neredeyse tam algılanamaz hale getirirler.

437 Yeni zaman kendini çok üstün görüyor çünkü uğraştığı konuların hacmi çok fazla. Ancak insanın üstün tarafı sadece konuyu ne denli iyi ele alabildiği ve onu ne kadar iyi zapt edebildiğiyle ölçülür.

438 Fazla beklentisi olan, kargaşadan keyif alan, sapmalardan sakınamaz.

439 Bilimsel çekişmelerden, problemleri çoğaltmaktan sakınmak gerekir.

440 Dünya zaten yeterince bilmeceyle dolu değil mi, en basit olan şeyleri de bilmece haline getirmeye ne gerek var?

441 Öğrencilerinize bütün duyumsal değerlerin yanından geçmeyi veya onlara bunları en ayık, algıları en yüksek anlarda vermeyi başarabildiğinizde gerçekten estetik-didaktik olmuşsunuzdur. Ancak bu koşul yerine getirilemediğinde bir kürsü hocasının en büyük gururu, gösterge kavramlarını öğrencilerinde o denli canlandırmasıdır ki onlarla karşılaştıkları vakit bütün iyi, güzel, büyük, gerçek olanı algılayabilecek duruma gelmişlerdir. O zaman fark etmeden ve bilmeden her şeyin açığa çıktığı nokta kendilerinde canlanmış olur.

442 Akademisyenlik elbette daha maharetli olamazdı; bu vaaz vermek gibidir ancak bizim durumumuzda sadece bugüne kadar olduğu gibi diyalog ve ilmihal ile yapıldığında işe yarar. Öğretmenlik ise sadece: eylem hükmü, hüküm de eylemi yaşatır ise mümkündür.

443 Didaktik dersin, öğrenci muğlak hiç bir şey öğrenmek istemediğinden kesinlik sağlaması gerekir. Bu nedenle öğretmen hiçbir problemi öylesine havada asılı bırakmamalı veya uzaktan etrafında dolaşmamalıdır. Bir şey derhal tanımlanmış olmalıdır ("bepaalt" der Hollandalı). Böylece bir süreliğine bilinmeyen alana sahip olunduğuna inanır insan, bir başkası gelip çitleri söküp defalarca daha dar veya daha geniş bir alanı çevreleyene dek.

444 Kendi incelemelerinin ve şekillerinin hiçliğini, doğaya ve zihnin yüksek taleplerine karşı göz önüne serebilen bir fizik profesörü herhalde en kıymetli olandır.

445 Gereksiz bir şey öğretmeyen biri nasıl konusunda usta olarak ortaya çıkabilir ki!

446 İşin ehli insanlar gereksiz olanı görmezden gelemediklerinden ötürü çok zavallı durumdalar.

447 Akıllı olandan ötürüdür aklın körelmesi.

448 Almanlar, ki bu konuda yalnız değiller, bilimi erişilmez kılma yeteneğine sahiptirler.

449 İngiliz keşfedileni anında kullanmakta ustadır; böylece yeni keşiflerin ve taze icraatların yolu açılır. Sonra da bizden neden her konuda üstün oldukları sorulur.

450 Alimler bir konuyu çürüttüklerinde çirkefleşiyorlar; yanılan birini görünce onu hemen can düşmanı olarak bellerler.

451 Bilim tarihi bize kimi zaman daha hızlı, kimi zaman daha yavaş olarak art arda sıralanan çağlar göstermektedir. Önemli bir idrak yeni veya yenilenmiş olarak tekrar telaffuz edilir. Eninde sonunda kabul görür; destekçileri bulunur; sonuç öğrencilere aktarılır; öğretilir ve yaygınlaşır. Maalesef fikrin doğru veya yanlış olmasının önemli olmadığını fark ediyoruz: her ikisi de aynı yoldan geçiyor, her ikisi de sonunda bir cümleye bürünüyor, her ikisi de ölü bir kelime olarak zihne kazılıyor.

452 Kifayetsiz gerçek bir süre var olur, tamamıyla aydınlanmak yerine ise birden göz alıcı bir yanlış ortaya çıkar; dünyaya bu yetiyor ve yüzyıllardır bu şekilde kandırılmıştır.

453 Çoktan bulunmuş olan her şey tekrar gömülür; Seneca'nın çoktan keşfettiği kuyrukluyıldızların düzenli yapılarını kanıtlamak için Tycho ne kadar da uğraşmıştır.

454 Antipotlar hakkında ne kadar da uzun bir süre tartışıldı! (*Bkz. ek notlar*)

455 Bilgi ve bilimin bazen kalın dokusundan, bazen en karanlık ve karmaşık zamanlarından sürdürülen ince iplik bireyler tarafından geçirilmektedir. Bunlar her yüzyılda en iyi olandan doğar ve var oldukları her yüz yıla karşı aynı davranır. Çünkü onlar çoğunlukla zıtlık, hatta karşıtlık içindedirler. Gelişmiş zamanların barbarca olanlara bu konuda bir üstünlükleri yoktur: çünkü erdemler her zaman nadirdir, kusurlar ise yay-

gın. Ve bireyde bile maharetine karşı bir sürü hata durmuyor mu?

456 Bir takım erdemler zamana mahsustur ve onlarla bağlantılı olan bazı kusurlar da böyledir.

457 Bütün zamanlarda bilime etki eden bireyler olmuştur, çağ değil. Çağ idi Sokrates'i zehirle idam eden, çağ idi Hussen'i yakan: çağlar hep aynı kaldı. (*Bkz. ek notlar*)

459 Ders kitapları cezbedici olmalıdır; bu da sadece bilginin ve bilimin en neşeli, en kolay algılanabilir yönünü sunduklarında mümkündür.

460 Bazı kitaplar bir şey öğrenmemiz için değil sadece yazarının bir şeyler bildiğini bilmemiz için yazılmış gibiler.

461 İki şeyden yeterince korunamazsınız: alanınızla sınırlı kalırsanız dar kafalılıktan, alanınızdan çıkarsanız yetersizlikten.

462 Bilimde, diğer alanlarda olduğu gibi, genele yayılmak istediğinizde sonunda bütünlük adına geriye gerçeği yanılgı, yanılgıyı da gerçek yapmaktan başka hiç bir şey kalmıyor. İnsan her şeyi kendi tahlil edemez ve dolayısıyla başkalarının aktardıklarına dayanması gerekir ve bir makama sahip olmak isterse eğer üstlerinin fikirlerini destekler görünmelidir. Bütün akademik öğretmenler kendilerini bu anlamda bir yoklasınlar bakalım!

463 En saçma olan da herkesin, biliyor olmamız gerekeni aktarmak istemesidir.

464 Kendini bir bilime adamak isteyenler, kandırılmalı veya kendilerini kandırmalılar, eğer dıştan gelen zor-

luklar karşı konulmaz bir biçimde kendilerini etki altına alsın istemiyorlarsa. Kim kendisini bekleyen cahilleri birden karşısında görse doktor olmak ister.

465 "Biz bilimsel olanlardan ziyade ahlaki yanılgılarımızı, hatalarımızı ve kusurlarımızı itiraf etmeyi yeğliyoruz."

466 Bu birinin alçak gönüllü göründüğünde ve hatta utandığında güzelleşmesinden kaynaklanmaktadır; akıl ise kibirlidir ve zoraki bir dönüş onu umutsuzluğa sürükler.

467 Bu nedenle açığa çıkartılan gerçekler önce sessizce itiraf edilir, sonra yayılır, ta ki katı bir biçimde inkâr edilen çok doğalmış gibi görünene dek.

468 Birçok şeyi eğer aşırı derece fark etmek istemeseydik daha iyi idrak ederdik. Bir nesne kırk beş derecelik açıda bize görünür olur.

469 Mikroskoplar ve dürbünler aslında insan zihnini bulandırıyor.

470 On sekizinci yüz yılı bilhassa analiz ederek geçmiş olmasından ötürü övüyorlar; on dokuzuncu yüz yıla kalan ise yanlış türetilen sentezleri bulmak ve içeriklerini yeniden analiz etmektir.

471 Bilimler daima yaşamdan uzaklaşır ve dönüp dolaştıktan sonra yine oraya geri döner.

472 Çünkü bilimler aslında yaşamın özetidir; onlar iç ve dış tecrübeleri genelleştirir ve bir bağdaştırır.

473 Bilimlere olan merak aslında yalnızca özel bir dünyada, bilim dünyasında uyandırılır; çünkü kalan dünyayı

da buna dâhil etmek ve farkına varmaya çağırmak, yakın zamanda olduğu gibi kötüye kullanımdır ve yarardan çok zarar getirir.

474 Bilimler dış dünyaya sadece daha yüksek bir icra ediş ile etki etmelidir; çünkü aslında hepsi ezoteriktir ve bir icraatın iyileştirilmesi ile ekzoterik olabilirler. Geri kalan bütün katılım hiçbir yere varmaz.

475 Kuramsal bir şeyi popüler yapmak için onu absürt hale getirmek gerekir. Onu önce kendiniz pratiğe dökmeniz gerekir; sonra herkes için geçerli olur.

476 Bilimlere, kendi çerçeveleri içerisinden bakıldığında, onlarla anlık, tek seferlik bir ilgi ile uğraşıldığı görülür. Bilhassa yeni ve duyulmamış veya pekâlâ ilerlemiş bir şey tarafından ortaya çıkan unsur, yıllarca sürecek, bilhassa son zamanlarda verimliliği ortaya konmuş bir katılım uyandırabilir.

477 Anlamlı bir olgu, dâhiyane bir bakış, çok sayıda insanı meşgul eder; önce onu sadece tanımak, sonra idrak etmek, sonrasında da işlemek ve ilerletmek için.

478 Çoğunluk her yeni anlamlı olguda neye yaradığını sorar ve haksız da değildir; çünkü ancak bir şeyin işleviyle o şeyin değeri idrak edebilir.

479 Gerçek bilgeler bir olgunun işlevselliğine aldırmadan kendi içerisinde ve başka şeylere karşı nasıl bir tutum sergilediğini sorarlar; yani bilinene ve yaşam için elzem olan alanda nasıl kullanılabilir olacağı, keskin zekâlı, yaşama sevinci dolu teknik marifetli ve çok yönlü, bambaşka akıllar tarafından zaten keşfedilecektir.

480 Bilgiçlik taslayanlar her yeni keşiften kendilerine olabildiğince hızlı şekilde kâr sağlamaya çalışırlar.

481 En zararlı önyargı herhangi bir doğa incelemesinin yasaklama ile örtülebileceği düşüncesidir.

482 "Bilimle uğraşan önce gecikme sonra da meşguliyetin acısını çeker. Birinci aşamada insanlar onlara aktardıklarımıza değer vermeyerek geçinirler sonra da onlara aktarabileceğimiz her şeyi kendileri zaten biliyormuş gibi böbürlenirler."

483 Her araştırmacı kendini bir jüri üyesi gibi görmelidir. Görevi sunumun ne kadar tamam ve berrak olduğuna dikkat etmekten ibarettir. Buna göre, fikri sunumu yapan kişiyle örtüşse de örtüşmese de, oyunu kullanır.

484 Çoğunluk ona katılsa da, kendisi azınlıkta kalsa da, bu kişi sakin kalmalıdır; çünkü o üzerine düşeni yapmış, inandıklarını beyan etmiştir, artık ne akıllara ne de davranışlara hükmedemez.

485 Bilimsel dünyada huylar asla kendilerini kabul ettirmeye çalışmamışlardır; elbette her şey hükmetmek ve hükmedilmek üzere kuruldur çünkü aslında pek az insan kendi ayakları üzerinde durabilir, bu nedenle de kitleler tek başına olanı peşlerinden sürüklerler.

486 Felsefe, bilim, din tarihi fikirlerin önce geniş kitlelere yayılmadığını ancak bu kitlelere öncülük eden kişilerin fikirlerinin yayıldığını göstermiştir. Bu fikirler de genelde insanın durumuna uygun ve rahat gelen olanlar olmuştur. Evet, kendini en üstün biçimde eğitmiş olan kişi çoğunluğu daima karşısına alacağından emin olabilir.

487 Soyut olanla oyalanmak pek iyi değildir. Ezoterik ekzoterik olmaya çalıştığında sadece zarar verir. Yaşam canlı olanla öğretilir en iyi.

488 En iyisi: somut olanın zaten kuram olduğunu idrak etmektir. Gökyüzünün mavisi bize kromatiğin temel yasasını anlatır. Fenomenlerin ardında bir şey aranmamalıdır: kendileri öğretidir.

489 Genel olan nedir?

Somut örnek.

Özel olan nedir?

Milyonlarca örnek.

490 Zayıf akılların hatası, sadece bütünde genel olanın bulunabiliyor olmasına rağmen, hemen özeli genele yansıtmalarından kaynaklanır.

491 Genel ve özel bir araya gelir: Özel, çeşitli koşullarda açığa çıkan geneldir.

492 Özel olan ebediyen genel olanın altındadır; genel özele ebediyen tâbidir.

493 Mutlak olmayan kendini nasıl da koşulluyor ve böylece mutlak olanı kendisine benzetiyor.

494 Mutlak olanın aynı anda şartlı olması, her gün yaşadığımız bir şey olmasına rağmen idrak edilemez bir durumdur.

495 Bir biçimde uyarlanabilir olan her özel, idrak edilebilirdir. Bu şekilde idrak edilemeyen işe yarar olur.

496 İdrak etiğimiz ve tutunduğumuz gerçek (genel) olan;

bizi engelleyen ve tutan ihtiraslı (özel) olan;

üçüncüsü de, konuşmacı olan, gerçekle ihtiras arasında yalpalayandır.

497 Kuram ve $\{^{\text{tecrübe}}_{\text{fenomen}}\}$ daimi bir çekişme içerisindedir. Düşüncedeki bütün birleşmeler bir kandırmacadır; sadece eylemle birleşebilirler.

498 Doğa işkence karşısında susar; sürekli sorular karşısındaki sadık cevabı: Evet! Evet! Hayır! Hayır! Geri kalan her şey kötülüğe dairdir.

499 Fenomenlerin daimiyeti esastır; bizim ne düşündüğümüz fark etmez.

500 Hiçbir fenomen kendisini kendi içinden izah etmez: sadece bir çoğu, birlikte bakıldığında, metodik olarak düzenlendiğinde kuram sayılabilecek bir şey verir.

501 Bir fenomen, bir deney hiçbir şey kanıtlamaz, büyük bir zincirin halkasıdır, bağlamda anlamlanır. Bir inci dizisinin üstünü örterek en güzelini gösterip her birinin böyle olduğunu iddia eden, kendisine inanılmasını bekleyemez; böyle bir alışverişe de kimse yanaşmaz.

502 Resim, kelime tarifi, ölçü, sayı ve işaret bir fenomeni tanımlamaya yetmez. Bu nedenle Newton öğretisi bu kadar uzun süre var olabilmiştir. Latince çevirisinin dörtlü cildindeki yanılgı birkaç yüz yıl çürütülemedi.

503 Fenomenlerin, bize doğa ile ilgili daha derin bir bakış açısı kazandırıyor olmaları veya eylemde yarar sağlamaları dışında bir değerleri yoktur.

504 Gözünün önünde bir fenomene şahit olan sıklıkla bunun ötesini düşünmeye başlar; fenomenle ilgili anlatılanları dinleyen ise hiçbir şey düşünmez.

505 Kim saf tecrübeye meyli olduğunu söyleyebilir? Herkes Bacon'ın acilen tavsiye ettiğini herkes yaptığını sanmıştı, peki kim başardı?

506 Tarihte tecrübe-doğa bilimleri çağı Verulam Lordu Bacon* ile birlikte başlar. Gelişimi ise teolojik eğilimler tarafından sıkça kesintiye uğramış ve ilerlemez hale getirilmiştir. Daha doğrusu, her gün yeni bir çağın başlangıcı olabilir ve olmalıdır.

507 En büyüğünden en küçüğüne – sadece yapay araçlarla metafizik varlıklar insana görünür oluyor; ortada ise özel olan, muhtaç olduğumuz, duyularımıza erişilebilir olan vardır, bu nedenle bu bölgelerde olanları bana ulaştırabilen yetenekli yüreklere müteşekkirim.

508 On yedinci yüzyılın ikinci yarısında mikroskoba bu kadar çok şey borçlu olduktan sonra on sekizinci yüz yılın başlarında değeri küçümsenmeye başlanmıştır.

509 Nesneyle aşırı biçimde özdeşleşen ve bu nedenle asıl kurama dönüşen narin bir ampirizm vardır. İnsan zihninin bu üstünleşmesi ise daha uygar bir zamana aittir.

510 Akla bir şey kazandırmayan farklılık bir farklılık değildir.

511 Kendinizde arayın, kendinizde bulacağınızı göreceksi-

* Burada kastedilen Sir Frances Bacon, Verulam Lordu unvanına sahip olduğundan, Goethe kendisinden bu şekilde bahsetmiştir.

niz ve kendi içinizde bulduklarınıza dışarıda eyvallah diyen bir doğa bulduğunuzda sevinin!

512 Tezahür seyredenden bağımsız değildir, daha ziyade onun bireyselliğine dolanmış ve bulanmıştır.

513 Doğanın büyüğünden küçüğüne seyrinde istisnasız şu soruyu sordum: burada kendini ifade eden nesne midir yoksa sen misin? Ve aynı bakış açısıyla öncellerimi ve meslektaşlarımı gözlemledim.

514 Nesnede bilinmeyen yasal bir şey vardır, bu da öznedeki bilinmeyen yasal olana denktir.

515 Öznede var olan nesnede de vardır fazlasıyla. Nesnede var olan öznede de vardır fazlasıyla. İki kat mahvolmuş ve korunmuş durumdayız: Nesneye fazlalığının hakkını tanırsak özneye yüklenmiş oluruz.

516 ...bu nedenle gözlemlerken nesnelerin, düşünürken de kendimizin olabildiğince farkında olmamız en doğrusudur.

517 Görüşler yeryüzünden kaybolduğunda nesneler de beraberlerinde kaybolur. Daha üst bir anlamda görüşlerin nesneler olduğu söylenebilir.

518 Tahmin edilenden çok daha fazlası keşfedilmiştir bile.

519 Nesneler insanların görüşleriyle yokluktan açığa çıktığından dolayı görüşler kaybolduğunda yine yokluğa geri dönerler: Dünyanın yuvarlaklığı, Plato'nun Maviliği. (*Bkz. ek notlar*)

520 Psikolojik gözlemlerdeki büyük zorluk, için ve dışın

daima paralel veya daha ziyade örülmüş olarak algılamak gerekmesinden kaynaklanır. Daima sistol ve diyastoldür, canlı varlığın nefes alması ve vermesidir; ifade edilemese de bunu dikkatlice gözlemlemek ve buna dikkat etmek gerekir.

521 Heyecanlı bir yansıtma vardır ki eğer ona kapılmazsa insan en büyük değere sahiptir.

522 Edebi dünyada Spinoza'mı ne varsa düşüncede Machiavelli'leşir. (*Bkz. ek notlar*)

523 En yüksek ampirizmin doğayla olan ilişkisi, insanın pratik yaşamla olan ilişkisi gibidir.

524 Anladıkları şeyler hakkında bilgilendirilmek istemiyorlar.

525 Düşünüldüğünden daha kolaydır her şey, ancak aynı zamanda idrak edilir olduğundan daha karmaşıktır.

526 İnsanın yan yana ve üst üste bulunan nesnelerin mesafesini tahmin edebiliyor olmasına kimsenin itirazı yoktur, anlaşmazlık arka arkaya bulunanlara aynı hakkın tanımamasındadır.

527 Ve yine de, durağan değil de hareketli tasarlanmış olan insana, bu alanda en güvenilir öğreti paralakslar açısı ile verilmiştir.

528 Karşıt açıların kullanımına yönelik öğreti de, incelendiğinde, buna dâhildir.

529 Bilgilerini, idrakin olduğu noktada devreye sokanlar. (Genç İnsanlar.)

530 Düzlemin arka bölümü küt ve ulaşılamaz olduğunda bir planum inclinatum'a* ne kadar zor tırmanılır ise, her olgu da o kadar algılanamazdır.

531 Bunu kabul eden insanlar dahi sakinleşilmesi gereken noktalarda temel tecrübe sayılan olguları anlatmaya çalıştıklarını fark etmiyorlar.

532 Belki de böylesi avantajlıdır, aksi halde insan araştırmayı tamamen bırakırdı herhalde.

533 İdrak için en yakınında olanın yeterli olmaması insanın özelliğidir ve tabiatı ile iç içedir; ancak idrak ettiğimiz her tezahür o anda en yakın olan olduğu için ve biz ondan kendisini açıklamasını talep edebildiğimiz için ona güçlü dalabiliyoruz.

534 Ancak insanlar bunu öğrenemeyeceklerdir çünkü tabiatlarına aykırıdır; bu nedenle de bilgililer bir gerçeği idrak ettiklerinde anında sadece en yakında olanla değil en uzaktaki ve ırak olanla da bağdaştırmaya çalışırlar. Böylece yanılgı üzere yanılgı doğar. Yakın olan fenomen uzakta olanla sadece bir anlamda bağlantı içerisindedir, o da her şeyin kendini her yerde sabitleyen az ama büyük yasalara dayanıyor olmasıdır.

535 İnsanın kolayca gözlemlenebilir olanla yetinmemesini ve belki asla kavrayamayacağı karmaşık problemlere hücum etmesini anlamak gerekir. Kolay ve kavranabilir olan uygulanabilirdir ve faydalıdır aslında. Eğer bize yetiyor ve bizi canlandırıyorsa bir ömür boyu bizi meşgul edebilir.

---

* Latince: eğik düzlem, yokuş.

536 Tezahürdeki fikri kabul etmeye çalışmamız gerektiğinde bizi deli eden sıklıkla ve genelde basit duyulara ters düşmesidir. Kopernik sistemi zor kavranabilir, fakat basit bir fikre dayanmaktadır ve halen duyularımıza terstir. Sadece ne idrak edebildiğimiz, ne de kavrayabildiklerimizi ezbere tekrar ediyoruz. Bitkilerin metamorfozu da aynı şekilde duyularımıza terstir. (*Bkz. ek notlar*)

537 Kavram tecrübenin *toplamıdır*, fikir ise *sonucu*; ilkine ulaşmak için akıl, diğerini elde etmek için ise izan gereklidir.

538 İzan olmakta olana, akıl ise olmuş olana muhtaçtır; biri sormaz: neden diye? Diğeri sormaz: nereden diye? – İkisi de oluşumdan keyif alır; kullanabilmesi için, her şeyi tutmak ister.

539 Fikirden çekinen sonunda kavramdan da yoksun kalır.

540 Yüce olanı bilgiyle ayrıştırdıktan sonra kolayına zihnimizde tekrar bir araya getirilemiyor ve böylece adım adım bize bahşedilmiş en yüce olandan, tekliği doludizgin hissedebilmemiz için bizi sonsuza yükseltecek olandan yoksun bırakılıyoruz. Buna karşı bildikçe daha da küçülüyoruz. Bütünlüğün karşısında birer dev gibi dururken, parça karşısında cüceleşiyoruz.

541 Her fikir yabancı bir misafir gibi belirir ve kendini var etmeye başladığında hayal ve kurmacadan ayırt edilemez olur.

542 İyi ve kötü anlamda ideoloji olarak adlandırılan budur. Ve ayrıca pratikte etkin güncel insanın ideologdan bu kadar tiksinmesinin sebebi de budur.

543 Aksiyom ile entim arasındaki fark nedir? Aksiyom: ezelden, kanıtsız kanıksadıklarımız; Entim: birçok durumu bize hatırlatan ve bir keresinde idrak etmiş olduğumuza bağlayandır. (*Bkz. ek notlar*)

544 Yanlış eğilimler bir nevi gerçek özlemdir, bu da kendini fikri özlemle ifade eden yanlış eğilimden daha iyidir.

545 Düşünen insanın, problemin çözülmediği noktada olaya hayali bir tasvir eklemek gibi tuhaf bir özelliği vardır. Problem çözüldüğünde ve gerçek gün yüzüne çıktığında dahi bu hayal ürününden kurtulamaz.

546 Ne mitoloji ne de efsaneler bilimde yeri yoktur. Bunlar onları kullanmasını bilen ve dünyaya armağan etmeyi seven edebiyatçılara bırakılsın. Bilim adamı en yakın en berrak olan şimdiki zamana odaklansın. Ancak kendisi zaman zaman hitabete başvurmak isterse de bundan mahrum edilmemelidir.

547 Doğa bilimleri tarihinde gözlemcilerin görünenden kurama geçmekte fazla acele ettikleri ve bu yüzden yetersiz ve varsayımsal oldukları fark edilir.

548 Kuramlar genelde sabırsız, fenomenlerden bir an önce kurtulup yerine resimler, kavramlar ve hatta çoğu zaman sadece kelimeler koyan bir aklın tez canlılıklarıdırlar. Bunun sadece geçici çözüm amaçlı olduğunu sezebiliyor hatta görebiliyoruz; ancak ihtiras ve taraftgirlik de daima geçici çözümlere kapılmaz mı? Haklı olarak, çünkü onlara çok ihtiyaçları vardır.

549 Araçları düşünmeden gerçekleştirilen amaca yönelik hızlı ilerleme. Tıpkı beşikteki evladın, zamanında ken-

disine bir an önce çıkar sağlamak için, babasını öldürmesi gibi.

550 Aristo'nun sorunlarına bakıldığında, fark etme yeteneğine ve Yunanlıların neleri gözlemlediklerine hayret ediyor insan. Ancak aceleciliğin hatasına düşüyorlar, çünkü fenomenden hemen açıklamaya geçiyorlar, dolayısıyla anlaşılmaz kuramsal beyanlar açığa çıkıyor. Ancak bu halen yapılan genel bir hatadır.

551 Descartes, "De Methodo" isimli eserini birkaç kez değiştirmiştir ancak bu haliyle de bize hiçbir faydası yoktur. Uzun süre fiili araştırmalarda ısrar eden, bir süre sonra yöntemini değiştirmelidir.

552 On dokuzuncu yüz yıl buna dikkat etmek için her türlü nedene sahiptir.

553 Sadece ampirizmden bıkan yönteme sürüklenir.

554 Varsayımlar binanın önüne kurduğumuz ve inşaat bittiğinde söktüğümüz inşaat iskeleleridir. Çalışan için vazgeçilmezdirler; ancak inşaat iskelesini bina olarak görmemeliyiz.

555 İnsan aklını, onu gereksiz yere sınırlayan, yanlış veya yarım görmesini sağlayan, bakmak, kurgulamak yerine hüküm verdiren, zorlaştıran, yanlış kombine ettiren bir hipotezden kurtardığınızda, kendisine zaten yeterince büyük iyilik yapmış olursunuz. İnsan o zaman fenomenleri daha özgür, başka bağlamlarda, birleşimlerde görür, kendince bir düzene sokar ve kendine özgür bir biçimde yanılma imkânı elde eder. Eğer akabinde tekrar yanılgısını fark etmeyi başarırsa paha biçilmez bir imkândır bu.

556 Bütün varsayımlar "anateorismos"'u yani şüphelenilen unsuru her tarafından tekrar seyretmeyi, unsurları yeniden izlemeyi engeller. (*Bkz. ek notlar*)

557 Varsayımlar öğretmenin öğrencilerini uyuttuğu ninnilerdir; düşünen sadık seyirci sınırlarını git gide daha iyi öğrenir; bilgi genişledikçe problemlerin çoğaldığını görür.

558 Hayali ve fikri olanla, yasal ile varsayımsal olanın arasındaki farkı kavrayamayan, doğa bilimci olarak fena bir durumdadır.

559 Akıl ve hayal gücünün fikrin yerini aldığı varsayımlar vardır.

560 Bizim hatamız kesin olandan şüphe edip kesin olmayanı sabitlemek isteyişimizden kaynaklanıyor. Benim bilimdeki düsturum kesin olanı sıkı tutup kesin olmayana dikkat etmektir.

561 Ciddi bilim tarafından onaylanması için muzip bir biçimde ortaya konulan sözüm ona varsayımlar diyorum ben böylelerine.

562 Şekilsiz gerçeği en öz haliyle algılayabilmek ve onu belirli bir gerçeklik ile kendisini capcanlı kabul ettirmeye çalışan hayal ürünlerinden ayırt edebilmek için kıvrak bir zekâya ihtiyaç vardır.

563 Tecrübe sonsuzca genişleyebilir, kuram bu anlamda arınamaz ve mükemmelleşemez. Birine evren her istikamete yönelik olarak açıktır, diğeri insanın yetilerinin sınırlarında saklı kalır. Bu nedenle bütün tahayyül

türleri geri dönmeli. Ancak bu şekilde genişleyen tecrübeyle dar kafalı bir kuramın yeniden kabul edilebilir bir hal alması sağlanır.

564 Tecrübe bilime önce yarar sağlar sonra ona zarar verir, çünkü tecrübe yasa ve istisnayı idrak ettirir. İkisinin ortalaması asla gerçeği vermez.

565 Koşulsuza {yükselen / genişleyen} ampirizm, doğa felsefesidir zaten. Schelling.

566 İnsanın tek tek olgularda yasayı fark edememesi. Ve yine de binlercesinde idrak ediyorsa tekinde de bulabilmelidir. Zihin dolambaçlı yollardan kaçınır.

567 Tecrübeden kaçınma,

tecrübe tufanı,

konunun ne olduğunu bilsen konuşmayacağın şeylerdir.

568 Doğa biliminde bir düzenden, bir sistemden yola çıkmak, engelleyici ve destekleyicidir.

569 Yunanlar tasvir ettiklerinde veya anlattıklarında ne sebepten ne de sonuçtan bahsederlerdi, sadece dış görünümünü göz önüne sererlerdi.

Doğa biliminde de bizim gibi deneyler yapmazlardı, birbirinden ayrı tecrübelere sadık kalırlardı.

570 Aslında kuram, bizi görünenlerin bir birine bağlı olduğuna inandırması dışında bir işe yaramaz.

571 Kuramsal anlamdaki nihai olandan bahsetmeye cüret etmem; ancak iddia edebilirim ki görünürde onu fark

eden ve daima göz önünde bulunduran bundan çok büyük fayda sağlayacaktır.

572 Anaksagoras bütün hayvanların faal bir zihne sahip olduğunu söyler, ancak aklın göstergesi olan acı çeken bir zihne sahip değildirler. (*Bkz. ek notlar*)

573 Hayvan organları tarafından eğitilir; insan ise kendi organlarını eğitir ve onlara hükmeder.

574 Bilimlerdeki bir diğer facia da bazı fikir yoksunu insanların kuram oluşturmaya kendilerini yetkin görmelerinden kaynaklanıyor. Dünyanın bilgisine sahip olsalar da buna yetkin olmadıklarını anlamıyorlar. Başta övülesi bir insan aklıyla yola çıkıyorlar, ancak bunun bir sınırı vardır ve bu sınırı aştıkları anda absürtleşme tehlikeleri vardır. İnsan aklının ihtiyaç duyduğu ve burada miras sahibi olduğu alan, eylem ve faaliyet alanıdır. İnsan eylem halindeyken nadiren yolunu kaybedecektir, daha yüksek düşünce, kavrayış ve hüküm verme onun alanları değildir.

575 Artık bilimde absürt olmanın kötü bir yolu var: daha yüksek bir anlam açıklamadan birden genel anlamdan uzaklaşılır, duyuların ötesine geçilir, hayal kurulur, canlı olarak seyretmekten korkulur ve sonunda pratik olana geçmek istenildiğinde, hatta zorunda kalındığında, atomik ve mekanikleşilir.

576 Fikrî olan her şey gerçeklik tarafından talep edildiği an, kendini de bunu da tüketir. Örneğin kredi (kağıt para), gümüşü ve kendisini yok eder.

577 Elle tutulur olan duyumsallığa ve akla aittir. Buna münasip olan da dâhildir ki yakışır olanla akrabadır. Ancak münasip olan özel bir zaman ve kararlaştırılmış bir mekânın ilişkisidir.

578 İnsan aklı, sağlıklı insan ile birlikte doğar, kendi içinden gelişir, elzem ve yararlı olanı algılaması ve farkına varmasıyla kendini açığa çıkartır. Pratik erkekler ve kadınlar onu kesinlikle kullanırlar. Onun eksik olduğu yerde her iki cins de arzu ettiğini, elzem ve gerekli gördüğünü, beğendiğini tercih eder.

579 "Le sens commun est le génie de l'humanité."*

580 İnsanlığın dehası sayılabilecek ortak aklın, öncelikle ifadelerinde gözlemlenmesi gerekir. İnsanlığın onu ne amaçla kullandığını araştırdığımızda şunları buluruz:

İnsanlık ihtiyaçlarından ötürü sınırlıdır. Eğer bu ihtiyaçlar tatmin edilmezse sabırsızlaşır; tatmin edildiğinde umarsız olur. Asıl insan o halde bu iki hal arasında hareket eder ve aklını, insan aklı dediğimiz o aklını ihtiyaçlarını tatmin etmek için kullanacaktır; bunu yerine getirdikten sonra görevi umarsızlığın odalarını doldurmak olacaktır. Eğer bu durumu en asgari, en elzem sınırlar içerisinde tutmayı denerse başarır da. İhtiyaçlar yine başkaldırdığında ortak çemberden ve ortak akıl yeterli gelmez, o artık bir deha değildir, yanılgının bölgesi insanlığa açılmış bulunur.

581 Pratik olan göz önünde bulundurulduğunda acımasız akıl izandır, çünkü izan en yüce olandır ve aklı acımasızlaştırmak için akılla yüz yüzedir.

---

* Fransızca: "Sağduyu insanlığın dehasıdır."

582 Soyut olan her şey insan aklına uygulama ile yaklaştırılır ve böylece insan aklı icra ve seyir ile soyut olana ulaşır.

583 Aslında pratiğe muhtaç olan insan aklı yüksek problemlerin çözümlemesiyle uğraştığında yanılır; buna rağmen yüksek bir kuram da kendini nadiren icra ve uygulama alanlarında bulur.

584 Diyalektik karşı çıkan aklın eğitimidir, insana nesneler arasındaki farkı idrak edebilmesi için verilmiştir.

585 Uzun zaman izan eleştirisi ile uğraşıldı; ben insan aklının eleştirilmesini dilerdim. Ortak aklın nereye kadar vardığını kanıtlayabilselerdi, insan nesline gerçek bir iyilik yapmış olurlardı, çünkü o yeryüzü yaşamını sürdürebilmesi için gerektiği kadardır ancak.

586 Sınırsız akıl, izanın dokunamadığı, her akla uyan akıldır, duygu her zaman hemfikir olmasa da.

587 Gözlemcinin aradığı genel sebep-sonuç ilişkisidir ve benzer tezahürleri genel bir sebebe bağlar; anca bir sonrakini nadiren düşünür.

588 İnsanlar zahir olanın sonsuz şartlarıyla o derece örtülmüşler ki, tek olan öz şartı idrak edemiyorlar.

589 Türetilmiş tezahürler içerisinde yaşıyoruz ve öz soruya nasıl ulaşacağımızı hiçbir şekilde bilmiyoruz.

590 Hatta ısrarla şu söyleniyor: fenomen sebepsiz bir neticedir, nedensiz bir sonuç. İnsana sebep ve neden bulmak pek zor gelir çünkü gözü perdeleyecek kadar basitler.

591 Düşünen insan bilhassa sebep ve sonucu bulmaya çalıştığında yanılıyor: ikisi beraber bölünmez fenomeni oluşturmaktadır. Bunu idrak eden icraata, eyleme giden doğru yoldadır.

592 Kalıtımsal yöntem bizi daha iyi bir yola koyuyor, oysa o da yeterli değildir.

593 Sebep ve sonucun en özdeki, en elzem kavramı, uygulamada sayısız ve kendisini sürekli tekrarlayan yanılgıların temel sebebi haline geliyor.

594 Yaptığımız büyük bir hata, oku hızla fırlatan yay gibi, sebebi de hep sonuca yakınmış gibi düşünmemizdir. Ancak bunu engelleyemeyiz çünkü sebep ve sonuç daima birlikte düşünülmüş ve zihinde birbirine yaklaştırılmıştır.

595 Sonraki elle tutulur sebepler daha somuttur ve bu nedenle daha algılanabilirdirler; dolayısıyla kendimizi, üstün bir tür olmamıza rağmen, mekanik düşünmeyi seviyoruz.

596 ... çünkü bu sebeple dinamik olarak tanımlanan problemleri bir kenara ittiğimizde, yine mekanik izah türleri gün yüzüne çıkıyor.

597 Sonucun sebebe dayandırılması, sadece tarihi bir yöntemdir, örneğin bir insanın ölmesinin nedenini, ateşlenen silaha dayandırmak gibi.

598 Fanerogamide daha o kadar kriptogram vardır ki, yüzyıllarca bu çözümlenemeyecek.

599 Varoluş kavramı bize tamamıyla kapalıdır; bu nedenle bir şeyi gördüğümüzde onun zaten hep orada olduğunu düşünürüz. Bu nedenle iç içe geçişli sistem bize mantıklı geliyor.

600 Artık oluşmayanı oluşan olarak düşünemiyoruz; oluşmuşu idrak edemiyoruz.

601 Genel yeni volkanizm aslında şimdiki idrak edilemeyen dünyayı, geçmişteki bilinmeyen bir dünyaya bağlamanın çaresiz bir denemesidir.

602 Anlamlı olan bazı şeyleri nasıl da parçalardan oluşur görüyoruz: inşaat sanatının bazı eserlerine baktığımızda, kimi şeylerin düzenli düzensiz yığılmasını görürsünüz. Bu nedenle atomik kavrayış bize yakın ve rahat geliyor. Dolayısıyla onu organik durumlarda da kullanmaktan çekinmeyiz.

603 Hayal gücünden beklentimiz, oluşmuşun yerine oluşanı, akıldan da beklentimiz etki yerine sebebi yeniden oluşturması ve ifade etmesi olduğu için aslında hiçbir şey yapmış olmuyoruz. Bu aslında {bakış açısının / hayalin} hayata geçirilmesidir, ancak dış dünyaya {karşı / kıyasla} daha fazlasını başaramayan insan için yeterlidir.

604 İzan sadece canlı olana hükmedebilir; jeolojinin uğraştığı, oluşmuş olan dünya ölüdür. Bu nedenle jeoloji diye bir şey olamaz; çünkü izanın burada işi yoktur.

605 Dağılmış bir iskelet bulduğumda bunu toparlayıp ayağa dikebilirim çünkü bu dev tembel hayvan dahi olsa, burada ebedi izan bir analoji yoluyla bana hitap eder.

606 İnsan kendini sonuçların ortasında bulur ve sebepleri sorgulamaktan kendini alıkoyamaz; rahatlığına düşkün bir varlık olduğundan, en yakın olana uzanır, en iyi olana değil. Böylece huzur bulur, bu bilhassa genel insan aklının tarzıdır.

607 Bir hastalık gördüğümüzde hemen ona etki etmeye çalışırız, yani doğrudan belirtiyi iyileştirmeye çalışırız.

608 Sebebe yönelik aceleci sorular, sebep ile sonucu birbirine karıştırır, yanlış bir kuramda eminlik sağlar, büyük ve geliştirilemez zarar taşırlar.

609 Eşit veya en azından benzer sonuçlar, farklı şekillerde, doğa kuvvetlerinden ortaya konur.

610 Türetme kuralları aynı oluşturma kuralları gibidirler; yekpare olmalıdırlar yoksa bir anlam ifade etmezler.

611 Basit olanı karışık olanla, kolay olanı zor olanla açıklama isteği, bilimin bütün vücuduna yayılmış bir hastalıktır. Bu anlayışlılar tarafından kabul edilir, fakat her yerde itiraf edilmez.

612 Fiziğe iyice bir bakılırsa görülecektir ki, temelindeki fenomenler de, deneyler de, farklı değerlere sahiptir.

613 İlk ve öz deneyler esastır. Böyle bir bölüm üzerine kurulu olan, güvenli ve sağlam durur. Ancak ikinci, üçüncü vs. deneyler de vardır. Bunlara da aynı hakkı tanıdığınızda ilkinin açıklığa kavuşturduklarını bulandırırlar sadece.

614 Tümevarıma, sessiz araştırmalarımda hiçbir zaman ihtiyaç duymadım, çünkü zamanında bunun tehlikesini yeterince hissettim.

615 Buna karşın başkalarının bunu bana karşı kullanmasını, bir nevi sürek avı gibi beni parçalamak ve köşeye sıkıştırmak istemelerini dayanılmaz buluyorum.

616 Bir gözlemi hemen bir sonuca bağlamak ve her ikisini eşdeğer kılmak bazı gözlemcilerin başına gelen fena bir durumdur.

617 Gün gelecek patolojik bir ampirik fizik ortaya konulacak. Böylece bütün bu zihni aldatan ve bir fikir sahibi yapan, en beteri de her türlü pratik ilerlemeyi engelleyen, ayna karşısında oynanan kılıç oyunlarını aydınlatılacaktır. Fenomenler nihayet karanlık ampirik-mekanik-dogmatik işkence odasından çıkarılıp, genel insan aklının jürisi karşısına konulmalıdır.

618 En iğrenç olanlar ise inatçı gözlemciler ve huysuz kuramcılardır. Deneyleri detaycı ve karmaşıktır, varsayımları abes ve tuhaf.

619 Hem muzip hem de müşkülpesent olanlar vardır ve bunlar en beterleridir

620 Doğayı kavramak ve doğrudan kullanmak az insana nasiptir. Onlar idrak ile kullanım arasında kolayca bir hayal uydurur, bu hayal kolayca yerleşir ve asıl konu ve kullanım sebebi unutulur.

621 Aynı şekilde büyük doğada, en küçük çemberin içerisinde yaşananların aynısının gerçekleştiği, kolayca idrak edilemez. Tecrübeyle bunu öğrenmeye zorlandığımızda nihayetinde razı geliriz. Sürtünen kehribar tarafından çekime uğrayan saman en muhteşem gök gürültüsüyle akrabalık içerisindedir, hatta bire bir

kendidir. Bu mikromegik durumu birkaç başka durum için de geçerlidir. Ancak bu saf doğa aklı bizi hemen terk eder ve yapaylığın kötü ruhları bizi zapt ederek her yerde geçerliliğini sağlamaya çalışır.

622 Yaşadıkça, aslında doğaya hükmetmek için en yüksek haliyle var olan insanı gördükçe, aslında kendisini ve kendisinden olanları şiddetli ihtiyaçlardan kurtarması gereken insanı gördükçe, içim fenalaşıyor. Önceden hatalı olarak yerleştirmiş olduğu bir kavramdan yola çıkarak, bütün bunların tam aksini yapışını, kendi istediğini yapışını izledikçe ve nihayetinde temelin geneli talan olduğundan, bireyi de acınası biçimde berbat ettiğini görmek git gide içimi acıtıyor.

623 Seyre açık olan hep aynı dünyadır, daima izlenen veya sessizleşen. Daima aynı insanlardır doğru veya yanlışta yaşayan, ilkinde ikincisinden daha rahat olarak.

624 Batılı komşularımızın en yeni felsefesi, insanın ve de ulusların ne kadar böbürlenirse böbürlensinler ve aynı şekilde, daima doğuştan gelene geri döneceklerini kanıtlamıştır. Doğası ve yaşam tarzını belirleyicisi o olduğuna göre, başka türlü olması mümkün müdür ki?

625 Fransızlar materyalizme yüz çevirdiler ve ezeli özün açıklamasında ruh ve cana daha fazla yer verdiler. Duyumculuktan koptular ve insanın doğasının derinliklerinde kendiliğinden bir gelişim yaşadığını kabul ettiler; onda yaratıcı bir kuvvetin varlığını kabul ediyorlar ve sanatı dış dünyanın taklidiyle açıklamıyorlar. Bu yolda devam edebilirler.

626 Eklektik felsefe olamaz, ama eklektik felsefeciler olabilir.

627 Eklektik biri ise kendisini çevreleyenden, etrafında gerçekleşenden doğasına uygun olanı alan kişidir. Bu bağlamda eğitim ve ilerleme adına mevcut olan her şey, teorik veya pratik olarak alındı anlamına gelir.

628 İki eklektik felsefeci buna göre en büyük düşmanlar olabilirler. Eğer her biri antagonistik olarak doğmuş ve her biri aktarılan felsefeden kendisine uyanı aldıysa. Şöyle etrafımıza baktığımızda her insanın bu şekilde hareket ettiğini ve neden diğerini kendi fikrine çekemediğini göreceğiz.

629 Önemli olan doğa bilimin gerçek yolunun hangisi olduğunu ortaya koymak olacaktır: Gözlemin nasıl da en kolay yola dayandığı, gözlemin deneye nasıl yükseltildiği ve bunun nihayetinde sonuca nasıl ulaştığı.

630 Doğa biliminde de tıpkı ahlak alanında olduğu gibi mutlak buyruğa ihtiyaç vardır; ancak bununla sona ulaşmış değil henüz başlangıçta durduğumuz unutulmamalıdır. (*Bkz. ek notlar*)

631 Şimdiden doğa biliminin ustaları monografik incelemelerin, ayrıntılara karşı ilginin gereksiniminden bahsediyorlar. Ancak bu bütüne ilgiyi açığa çıkartan bir yöntem olmadan düşünülemez. Buna ulaşıldığında elbette artık milyonlarca detay içerisinde aranmaya gerek yoktur.

632 D'Alembert'in büyük Fransız ansiklopedisinin girişindeki bir bölümün çevirisini burada aktarmak yer bakımından imkânsız olurdu. Bizim için büyük bir önem

ihtiva etmektedir. Quart sayısının (dördüncü cildin) sayfa X (on) şu sözlerle başlıyor: À l'égard des sciences mathématiques, ve sayfa XI (on birde) bitiyor: étendu son domaine.*

Sonu başına bağlanarak, bilimde her şeyin daha önce ortaya konulan bir temel yargının içeriğine ve maharetine, niyetin de arılığına dayandığı gerçeğini kapsamış.

633 Yani doğa bilimsel ve matematiksel uğraşılarda da olduğu gibi, sanatsal alanda da her şey gelişimini spekülasyonda değil, pratikte gösteren temel gerçekliğe dayalıdır. Çünkü zihin tarafından algılananın deneme taşı, iç duyular tarafından gerçek sanılan budur. İnsan niyetlerinin içeriğinden eminse, bunları dışa doğru çevirir ve dünyadan sadece onları fikren kabul etmelerini değil de bunlara göre yaşamalarını, itaat etmelerini, gerçeğe dönüştürmelerini talep ettiği zaman icraatında yanılıp yanılmadığını veya zamanın henüz onun gerçeğini görmek isteyip istemediğini tecrübe edecektir.

634 Yine de gerçeğin sahtesinden ayırt edilebilecek bir ana işaret vardır. O hep verimli etki eder ve kendisine sahip olana ve kendisinden sakınana avantaj sağlar. Oysa yanlış aslında ölü ve verimsizce yatar, hatta ölen kısmın canlı olanın iyileşmesini engelleyen bir nekroz gibi görülebilir.

635 Matematik*[çilerin]* yüceliği burada işte. Yöntemleri ivmenin nereden geleceğini hemen gösterir. Yıldızların seyrini hesaplarına uyduramadılar da bir sapma değeri hesapladılar ki bu değeri bile fazla veya eksik buldular.

---

* Fransızca: 1. Matematik bilimiyle ilgili. 2. Kendi alanını genişletmiş.

636 Bu bağlamda matematik en yüce ve en güvenilir bilim olarak zikredilebilir. Ancak gerçek olanın dışında bir gerçek yaratamaz.

637 İnsanın en asil mirası olan vicdanla matematikçinin nasıl bir bağlantısı var ki!? Ölçülemez, en ayrıntısına kadar etki eden, kendini ayrıştıran ve yine bağdaştırır bir ilişkisi vardır! Ve en yücesinden en azına kadar vicdandır. Vicdan en küçük şiiri iyi ve mükemmel yapandadır.

638 Sadece matematiğin kesin olduğu söyleniyor: diğer bilgi ve eylemlerden daha kesin değildir. Akıllıca sadece emin olacak ve olunabilecek şeylerle uğraştığı takdirde kesindir.

639 İnsanlar var güçleriyle, kalpleri ve ruhlarıyla, akıl ve sevgileriyle birleşir ve birbirlerinin farkına varırlarsa, bu umut gerçekleşirse, o zaman şimdi henüz kimsenin akıl edemeyeceği şeyler gerçekleşecektir. Matematikçilerin işine gelecek o vakit, bu ahlaklı dünya birliğine, anlamlı bir devletin vatandaşları olarak kabul edilmeleri. Yavaşça kibirle, evrensel hükümdarlar olarak her şeye hükmetmekten, her şeyi anlamsız, yanlış, yetersiz ilan etmekten ve hesaba tabi tutmaktan geri kalmayacaklardır.

640 Matematik daima güçlü ve değerli olanla ilgilenir. İrade ve edebiyatla kıyaslanabilir.

641 Matematikçi daima niceliğe muhtaçtır, sayı ve ölçü ile belirlenebilene. Bir başka değişle dışarıda algılanan evrene muhtaçtır. Ancak bunu, eğer buna yeteneğimiz

varsa, bütün idrakimiz ve gücümüzle seyredersek, niceliğin ve niteliğin zuhur eden varlığın iki kutbu olması gerektiğini fark ederiz. Bu nedenle matematikçi formül dilini bu denli yükseklere çıkartır ki ölçülebilen ve sayılabilen dünyada mümkün olduğu kadar ölçülemeyeni de kapsayabilsin. Böylece her şey ona kavranabilir, idrak edilir ve mekanik gelir. Gizli bir ateizme kapılır, çünkü en ölçülemez olanı, yani bizim Tanrı olarak adlandırdığımızı da kapsayabildiğini düşünerek Tanrının varlığının özelliklerinden veya avantajlarından sıyrılmaya başlar.

642 Matematiğin ne olduğunu, doğa biliminin ne şekilde işine yarayacağını, nereye ait olmadığını, bilimle sanatın yeniden doğmasından bu yana hangi yanlış kullanımlara düştüğünü idrak ve itiraf etmeliyiz.

643 Fizikten, idrakini kolaylaştıracağı yerde zorlaştıran kısımlarını, yani matematiksel ve felsefi kuramları çıkartmak gerekir. Matematiksel uğraşın, yeni bilimsel oluşumların tek taraflı gelişmelerinde yanlış uygulama alanları bulduğu noktalar için de aynısı geçerlidir.

644 Ayrı olarak tahayyül etmek gerekir: Fiziği ve matematiği. İlki belirgin bir bağımsızlık içerisinde varlığını sürdürmelidir. Tüm seven, hayran olan ve iman eden kuvvetleriyle doğaya ve kutsal hayata dalmaya çalışmalıdır, matematiğin kendi kendine neleri ortaya koyduğuna aldırış etmeden. İkincisi ise bağımsız olarak dışarıdan gelen her şeye karşı bir duruş sergilemelidir. Kendi büyük akıl yolunu yürümeli, var olanla uğraşırken ve bundan bir şey elde etmeye çalıştığı veya ona uymaya çalıştığı zamankinden daha saf bir biçimde sergilemelidir kendini.

645 Metafiziği işin içine katmadan, doğa bilimlerinde bazı sorunlar hakkında tam olarak konuşulamaz; ancak sıradan bilgelikler değil: fizikten önce, onunla birlikte, sonrasında var olan ve daima var olacak olanlar hakkında.

646 Matematik de diyalektik gibi içsel daha yüce bir duyunun aracıdır; icra esnasında hitabet gibi bir sanattır. Her ikisi için şekilden başka bir şeyin anlamı yoktur; içerik onlar için ehemmiyetsizdir. Matematikçi kuruş mu yoksa altın akçe mi hesaplar, hitabet gerçeği mi yalanı mı savunur, her ikisi için de önemsizdir.

647 Ancak böyle bir iş ile uğraşan, böyle bir sanat icra eden insanın doğası bu noktada önem kazanır. Haklı bir davada sözünü geçiren bir avukat veya etkileyici bir matematikçi, yıldızlı semalar altındaysa her ikisi hemen ilahi görünürler.

648 Matematikte kesinlikten daha ne kesin ki? Ki bu da içsel gerçeklik hissinin bir sonucu değil midir?

649 Matematik bir önyargıyı kaldıramaz, dik kafalılığa çaresi yoktur, partizanlığı hafifletemez, bu ahlaki konuların hiç birine çaresi yoktur.

650 Bir matematikçi ancak mükemmel bir insansa mükemmeldir, gerçeğin güzelliğini içinde hissederse, esas o zaman detaylı, şeffaf, itinalı, arı, duru, asil, hatta zarif görünür. Bütün bunlar La Grange' a benzemek demektir.

651 İnanç yollu, ispat yollu matematik, akıllı kafaların kızmalarının nedenidir.

652 Matematikçiler bir tür Fransızdır; onlarla konuştuğunuzda konuşulanları kendi dillerine çevirirler ve bir müddet sonra tamamen farklı bir şeye dönüşür.

653 Eğitimli saray ve dünya dilinden gelişmiş olmasından ötürü Fransızcanın ayrıcalığını kimse inkâr edemeyeceği gibi, asla matematiğin de kendi dilinde en önemli olguları tartıştığını, dünyayı kavradığını, sayı ve ölçü bağlamında her şeyi hükmü altına aldığını ve kurallara dönüştürüp, tanımlayıp karar verebilecek hale getirdiğini kimse inkâr edemez.

654 Takvime bakan, saatine bakan her düşünür, bu iyilikleri kime borçlu olduğunu hatırlayacaktır. Ancak onları *[matematikçileri]* hürmetle zaman ve mekân içerisinde kendi işlerini yapar halde bıraksak, bunun ötesine geçen, herkesin ait olduğu ve bunsuz kendilerinin dahi icrada bulunamayacakları ve etki edemeyeceklerini bir şeyi fark ettiğimizi anlayacaklar: fikir ve sevgi.

655 Ancak avı vuran avcı aynı zamanda onu pişiren aşçısı olacak diye bir şey yoktur. Tesadüfen aşçı da ava katılabilir ve iyi ateş edebilir. Ancak iyi ateş edebilmek için aşçı olmak gerekir dersek, hatalı bir sonuca varmış oluruz. Fiziki şeylerde, matematikçi olmayınca bir şey göremeyeceğinizi, bulamayacağınızı iddia eden matematikçiler de bana böyle geliyor, oysaki mutfaklarına getirdiklerimizle formüllerinden kopya çekerek arzularına göre aş hazırlayabildiklerine sevinmelidirler.

656 Dilin temelinde insanın akıl ve izanının yetileri yatıyor, ancak bu onu her kullanan kişide saf akıl ve geliş-

miş izan, güvenilir irade var anlamına gelmez. Gereğine göre ve isteğe bağlı olarak kullanılabilir bir araçtır. Ama onu ukala-akıl karıştırıcı bir diyalektik için de veya karmaşık-karartıcı bir mistik için de kullanabilirsiniz. Ona kof ve anlamsız nesir halinde ve şairane cümleler için rahatça tecavüz edebiliyorsunuz, hatta prozodik, hatasız ama yine de anlamsız dizeler oluşturabiliyorsunuz.

Dostumuz Ritter Ciccolini diyor ki: "Dilerdim ki bütün matematikçiler bir La Grange'ın dehası ve berraklığından faydalansın", yani keşke herkes La Grange gibi incelikli-berrak bir akla sahip olsa da bilgi ve bilimi bu şekilde ele alsa.

657 Bir fenomeni hesap veya kelam ile halledebileceğiniz veya kaldırabileceğiniz düşüncesi yanlıştır.

658 Matematikçiler tuhaf insanlardır; icra ettiklerinin büyüklüğünden ötürü kendilerini herkesi kapalı bir lonca ilan ettiler. Kendi çevrelerine uyan, kendi araçlarının halledemeyeceği şeyleri kabul etmek istemiyorlar. İlk matematikçilerden biri bir zamanlar kendisine fiziki bir bölümü ısrarla tavsiye etmek isteyenlere: "Hiç bir şey mi hesaba indirgenemez?" demiş.

659 Matematikte insan aklı bağımsızlığını ve bireyselliğini idrak eder ve bunu duyarsızca, sonsuz bir biçimde takip ederse, tecrübe dünyasına öyle bir güven kazandırır ki, zaman zaman gelen ihtiyaca yönelik çağrılar eksik olmaz. Astronomi, mekanik, gemicilik, inşaat, askeriye, oyun, su şebekesi, inşaat taşlarının kesimi, dürbünlerin geliştirilmesi gibi konularda on yedinci

yüzyılın ikinci yarısında matematikçiler dönüşümlü olarak yardıma çağırılmıştır.

660 Newton bir matematikçi olarak o kadar büyük bir nama sahiptir ki, en beceriksiz hatası olan berrak, duru, ebedi bulanmamış ışığın karanlık ışıklardan oluştuğu fikri günümüze kadar varlığını korumuştur. Ve yine matematikçiler değil midir bu fikri en abes biçimde savunan ve insan aklına durgunluk verici biçimde, genel dinleyici karşısında tekrarlayan?

661 Tycho de Brahe, büyük bir matematikçi, akla yatkınlığı bakımından, yarısından da olsa eski sistemden kopmaya çalışmıştır, ancak haklılığını savunmak adına ne akılların kavrayabileceği ne de düşüncenin erişebileceği karmaşık bir çarkı yerine koymak istemiştir.

662 Kendimizi modern doğa öğretisinin sınırsız çokluğu, parçalanışı ve karmaşıklığından kurtarıp basite erişebilmek için daima şu soruyu göz önünde bulundurmak gerekir: Plato, incelikli bütünlüğüne rağmen, büyük çeşitliliği ile şu an karşımıza çıkan doğaya karşı nasıl davranırdı?

663 Çünkü biz aynı yöntemle bilgileri en ince dallarına kadar düzenleyebileceğimize inanıyoruz. Bu zeminden, her bilgiyi, çatısına kadar bir bir inşa edebileceğimize ve sağlamlaştırabileceğimize inanıyoruz. Çağın koşullarının bunu yaparken bizi ne kadar destekleyeceği ve engelleyeceği her gün araştırmamız gereken bir konudur, eğer yararlı yöntemi reddedip zararlısını kabul etmek istemiyorsak.

664 Aslında insanın kendi, eğer akl-ı selimini kullanırsa, en büyük ve hakiki fiziksel aparattır. İşte bu noktada zamanımız fiziğinin en büyük hastalığı yatmaktadır; deneyleri insanlardan ayırmış olmaları ve sadece yapay aletlerin göstermiş olduklarıyla doğayı tanımaya çalışmak, ne yapabileceğini görmek ve bununla sınırlayıp ispatlamak istemesi.

665 Hesapla da durum aynıdır. Hesap edilemeyen çok sayıda gerçek şey vardır, deneyi yapılamayan çok şey olduğu gibi

666 Ama bunun için zaten insan o kadar yüksek bir konuma sahiptir ki, başka türlü gösterilemeyen onda gösterilebiliyor. Bir tel veya diğer mekanik bölmeler bir müzisyenin kulağı ile kıyaslandığında nedir ki? Evet, şöyle söylenebilir: insanın iyi kötü benimseyebilmek için ehlileştirip değiştirdiği doğanın temel tezahürleri, insan ile kıyaslandığında nedir ki?

667 Işığın ayrışması ve kutuplaşması gibi bomboş laflar çıkartılmalı fizikten eğer adam edilmek isteniyorsa. Ancak mümkün olur mu, bu hayaletler büyük ihtimal yüzyılın ikinci yarısına kadar varlıklarını sürdürmeye devam edeceklerdir.

668 Bu duruma gücenmemek lazım. Lakin kimsenin itiraf etmek, duymak istemediğinin, daha da sık tekrarlanması gerekir.

669 Bir deneyden her şeyi vermesi bekleniyorsa, fazla şey beklenmiş olur. Elektriğin varlığını önceleri sürtünmeyle gösterirken, şimdi sadece dokunuşla bile ortaya çıkartabiliyoruz.

670 "Elektrikten kim ne anlar", demişti neşeli bir doğa bilimci, "karanlıkta bir kediyi okşaması veya yanında şimşekle gök gürültüsü belirmesinden başka? Neyi ne kadar çok, ne kadar az biliyor o halde?"

671 Bir bilim olarak bakıldığında kristalografi, çok daha bireysel görüşlere sebebiyet verir. Üretken değildir, sadece kendisidir ve devamı yoktur, bilhassa içeriklerine göre tamamen farklılık gösteren izomorf nesnelere rastladıktan sonra. Hiçbir yerde uygulanamaz olduğundan kendi içinde gelişmiştir. Zihne belirli bir sınırlı tatmin yaşatır ve ayrıntıları içinde o kadar çeşitlidir ki tükenmez denebilir; bu nedenle birçok harika insanı kesin ve uzun müddet kendine bağlar.

672 Kristalografinin bir keşiş-müzmin bekâra benzer yönü var ve bu yüzden kendi kendine yeter. Pratik hayatta ise pek etkisi yoktur; çünkü alanının en nefis ürünleri kristalin mücevherlerin kadınlarımıza süs olmadan önce yontulmaları lazım.

673 Kristalografi ve aynı şekilde stökiometri mineraloğu tamamlar, ancak bence bir süredir eğitim yönteminde şaşırıldığını düşünüyorum. Ders anlatımı için kullanılan kitaplar aynı zamanda kendi kullanımı ve hatta bilimsel bir ansiklopedinin parçası olarak kabul edilemez. Yayınevi bunların siparişini verebilir, ancak öğrenci arzu etmez.

674 Mineral tüccarları Almanya'da ürünlerine olan ilginin eksildiğinden şikâyet ediyor ve suçu kesinlikle kristalografl arda buluyorlar. Olabilir, ancak bir süre sonra şekli daha iyi algılayabilmek için yapılan uğraşlar, ti-

careti de yeniden canlandıracak, hatta bazı ürünleri daha da değerli kılacaktır.

675 Bunun tam aksi, en geniş uygulama alanı ve hayata olan sonsuz etkisiyle var olan kimya için geçerlidir.

676 Granit sıklıkla yuvarlak veya yumurta şeklinde oluşur. Kuzey Almanya'da sıkça bulunan bu şekildeki blokları, suda ileri geri ittirildiği için veya kırarak ezerek çıkartıldığı için bu şekli aldı diye düşünmemek gerek.

677 ...Granitle ne uğraşıldı! Yeni çağlarda yetiştirildi, ancak yine de gözümüzün önünde artık oluşmuyor. Denizin derinliklerinde böyle bir şey gerçekleşseydi, haberimiz bile olmazdı.

678 Taşlar dilsiz öğretmenlerdir, seyircisini dilsiz yapar ve onlardan öğrendiklerinizin en iyisi aktarılamazdır.

679 Düşüş ve darbeyle dünya kütlelerinin hareketlerini izah etmeye çalışmak aslında gizli bir amorfizmdir. Gezginin tarla üzerinde yürüyüşü gibidir. Kalkan ayak iner, geride kalan öne doğru ivmelenir ve düşer, çıkış noktasından varışa kadar böyle devam eder.

680 Aynı şekilde bu durumu patenle kıyaslasak nasıl olurdu. Burada ilerlemek geride kalan ayağın sorumluluğundadır ve aynı zamanda öndeki ayak arkadan geleni tekrar ivmelenmek için görev almaktadır ki, arkadan gelen bir süreliğine ilerleyebilsin?

681 Günümüzde en üst seviyeye taşıdıktan sonra, meteorolojik gözlemler şimdi kuzey bölgelerden def edilip sadece tropik iklimlerde icra edilmek isteniyor.

682 Yüksek boyutlarda büyük değer arz eden cinsel sistemden de bıkmışlardı da defetmek istemişlerdi! Sanat tarihi de aynı durumdadır ki, ellili yıllardan bu yana uygulamaya ve ardışık çağları en ayrıntılı biçimde idrak etmeye çalışılmıştır. Şimdi bütün bunlar hepsi boşa mı olmuş olacak. Bir birinin ardı gerçekleşenler eşzamanlı ve ayrıştırılamaz mıymış?

683 Geleneksel renk öğretisine dayanan Newton deneyi, çok karmaşıktır; şu şartları birbirine bağlar.

Hayaletin ortaya çıkabilmesi için şunlar gereklidir:

1. camdan bir prizma;
2. bu da üç taraflı olacak,
3. küçük;
4. bir pencereli;
5. bir deliği olacak;
6. bu delik çok küçük olacak;
7. güneşin ışığı içine düşecek;
8. belirli bir mesafede,
9. belirli bir yönden prizmaya düşecek;
10. bir levhaya yansıyacak,
11. belirli bir mesafede prizmanın arkasına yerleştirilmiş olan bir levha olmalı.

Bu şartlardan 3., 6. ve 11.sini kaldırsanız: deliği büyütseniz, daha büyük bir prizma alsanız, levhayı yaklaştırsanız istenen o spektrum açığa çıkmaz, çıkamaz.

684 Bu öğretiyi sağlamlaştırmak için önemli bir deneyden gizlice söz ediliyor. Bunu ben iyi yaparım ve gösteririm de: önemli olan yukarıdaki şartlara birkaç tane daha eklemek ki, hokus pokus daha da karmaşıklaşsın.

685 Fraunhofer'in çapraz doğruların spektrumda göründüğü deneyi aynı türdendir. Bir de ışığın yeni bir özelliğinin bulunmaya çalışıldığı deneyler de öyle. Bunlar iki-üç kat karmaşıktır. Bir işe yarayacaklarsa elementlerine ayrıştırılmaları gerekirdi, ancak bu bilen için zor değildir, bilmeyenin ise ne yeterince ön bilgisi ne de sabrı vardır, karşı görüşlü olanların da bunun için ne yeterince niyetlidir ne de kıvraklık sahibidirler: zaten gördüğünü tahmin etmeyi ve eski sonuçlara ulaşmayı daha çok sever insan.

686 Bu kelimelerin boşuna burada durduğunu biliyorum. Ancak gelecek için açık sırlar olarak saklansınlar. Belki bir gün tekrar bir La Grange bu konulara ilgi duyar.

687 Newton'un prizma deneyinde, ışık huzmesinin doğrusunu sembolize edecek kadar küçük bir delik tercih etmiş olması, dünyaya belki yüz yılların acısını çekeceği, iyileştirilemeyecek bir kargaşa getirdi.

Bu küçük delikten Malus* riskli bir kurama sürüklenirdi ve Seebeck bu kadar dikkatli olmasaydı, kendisinin bu tezahürün özünü, entopik şekil ve renkleri keşfetmekten alıkonulması gerekirdi.

688 En tuhaf olan ise: insan yanılgıyı keşfetmesi bile yanılgıdan kurtulduğu anlamına gelmez. Birçok İngiliz, bilhassa Dr. Reade, Newton hakkında ihtirasla şunu söylerler: Prizmatik resim kesinlikle güneşin resmi değildir. Sadece pencerenin açıklığının ışık kenarı ile süslenmiş resmidir. Prizmatik resim de eğer temelde yeşil olma-

* Etienne-Louis Malus: 1775-1812, Fransız bilim adamı. optik üzerine de araştırmalar yürütmüştür.

saydı, maviyle sarının örtüşmesinden oluşurdu. Aynı şekilde siyah bir şerit, eğer burada çözülmeden bahsedeceksek, renkleri içinde çözülmüş beyaz bir şerit olarak görünürdü. Bizim yıllardır ortaya koyduklarımızı da bu iyi gözlemci sunmaktadır. Ancak şimdi sabit fikir, onu bir türlü bırakmıyor. Oysa onu tersine çevirse, büyük üstadından çok köşeye kısılmış olur. Bu yeni bakış açısına hayran kalacağına, bu kristal billur berraklığından kurtulmaya çalışıp yetişkin ve gelişmiş uzuvlarını yeniden eski bebek pabuçlarına sokmaya çalışıyor.

689 Newton'ın yanılgısı, Konversationslexikon'da* o kadar açık seçik yazılmış ki, renklerden ömür billah kurtulmak için, o sayfayı sadece ezberlemek yeterli olacaktır.

690 Newton ile olan savaş aslında çok düşük bir seviyede gerçekleşiyor. Kötü gözlemlenmiş, kötü geliştirilmiş, kötü uyarlanmış, kötü kuramsallaştırılmış bir fenomen, inkar ediliyor. Kendisi, ilk deneylerde dikkatsizlikle, sonrakilerde kasıtla, kuramsallaştırırken acelecilikle, savunurken katılıkla ve tümünde yarı baygın yarı aygın bir düzenbazlıkla suçlanıyor.

691 Tek ve temelinde en berrak olan ışığı, renkli ışıklardan birleştirenler, esas aydınlığı karartanlardır.

692 Akılcı bir yaklaşımın bütün düşmanları, korlara vurup kıvılcımları sağ sola saçıyorlar. Böylece aslında etkisi olmayacak yerleri yakıyorlar.

693 Ben rengi hissedebildiğini düşünenlere karşı değilim.

---

* Meyers Konversations-Lexikon, Joseph Meyer'in kurduğu yayınevinden 1839-1984 yılları arasında çıkan büyük Alman ansiklopedisi.

Bu kendilerine özgü hallerinin böylece daha da etkin hale gelmesini sağlardı esasında.

694 Tadı da alınabilir renklerin. Mavi alkalik gelir, sarı kırmızı ekşidir. Varlıkların açığa çıkışları birbirlerine akrabadır.

695 Ve renk aslında tamamen yüze ait değil midir?

696 İki çubuğu, biri kırmızı, diğeri mavi olmak üzere boyasak, ikisini yan yana suya koysak, biri de diğeri gibi kırık görünecektir. Herkes bu deneyi kendi bedeninin gözleriyle görmeye muktedirdir. Zihninin gözüyle gözlemleyebilen binlerce yanılgı dolu paragraflardan kurtulmuş olacak.

697 Bir süredir benim "Renk Öğretisi'" eserim sorulduğundan dolayı, daha fazla yeni aydınlatılmış levhalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu küçük işle uğraşırken gülesim geliyor, ne kadar da uğraştım, mantıklıyı da saçmayı da elle tutulur hale getirene kadar. Zamanla her ikisi de algılanacak ve kabul edilecek.

698 Bir öğreti, yüz yıl boyunca kendisiyle konuşan ve ne kadar saçma da gelse, kendisini fazlasıyla beğenen, bir insan olarak görülmelidir.

699 Eleştiriye karşı insan ne korunabilir ne de savunabilir. Onun inadına hareket etmek gerekir ki, git gide böylece o da razı gelir.

700 Fazla kanıtlamaya girişmeden düşündüğünü söylemek daha iyidir, çünkü öne sürdüğümüz bütün kanıtlar da aslında fikrimizin türevleridir. Aksi fikirdekiler de zaten ne birini ne de diğerini duymazlar.

701 Günümüzde kimse susmamalı veya geri adım atmamalıdır. Konuşmak ve hareket etmek gerekir. Olayı atlatmak için değil, bulunduğun konumda kalabilmek için, azınlıkta veya çoğunlukta hiç fark etmez.

702 Durduğun yerde ısrar et! – bir yandan insanlar büyük taraflara çekilirken, diğer yandan da her birey bireysel idraki ve kudreti çerçevesinde kendini saydırmak isterken, hiç olmadığı kadar elzem bir düsturdur bu!

703 Her insan kendince düşünmelidir, çünkü kendi yolu üzerinde, hayatında ona yardımcı olacak bir gerçek veya gerçeğin bir türünü bulacaktır. Sadece kendini bırakmamalıdır, kendini kontrol edebilmelidir. Saf çıplak içgüdü insana yakışmaz.

704 Tevazu iyi, kapalı cemiyetlerin özelliğidir. Daha geniş sosyal ortamlarda mütevazı olmayan her zaman ön plandadır, ama hoyratlık, kabalık avamın söz hakkı talep ettiği ve onun sesinden daha yüksek sesle bağırmak zorunda kaldığınız veya eve kaçmak istediğiniz toplantılara özgüdür. Ayrıca ben Newton'un Turba'sı (Meclisi)*, ki o halk, kaba sofulardan veya yazı âlimlerinden oluşmakta, onlar da...

705 Kişinin inançlarını zaman zaman tekrarlamak, neye tahammül edip neyi lanetlediği ifade etmesi gerekir. Karşıt görüştekiler de bundan geri kalmıyor ya.

706 Düşmanlar fikirlerini beyan ettiklerinde ve bizim fi-

---

* Turba Philosophorum, yani Felsefeciler Meclisi olarak bilinen eser Avrupa'daki en eski simya metinlerinden biri. Bilimsel çalışmalarının yanı sıra okültizm alanında da araştırmalarda bulunan Newton bu konuya ilgi duymuştur.

kirlerimizi dikkate almadıklarında, fikrimizi çürüttüklerini sanırlar.

707 Bize ters düşen ve bizimle kavga edenler unutmamalıdır ki, herkes her dili anlayamaz.

708 Biri benim fikrimi çürüttüğünü iddia ettiğinde, sadece fikirlerimden birine karşı bir fikir geliştirdiğini düşünemiyor. Yani bu henüz bir şey ifade etmiş olmuyor ki. Üçüncü bir kişinin de böylesine bir hakkı vardır ki, sonsuz sayıda kişi için de bu geçerlidir.

709 New York'ta doksan tane yeni Hıristiyan inanışı türemiş. Her biri de kendince tanrıya inanıyor ve hiçbiri birbirine karışmıyor. Doğa biliminde, hatta her bilimde işi bu seviyeye taşımalıyız, çünkü herkesin liberallikten söz edip, diğerinin kendince düşünmesini ve ifade etmesini engellemeye çalışmasının ne anlamı vardır?

710 Feci bir yanılgı içerisinde sıkışıp kalmış bir beynin yerine kendini koymak, kendine yarım gerçeklikleri yansıtmış bir beynin yerine koymaktan daha olasıdır.

711 Aslında anlaşan insanların anlaşmazlıkları, genelde birinin diğerine neyi nasıl söyleyeceğini bilememesi ve kendini yanlış ifade etmesinden kaynaklanır.

712 Ne bildiğini aslında sadece kendin biliyorsundur. Bildiğimi düşündüğüm hakkında bir başkasıyla konuştuğumda, hemen o daha iyisini bildiğine inanır ve ben bilgimle daima kendime geri dönmek durumunda kalırım.

713 Gerçekten bildiğimi sadece kendi içimde bilirim. Açığa çıkmış kelime nadiren desteklenir. Genelde itiraz, tıkanıklık ve duraksama uyandırır.

714 Önce kendine akıl vermeli, sonra başkalarından akıl alınır.

715 Aslında değerlendiremediğimiz kitaplardan öğreniyoruz. Değerlendirebildiğimiz bir kitabın yazarı bizden öğrenebilirdi, öğrenmeliydi.

716 Kimileri bildikleriyle gurur duyar, bilmediklerine karşı ise kibirli olur.

717 Aslında sadece az biliyorsan biliyorsundur. Bilgiyle beraber şüphe de büyür.

718 Düşünen insanın en büyük şansı, araştırılabilir olanı araştırmış olması ve araştırılamaz olana sessizce hürmet etmesidir.

sanat ve sanatçı

719 Güzel olan, gizli doğa yasalarının açığa çıkmış halidir. Eğer tezahürü olmasa, ebediyen bize saklı kalacaktı.

720 Doğa aşikâr sırrını kime açmaya başlarsa, o onu en güzel şekilde yorumlayabilecek olana karşı, karşı konulmaz bir hasret hisseder, yani sanata.

721 Güzellik: doğrudan, düşünüp taşınmaya ihtiyaç duyulmadan, hoşa giden her narin şey hakkındaki yüce görüş birliğidir.

722 Sanat: bir başka doğa, o da sır dolu, ama daha anlaşılır, çünkü akıldan açığa çıkar.

723 Doğa, yaratanla ahenk içinde yazdığı yasalara göre etki eder, sanat ise dahi ile hemfikir olduğu kurallara göre.

724 Doğadaki ve sanattaki güzelliklerin hesabını tutmak imkânsızdır, çünkü:

1. genel doğanın hareket etmek istediği ve hareket ettiği yasaları bilmemiz gerekir

ve

2. genel doğanın bilhassa insan doğası şekli altında üretken hareket etmek istediği ve hareket ettiği yasaları tanıyor olmamız gerekir.

725 İnsana ilişkin dünyanın dışında başka bir dünyayı bilmiyoruz ve bu ilişkinin basmakalıbı olan bir sanat istemiyoruz.

726 Güzellik asla kendi üzerinden belirginleşemez.

727 Güzellik ve zihni birbirinden uzaklaştırmak gerekir, eğer güzelliğin uşağı olmak istemiyorsanız.

728 Sanat bir nevi dini duyuya dayanır. Derin, sarsılmaz bir ciddiyete. Bu nedenle bu kadar severek dinle birleşir. Din bir sanat aklına ihtiyaç duymaz, kendi ciddiyeti üzerinde durur. Zevk vermediği gibi, ciddiyetinden de bir şey vermez.

729 Sanat söylenemeyenin bir elçisidir. Bu nedenle onu tekrar kelimelerle dışavurmaya çalışmak ahmaklık gibi görünür. Ancak bu dışavurumla cebelleşirken, akıl için bazı kazanımlar gerçekleşir, bu da icra eden sermayeye yarar.

730 Estetik bağlamında güzellik fikrinden bahsetmek pek hoş olmaz. Bunu söyleyerek, güzel olan teke indirgeniyor. Ancak güzel tek olarak düşünülemez ki. Güzel olan hakkında bir fikriniz olabilir ve bu fikir aktarılabilir.

731 Kant, Aklın Eleştirisi olduğuna dair bizi uyardı. İnsanın sahip olduğu bu en büyük yeteneği, kendini kollayacak temellere sahiptir. Bu sözün bize ne kadar büyük bir avantaj sağladığını herkes kendince düşünsün. Ancak ben bu anlamda zihnin eleştirisinin gerekli olduğu tespitinde bulunmak istiyorum, hele ki sanat, bilhassa Alman sanatı, bir şekilde yine kendine gelir ve sevindirici bir canlanmayla ilerleme kaydederse.

732 Organik doğa: en küçük ayrıntısına kadar canlı. Sanat: en küçük ayrıntısına kadar duyumsanmıştır.

733 Tezatlar.

Doğa ile sanatın sıçrayışları.
Doğru zamanda devreye giren deha.
Yeterince hazırlanmış element.
Ham ve donmuş olmayan.
Kullanılmamış da henüz.
Aynı şekilde organizasyon da.

Burada doğa da sadece sıçrar, eğer her şey hazır ise, daha yüksek, gerçeğe ulaşan seçkin tezahürlere ulaşabilirse.

734 Her iyi veya kötü sanat eseri, oluştuğu anda, doğaya aittir. Antik doğaya dâhildir, hele ki hitap ettiğinde, en doğal doğaya. Şimdi ise bu asil doğayı değil de bayağı olanı mı araştıralım!

735 Çünkü aslında efendilerin doğa dedikleri, bu bayağı olandır! Kendinden açığa çıkartmak yardımcı olabilir, bize kolay gelenle baş edebilmek için.

736 Sanatın en yüce niyeti, insani şekiller göstermektir, hem de mümkün olabildiğince güzel olanları.

737 Dünyanın hedefinden sanattan daha güvenli başka hiçbir şeyle kaçamazsınız ve ona sanatla olduğu kadar, başka hiç bir şeyle bağlanamazsınız.

738 En büyük mutluluk anımızda ve en zor anımızda dahi sanatçıya ihtiyacımız vardır.

739 Sanat zor ve iyi olanla uğraşır.

740 Zor olanla, kolayca baş etmiş olduğunu görmek, bize imkânsız olanın seyrini mümkün kılar.

741 Eskiler, eli akla benzetirler. Akıl, sanatların sanatıdır. El, tüm zanaatların tekniğidir.

742 Elzem olan yerine getirildiğinde, mükemmellik zaten orada vardır. Güzellik, elzem olan yerine getirildiğinde ama gizli olduğunda vardır.

743 Mükemmellik orantısız olarak da var olabilir. Güzellik sadece orantıyla.

744 Gerçeklik de en *yüce* gerekliliğinde (yararlılığında) güzel olacaktır.

745 Fikrin güzellik olarak açığa çıkması, yüce, nükteli, komik, gülünç olanın açığa çıkması kadar uçucudur. Bu nedenle bunun hakkında konuşmak bu denli zordur.

746 Güzellik açığa çıkan bir yasa gerektirir.

Gül örneği.

Çiçeğinde, bitkisel yasa, en yüce haliyle açığa çıkar ve gülün kendi, bu tezahürün zirvesi haline gelir.

Meyve örtüleri ne kadar güzel olsalar da, meyvenin kendisi asla güzel olamaz, çünkü bitkisel yasa kendine (yasanın saf haline) geri döner.

747 En büyük özgürlük içinde, kendi şartlarıyla tezahür eden yasa, nesnel güzelliği açığa çıkartır, ancak elbette onu algılayabilecek değerli özneler bulması gerekir.

748 Gençliğin güzelliğini yukarıda söylediklerimizden türetecek olursak.

Yaşlılık: adım adım tezahürden geri çekilmektir. Yaşlanmanın artık neresi güzel olarak adlandırılabilirse.

Yunan tanrılarının ebedi gençliği.

749 Sembolik tezahürü fikre dönüştürür. Fikir bir resimdir ve böylece fikrin resimde daima, sonsuzca etkin ve ulaşılmaz olmasından dolayı, her dilde telaffuz edilmiş olsa da, telaffuz edilemez kalmıştır.

750 Alegori tezahürü bir kavrama dönüştürür, kavramı da bir resme. Ancak kavram resimde hâlâ sınırlı ve tamamen kavranabilir olduğundan telaffuz edilebiliyor.

751 Schiller ile olan ilişkim, her ikimizin de ulaşmak istediği bir hedefe doğru yönelişimize, her ikimizin de araçlarının farklılığına dayanır.

Aramızda oluşan ve mektubun bir yerinde tekrar hatırladığım, ufak bir fikir ayrılığı esnasında, şu gözlemde bulunmuşum.

Edebiyatçının genelde özeli aramasıyla özelde geneli araması arasında çok büyük fark vardır. Özel, genelin bir örneği, bir göstergesi sayıldığında alegori oluşur, diğer türlüsü ise şiirin doğasından kaynaklanan özeli telaffuz eder, geneli düşünmeden veya ona işaret etmeden. Bu özel olanı kavrayan, geneli de yanında götürür, fark etmeden veya çok geç fark ederek.

752 Gerçek sembolizm budur, özelin geneli temsilindedir, ancak rüya veya gölge olarak değil, kavranılamazın, canlı-ani açığa çıkışı gibidir.

753 Şekil, konunun kendi kadar iyi hazmedilmiş olmalıdır. Evet, hatta o daha zor hazmedilir.

754 Konuyu herkes önünde görür. İçeriği sadece ona bir şey katacak olan bulur ve şekil çoğu kişi için bir sırdır.

755 "Vis sperba formae."* Johannes Secundus'un** güzel bir sözüdür.

756 Sanat eserinin *ne*'si insanları *nasıl*'ından daha çok ilgilendirir. İlkini tek tek kavrayabilirler, ikincisini bütün olarak algılayamazlar. Bu nedenle bazı parçaların öne çıkartılması gerekir. Oysa ki bütünlüğün etkisinden, kimse fark etmese de, kurtulamaz.

757 "Edebiyatçı nereden buldu?" sorusu da, sadece ne sorusuna dayanır. Nasılın cevabını kimse alamaz.

758 Kimse asıl ürüne hâkim değil ve öylece oluruna bırakmak durumunda.

759 Dâhiden talep edilen ilk ve son şey, gerçeğe olan sevgisidir.

760 Dâhi bir nevi her yerde var olabilirlik sergiliyor, genelde tecrübeden önce, özelde tecrübeden sonra.

761 Dâhinin şansı: eğer ciddi zamanlarda doğmuş olmak.

Aklı büyük dâhi, çağının ötesine geçmeye çalışır. Kendi aklıya uğraşan yetenekli ise, çağını engellemeye çalışır.

762 Muhteşem kilise ilahisi "Veni creator spiritus"***, aslın-

---

* Latince: gurur gücü formları.

** Johannes Secundus (İkinci Janus), 1511-1536. Yeni Latince dilinde yazmış Hollandalı şair.

*** Latince: Yaratanın ruhu geldi. (günümüzde de hâlen kiliselerde söylenen bir ilâhidir.)

da dâhiye bir çağrıdır. Bu nedenle akıl ve kuvvet sahibi insanlara çok hitap eder.

763 Mizah dâhinin temel özelliklerinden biridir. Ancak ağır basmaya başladığında, sadece kendisinin taklidi kalır. Zayıf düşen sanata eşlik eder ve onu en nihayetinde yıkıp yok eder.

764 Kaş göz yaparak ifade edildiğinde, komik görünen hiçbir genel durum yoktur.

765 Hazırladığımız bir çalışma bu konuya, zarif bir biçimde açıklık getirebilir: sağdan soldan tanıdığımız birçok sanatçı, bilhassa olaylara etik açıdan bakanlar, eserlerinin nesnelerinden ve konularından gelişmeyi, kimi zaman ve mekân, millet ve üstadın, kendi yıkılmaz bireyselliğine katkıda bulunarak varlıklarını oluşturmayı ve olduklarını sabitlemeyi tercih etmişlerdir.

766 Her aklı başında Almana, belirli bir miktar edebi yetenek nasip olmalıdır, ne halde olursa olsun, durumunu belli bir değer ve asaletle örtbas edebilmesi için.

767 *Edebiyat*, çoğunlukla olayların en başında etki eder. Şartlar henüz hamken, yarı kültive haldeyken veya bir kültürün değiştirilişi esnasında. Yani yabancı bir kültürün idrakine varıldığında, yeniliğin etkisi gerçekleşmektedir diyebiliriz.

768 *Müzik* ise en iyi haliyle, yeniliğe daha az ihtiyaç duyar, hatta ne kadar eskiyse, ona ne kadar alışkınsanız, o kadar etki eder.

769 Sanatın onuru, belki de en çok müzikte açığa çıkıyor, çünkü hesaba dökülebilecek bir maddesi yoktur. Ta-

mamen şekil ve içerikten ibarettir ve ifade ettiği her şeyi yüceltir ve asilleştirir.

770 Müzik kutsal ya da dünyevidir. Kutsal olan tarafı, onuruna tamamen uygundur ve hayata öyle büyük etkiye sahiptir ki, bütün zamanlar ve çağlar boyunca aynı kalır. Dünyevi tarafı ise, iyisi mi eğlenceli olmalıdır.

771 Kutsal ve dünyevi karakteri birbirine karıştıran bir müzik tanrısızdır ve yarım yamalak zevksizdir ki, bunu zayıf, acınası, zavallı duygular ile ifade etmek ister. Çünkü yeterince ciddi değildir, kutsal olabilmek için de zıttının ana karakterinden yoksundur: neşeden.

772 Kilise müziğinin kutsallığı, halk ezgilerinin de neşeli ve oynak yönleri gerçek müziğin etrafında döndüğü merkezlerdir. Bu iki nokta üzerinde, hiçbir zaman eksik olmayan bir etkiye sahiptir: ibadet veya dans. Karışımları deli eder, zayıflatılmaları yavan gelir ve müzik eğer öğretici şiirlere veya tasvirlere ve benzeri şeylere yönelirse, soğur.

773 Kantilenler: sevginin doygunluğunu ve mutluluğun ihtirasını sonsuzlaştırır.

774 Dışa doğru, uzağa uzanan, ama kendini melodik olarak kendisiyle sınırlayan hasret, minörü oluşturur.

775 Ritim bir tılsıma sahiptir, hatta bize, yüce olanın bize ait olduğuna inandırır.

776 Asil bir felsefeci, bir yapı sanatından bahsederken, ondan *donmuş bir müzik* olarak bahsetmiş ve bunun için çok eleştiri almış. Mimariyi *sakin bir tını sanatı* olarak

değerlendirirken, bu güzel düşünceyi tekrar açmak istemeyiz.

Orfeus'u bir hatırlayalım, darmadağın bir pazar yeri ona verildiğinde, en uygun düşen yere oturup, lirinin canlandırıcı tınılarıyla etrafında geniş bir pazar yerini nasıl oluşturduğunu. Kütlesel bütünlüklerinden güçlü hükmeden, sevecen çağıran tınılardan çabucak etkilenen kaya taşları, heyecanla yaklaşarak, sanat ve zanaata uygun şekil almış ve ritmik katmanlar ve duvarlar halinde sıralanmışlardır. Ve böylece cadde caddeye eklenmiştir! Korunaklı duvarlar da eksik olmamıştır.

Tınılar yitip gider ama armoni kalır. Böylesi bir şehrin sakinleri sonsuz melodiler içinde yürür ve dokur. Akıl düşmez, hareket uyuklamaz, göz kulağın fonksiyonunu, bedelini ve sorumluluğunu üstlenir ve halk en sıradan günde dahi, fikrî bir hal içindedir. Düşünmeden, kaynağı sorgulamadan, en yüce ahlaki ve dini lezzetten almış olurlar. Aziz Peter Bazilikası'nda bir aşağı bir yukarı yürümeyi alışkanlık edinenler, burada vurgulamaya cüret etiğimize yakın şeyler hissedeceklerdir.

Kaderin zavallı bir süpürgeyle evleri bir araya süpürdüğü kötü inşa edilmiş bir şehrin sakini ise, bilmeden kasvetli koşulların çölünde yaşamaktadır. Gelen yabancı için ise gayda, düdük ve pullu tef duyuyormuş gibi olur ve oynayan ayılara ve zıplayan maymunlara şahit olacakmış gibi gelir. (*Bkz. ek notlar*)

777 Mimikli dans sanatı, aslında bütün güzel sanatları yerle bir ederdi, haklı olarak. Allahtan yaşattığı uyarıcı etki o kadar kısa ki, uyarabilmek için abartıya kaçmak zo-

runda. Bu da diğer sanatçıları hemen korkutur. Ancak akıllı ve dikkatliyseler eğer çok şey de öğrenebilirler.

778 Her şeyi pratik düşünmek gerekir. Bu yüzden büyük fikirlerin akraba göstergeleri insanda tezahür edecekse, ciddi bir biçimde iç içe etki ettiklerini unutmamak gerekir. Oysa sanatçı bir tarafa yönelirken, diğer taraftan hasar almaktan korunmalıdır. Heykeltıraş ressamdan, ressam mimik sanatçısı tarafından yoldan çıkartılabilir. Ve üçü de birbirinin kafasını o kadar karıştırabilir ki hiçbiri ayaklarının üzerinde duramaz olur.

779 Eğitimli insanlara yakından bakıldığında, algılarının öz varlığın *yalnızca bir* ya da bir kaç tezahürüne açık olduklarının farkına varılır ve bu kadarı da kâfidir zaten. Yetenek her şeyini pratikte geliştirir ve kuramsal farklılıkları dikkate almak durumunda değildir. Müzisyen zarara uğramadan heykeltıraşı görmezden gelebilir ve tersi de aynı şekilde.

780 *Plastik (sanatlar)* aslında sadece en üst seviyelerde etkilidir. Orta düzeyde olan her şey, *bir* sebepten ötürü ilgi uyandırabilir, ancak bu türden orta düzey sanat eseri sevindirmekten çok delirtir. Heykeltıraşlık bu nedenle kendine malzemesi bol bir ilgi alanı bulmak durumunda ve bu da önemli insanların suretlerinde yatar. Ancak burada da yüksek bir dereceye ulaşmalıdır, eğer hem gerçek, hem de asil olmak istiyorsa.

781 Güzel sanatlar görünür olana muhtaçtır, doğal olanın dış görünüşüne. Saf doğal olanı, ahlaki olarak sakıncasızsa, naif olarak adlandırıyoruz. Öyleyse naif nesne-

ler doğanın ahlaki ifadesi olarak, sanatın alanlarıdırlar. Her iki yöne işaret eden nesneler, en uygun olanlardır.

782 *Resim sanatı* sanatların en usandırıcı ve rahat olanıdır. Usandırıcı çünkü malzeme ve nesnenin tabiatı gereği, daha ziyade zanaat olduğu yerlerde dahi birçok şey atfettiği ve zevk aldırdığı için. Kısmen de, teknik hatta ruhsuz bir icraatın eğitimliyi de eğitimsizi de hayrete düşürdüğü için. Renkli gerçeklik ve yüzey, görünür nesnelerin birbirleriyle olan ilişkileri, çok keyifli şeylerdir. Göz de zaten her şeye alışık olduğu için, kendisine kötü bir görüntü, yani kötü bir resim de yabancı değildir. Kulağa ulaşan bir detone ses gibi değildir yani. En kötü resimlere izin veriyor insan çünkü daha fenalarına alışıktır. Dolayısıyla bir ressam şöyle böyle bir ressam dahi olsa, aynı seviyedeki bir müzisyenden daha geniş bir seyirci bulabilir. En azından kötü bir ressam hep kendi başına kalır, müzisyen ise başkalarıyla sosyalleşmek durumundadır ki, birlikte yapılan ile etki edebilsin.

783 Sanat eserlerine bakıldığında, kıyas yapılmalı mı yapılmamalı mı sorusunu şöyle cevaplandırmak istiyoruz: Eğitimli sanattan anlar, o kıyaslasın, çünkü yapılabilir olan ve yapılması gereken hakkında bir fikre sahiptir. Sanatsever ise, eğitim aşamasında kıyas yapmazsa daha kazançlıdır. Her ögeyi tek tek değerlendirmesi, kendisi için daha iyidir. Böylece genel olan için bir his, bir duyu geliştirir. Bilgisizlerin kıyaslaması ise sadece, kolaylarına geldiğindendir, çünkü onlar sadece yargıdan kaçınmayı arzularlar.

784 Perspektif yasaları: büyük bir duyuyla, gerçeklik olarak dünyayı insanın gözüne ve durduğu noktaya çekip, nesnelerin her tuhaf yığılmasının sakin bir resme çevrilmesini mümkün kılan olgulardır.

785 Retinayı oluşturan sistol ve diyastolden, ya da Plato'nun sözleriyle sinkris ile diakristen renk armonisini ilk geliştiren kişi, renklendirme ilkelerini keşfetmiştir.

786 Kim ilk olarak resmine, ufuktaki yatay çizgileri, çeşitlilik oyununu hedef noktalar olarak kondurduysa, o perspektifin prensiplerini icat etmiştir.

787 Sanatseverlerin, mükemmel olanı kabul etmeleri ve değerli bulmaları yeterlidir. Vasat hakkındaki kavga asla bitmez.

788 Bir sanat eserinde, harikulade belirgin olan kabul edilmiyor, verimli ve destekleyici olan bertaraf ediliyor, derin ve kapsayıcı bir sentez herkes tarafından kavranamıyor.

789 Sanat duyusu gittiği anda, sanat eserleri imha edilir.

790 Her sanat dalında, insan kendi doğal yetenekleriyle bir dereceye kadar erişebilir. Diğer taraftan, bu dereceyi aşmak mümkün değildir, eğer sanat yardıma gelmezse.

791 Rahatlık herkeste var, tabiat bazılarında, sanat kavramları nadirdir.

792 "Flüt çalmak üfürmek demek değildir, parmakları hareket ettirmek gerekir."

793 Son elin yapabildiğini, ilk elin telaffuz etmiş olması

gerekiyor. Burada, neyin yapılacağına karar verilmiş olmalıdır.

794 Doğa yerine, bir örnekten bir şey öğrenmek çok zordur.

795 Bir örnek seçiyorsunuz ve onunla bireyselliğinizi karıştırıyorsunuz: bunun tümü sizin sanatınızdır. Bu hiçbir temele, hiçbir okula, hiçbir sonuca bağlı değildir, hepsi kendi başına buyruk ve akla nasıl geliyorsa öyledir. Sadece gelenekler tarafından kutsanmış kurallardan kurtulmanıza bir şey söylenemez. Ancak her sanatın doğasından gelişen kuralların olabileceğini, kimse akıl etmiyor.

796 Mükemmel sanatçılar, doğadan çok, aldıkları eğitime müteşekkir olmalıdır.

797 Bilhassa eğitimsiz insanların, sanat eserinde doğa olarak algıladıkları doğa, (dıştan) değil, insandandır (içten doğa).

798 Öğrenci için en kötüsü, sonunda yine hocasına karşı var olması gerekmesidir. Onun verdiği ne kadar güçlü ise, alıcı o kadar büyük cesaretsizlik hatta umutsuzluk içindedir.

799 Gerçek sanatta okul öncesi bir eğitim yoktur, ama hazırlık vardır. En iyi olanı da, en küçük öğrencinin dahi ustanın işine müdahil olmasıdır. Renk karıştırıcılarından harika ressamlar çıkmıştır.

800 Bir diğeri ise taklittir. Bu da insanın doğal, genel hareketinin, zor olanı kolaylıkla ortaya koyan bir sanatçının ortaya koyduklarından esinlenmesiyle ortaya çıkar.

801 Sadece okulun kendinde gerçek bir hazırlık sınıfı vardır.

802 Ustalık çoğunlukla egoizm sayılır.

803 Ustanın dışında kimse sanatı ilerletemez. Bağışçılar sanatçıyı destekler, bu doğru ve iyidir, ancak bu sayede her zaman sanat desteklenmiş olmaz.

804 Her büyük sanatçı bizi etkiler, bize bulaşır. Bize bulaşan yetenekten içimizde ne kadar varsa uyarılır ve büyük olan hakkında bir fikrimiz ve ona bir meylimiz olduğundan, gördüğümüzün tohumundan bizim de içimizde olduğunu sanırız.

805 Akıllı doğan insanın daha da yüksek eğitime ihtiyacı vardır. Bu eğitim kendisine ebeveynleri ve eğitimcilerinin ihtimamı, sakin örnekler veya sıkı tecrübelerle zamanla verilir. *Aday* sanatçı da aynı şekilde doğar ama *tamamlanmış* sanatçı değil. Gözü dünyaya taze gelir, şekil, orantı, hareket için özel bir bakışa sahiptir: ancak duruş, ışık, gölge, renk gibi, daha yüce kompozisyonlar için gerekli doğal yeteneklerden yoksun olabilir.

806 Eğer ki, gerçek bir sanatçı olabilmek için, daha yüksek eğitimli çağdaşlarından veya evvelki sanatçılardan eksik olduğu konularda, eğitim almaya gönüllü değilse, o zaman özgünlük adı altında yanlış bir kavrama sığınarak, kendisinin gerisinde kalacaktır, çünkü sadece doğuştan sahip olduklarımız değil, edindiklerimiz de bizimdir, bizdir.

807 Sanatçıyı övmek için: o her şeye, kendi özünden sahip denir. Bunu bir daha duymasam keşke! Gerçek

anlamda bakıldığında, böylesine bir özgün dehanın ürünleri anılardan ibarettir. Tecrübesi olan, bunu çoğunlukla tek tek kanıtlayabilir.

808 "Pereant, qui ante nos nostra dixerunt!"*

Sadece kendini yoktan var sanan biri, böyle tuhaf sözler sarf edebilir. Akıllı atalardan geldiğini iddia eden herkes, herhalde atalarına da en az kendisine tanıdığı kadar akıl tanır.

809 Bu nedenle özgünlüğün en güzel işareti, algılanan bir düşünceyi öylesine sarmalamakta yatıyor ki, kimse içinde ne kadarının gizli olduğunu bulamasın.

810 Birçok düşünce, genel kültürden meydana çıkar. Aynı çiçeklerin yeşil dallardan oluşması gibi, gül mevsiminde her yerde güllerin açtığı görülür.

811 Aslında her şey zihniyetlere bağlıdır. Onların olduğu yerde, düşünceler de açığa çıkar ve onlar olduktan sonra düşünceler de olur.

812 Özgün olmayanın kıymeti yoktur. Özgün olan da, daima bireyin zaaflarını üzerinde taşır.

813 "Kendinden kaynaklı" diye adlandırılan, genelde sahte orijinallere ve maniyeristlere neden olur.

814 Onu doğru yola döndürmenin imkânsız olduğuna inanmamıza rağmen, neden yapmacık olana bu kadar söveriz ki?

---

* Latince: Bırakın bizden önce söylemiş/konuşmuş olanlar ölsün!

815 Yapmacık olan sapmış bir fikirdir, öznelleştirilmiş bir fikir, bu nedenle akıllı olan ona kolay gelmez.

816 İnsanların, bir zamanlar yapabildiklerini, hâlâ yapabildiklerini sanmaları, oldukça doğaldır. Hiçbir zaman yapamadıklarını yapabildiklerini sanmaları ise tuhaftır ama ender değildir.

817 Sanat, titiz olanı tanıtmamalı.

818 "Resimlerimi koklamanıza gerek yoktur, boyalar sağlıksızdır." Rembrandt. (*Bkz. ek notlar*)

819 Birçok eskizden nihayet bir bütün oluşturmak, en iyiler için bile her zaman mümkün değildir.

820 Ortalama bir yetenek bile, doğanın karşısında her zaman akla sahiptir. Bu nedenle bu tür incelikli çizimler sevindiricidir.

821 Amatörlüğün nedeni: yapmacılıktan kaçış, yöntemin bilinmemesi, ona yakınlaşılabilse dahi, her zaman en üstün sanatın gerektirdiği imkânsızı yapmak için, ahmakça hareketlerdir.

822 Ellerinden geleni yaptıklarında, acemiler, özür olarak, çalışmalarının henüz bitmediğini söylerler. Elbette asla bitemez, çünkü hiçbir zaman gerçekten başlamamıştır. Usta, birkaç çizgiyle bitti diye gösterir: tamamlanmış veya değil, işte oldu der. En becerikli acemi, bilinmezde dolanır durur ve uygulama büyüdükçe, baştaki emin olmama duygusu açığa çıkar. En sonunda şaşılan hedef belli olur ve eser artık düzeltilemeyeceği için, elbette asla bitmez.

823 Acemilerin hataları: Hayal gücü ve tekniği doğrudan birbirine bağlama isteği.

824 Genç acemilerin sırnaşıklığına hoşgörüyle dayanmak gerekir. Yaşlandıklarında, sanatın ve ustaların en gerçek hayranları olacaklar.

825 Acemiliği ciddiye almak ve bilimi mekanik olarak uygulamak, aşırı titizlik olurdu.

826 "Sonradan görme sanatçılar da vardır: bunlar acemiler ve vurgunculardır. Biri sanatla eğlencesine, diğeri ise kendi yararına uğraşır."

827 Almanların sanatta vasatlıktan aldıkları zevk, kibirli beceriksizliklerinden kaynaklanır. Beceriksizlik iyi olana hak tanımaz, aksi takdirde anlamsızlığını kabullenir.

828 Bu bir gelenektir, ilk heykeltıraş Daedalus, çömlekçinin döner tezgâhını kıskanmış. Kıskançlığında bir şey yoktur, ancak bu büyük insan, tekniğin sanatın sonun hazırladığını sezmiş olmalıdır.

829 Yavanla birleşen teknik, sanatın en büyük düşmanıdır.

830 Her sanat eserinde, büyük veya küçük, her şey ayrıntısına kadar *taslak oluşturmaya* dayalıdır.

831 Edebiyatçının veya güzel sanatlar sanatçısının, ilk önce işlemek istediği konunun çeşitli, bütün, yeterli bir eser oluşturabilecek nitelikte olup olmadığını tespit etmesi gerektiğini ne kadar tekrarlasak azdır. Bu nokta atlandığında, geri kalan bütün zahmetler boşadır:

Hece akışı ve kafiyeli kelimeler, fırça darbesi ve keski vuruşu boşa harcanmıştır. Hatta ustaca bir uygulama, akıllı gözlemciyi bir an için aldatsa da, akılsızlıktan hastalanan her şeyi kısa sürede sezecektir.

832 Bütün sanatlara öncülük edilebilir, sadece Yunan sanatına ebediyen borçlu kalacağız.

833 Orantıyı (ölçülebilir olanı) antik olandan almak isteyen, bize kızmasın, çünkü biz ölçülemez olanı, antik olandan almak istiyoruz.

834 Bir ressamın, bir şeftaliyi Huysum gibi görene kadar neleri araştırması gerekir acaba. İnsanı bir Yunanın gözünden görmek mümkün müdür ki?

835 Bırakın Alman edebiyatçılar kendilerini Homeros sansınlar! Alman heykeltıraşlar, son Praksiteller'in şanına erişmeye çalışmanız, size zarar vermeyecektir! (*Bkz. ek notlar*)

836 Biri şöyle demişti: "Homeros için neden bu kadar çabalıyorsunuz, onu zaten anlamıyorsunuz." Buna cevaben ben: Güneşi, ayı ve yıldızları da anlamıyorum, ancak onlar başımın üzerinden geçiyor ve ben onları görerek, onların düzenli geçişini seyrederek, kendimi onlarda algılıyor ve düşünüyorum acaba benden de bir şey olur mu ki dedim.

837 Güzel sanatların İlyada'da bu denli yüksek bir mertebede görünmesi, şiirin modernliğine yönelik bir kanıt oluşturuyordur herhalde.

838 Şairane ve resimsel yaratıcılığa açık olan zihin, antik zamanların varlığında zarif-fikrî doğa haline geri gön-

derilmiş hisseder ve günümüzde dahi Homeros şarkıları bizi, anlık da olsa, binlerce yılın aktarımlarının üzerimize yıkmış olduğu feci yükten kurtarma gücüne sahiptir.

839 Şiir veya güzel sanatlar alanında, üçüncü ve dördüncü yüzyılın sanat eserlerine bakıldığında, sanatçıların ne kadar uzun süre eski iyi zihniyete tutundukları fark edilir ki, etraflarındaki her şey bu anlamda ölmüştür. Eserler hiçbir şekilde karmaşık değildir, daha ziyade plastik sanat denilebilecek özelliktedirler. Bakınız Capitolini'deki* Prometheus'lu alçak kabartma vs.

840 Zaten sanatçılar Aziz Yusuf'a takmış durumdalar. Şakacılığa pek meyilli oldukları söylenemeyen Bizanslılar, doğum esnasında kutsal zatı, her zaman ısrarla sunuyorlar. Çocuk yalakta yatıyor, hayvanlar oraya şaşkınca bakıyor, kuru yiyecekleri yerine canlı, ilahi bir varlık buluyorlar. Melekler gelene hürmet ediyor, anne sessizce yanlarında oturuyor. Aziz Yusuf ise sırtını dönmüş oturuyor ve çaresizce kafasını bu sahneye doğru çeviriyor.

841 Frasciti'deki Villa Aldobrandi'nin Apollo salonunda, büyük bir şevkle Domenico'nun Ovid'in Metamorfoz'unu nasıl en uygun mekâna yerleştirdiğini görebilirsiniz. Bu bize, güzel olayların muhteşem bir mekânda lütfedilmişlerse, bizi iki kat mutlu ettiğini anımsatır. Hatta alelade anlar bile güzel mekânlarda yüce bir anlam kazanır.

---

* Capitolini Müzeleri: Kuruluşu 1471'e dayanan, özellikle Antik Yunan ve Roma heykellerinin sergilendiği, Roma'da bulunan müze.

842 Her sanatçıda cüretkâr bir tohum vardır, onsuz hiçbir yetenek düşünülemez, bu da yetenekliyi sınırlamak ve tek yönlü amaçlara kullanmak istendiğinde açığa çıkar.

843 Raffaelo yeni sanatçılar arasında da en arı olanıdır herhâlde. Oldukça naiftir, gerçeklik onun eserlerinde, ahlâki veya kutsal olanla çekişmez. Krallara tapınmanın gösterildiği halının üzerinde, en yaşlı tapınan prensten, develer üzerinde elmaların keyfine varan zenciler ve maymunlara kadar, abartılı, harikulade, koca bir dünyanın bir kompozisyonu görülmektedir. Burada da Aziz Yusuf naif bir şekilde, gelen hediyelere sevinen üvey baba karakterize edilmiştir.

844 Daha eski Alman sanatının kuru-naiflik, katı-gayretlilik, korkak-doğruluk olarak tanımladığımız yönlere, önceki basit sanat türlerinde rastlanabilir. Eski Venediklilerde de, Floransalılarda da, vesairede de bunlar vardı.

845 Şimdi biz Almanlar kendimizi özgün mü sanmalıyız, başlangıçlara eğilmezsek?

846 Sadece Albrecht Dürer o eşsiz yeteneğine rağmen, asla güzelliğin ahenk fikrine ve hatta asla münasip bir amaca yükselemedi diye, biz de mi yerde mıhlanıp kalmalıyız?

847 Albrecht Dürer'e, sahip olduğu, dünyayı son derece gerçekçi görüşünün, her koşuldaki insana duyduğu şefkatin büyük yardımı dokunmuştur. Bulanık, şekilsiz ve dipsiz hayal gücü ise ona zarar vermiştir. (*Bkz. ek notlar*)

848 Martin Schön'ün ona kıyasla nasıl durduğunu ve o noktada Alman kazanımlarının nasıl sınırlandığını göster-

mek, nu konuda kesin bir sonuca henüz varılamayacağını göstermesi açısından ilginç ve yararlı olurdu.

849 Keşke her İtalyan okulundaki kelebek kozasından kurtulabilseydi!

850 Ebediyen tırtıl olarak sürünmeye devam mı edelim, sırf bazı kuzeyli sanatçılar bundan kâr sağlıyor diye?

851 Karakterler çoğunlukla zaafı yasalaştırırlar. Dünyayı tanıyanlar demişler ki: "Arkasında korkaklığın gizlendiği akıllılık aşılamazdır." Zayıf insanların çoğu zaman devrimsel fikirleri vardır. Onlara hükmedilmediğinde iyi olacağını düşünürler, oysaki ne kendilerine ne de diğerlerine hükmedemeyeceklerini sezmezler.

852 Yeni Alman sanatçılar da tam böyledir: sahip olmadıkları sanatın dalını, kendilerine zararlı belleyip ve kesiyorlar.

853 Rembrandt'ın, Tüccarları Tapınaktan Kovan İsa isimli muazzam gravür çalışmasında, normalde İsa'nın başını çevreleyen hale, burada kutsal görevinde ışık saçarak parlayan, var gücüyle vuran eline yansıtılmıştır. Başın etrafı da yüz de karanlıktır.

854 Bir ara, Berlin'deki "İmalatçılar için Örnekler" isimli eser ile ilgili, bu denli dikkat gerektiren bir uygulamanın gereği olup olmadığı dile getirilmişti. Tartışmanın sonucunda, bilhassa genç sanatçıları ve zanaatkârları bu tür uygulamaların cezbettiği sonucuna varılmıştı. Ayrıca bu tür kopyalama çalışmalarında oluşan dikkat, bütünü ve şekillerin değerini anlamalarını sağlar.

855 Chodowiecky'nin At Üstünde II. Friedrich isimli eserinin kurşun ile boyanmışını, Nürnberg'te bulmak mümkün. Genelde kurşun askerlere liderlik ediyor ve buna rağmen saygıdeğer kalıyor. Ancak onu bu biçimde ne gerçek boyutlarında, ne de daha küçük olarak, kendi gözlerimle görmek istemem.

856 Chodowiecky saygıdeğer ve bizim tabirimizle *ideal* sanatçıdır. *İyi* eserleri, *akıllıca* ve *zevkli* eserlerdir. Çalıştığı ortamda bundan daha fazla akıl beklenemezdi.

857 Vatanperver nesnelerinizi çizsenize! Çeşme borusunun üzerinde oturup düşüncelere dalmış bir kral! Tabii düşüncelerini çizebiliyor olsaydınız!

Böyle bir kralın sizin güzel sanatlarınızla ilgisi yok. Ona sadece zihinde ve gerçekte hürmet edilir.

858 Çizin, bakırdan oyma yapın, ödeyin, satın, daima açık sessizlikte mükâfatlandırın, ama aman ha, dünyanın kulakları önünde, size git gide daha da sesli gülen bu zavallıları sakın kızdırmayın!

859 Vatanperver bir sanat, vatanperver bir bilim yoktur. Her ikisi yüce ve iyi olan her şey gibi bütün dünyaya aittir. Sadece çağdaşların genel özgür etkileşimiyle, geçmişten kalan ve bilinenin daimi gözetimiyle desteklenebilir.

860 "Biz böyle yapıyoruz" dediğinizde buna kimse karşı çıkmaz: "Siz de bizim gibi yapın, bizim sınırlamamıza göre sınırlanın" derseniz çok geç kalmışsınız.

861 Paris açıktır, İtalya da olacak; nefesimiz yettiği sürece

sanatçıları dünyanın ve sanatın uzak yerlerine ve kendi içsel sınırlarına yönlendireceğiz.

862 Sanatçıyı böylesini ...larla sınırlamayınız; her biri zaten, geniş Dünya-Sanat keyfinde, yeterince sınırlanmış hissediyor.

863 Klasik sağlıklı, romantik ise hasta olandır.

864 Ovid tecritte dahi klasik kalmıştır: felaketini kendinde değil, dünyanın başkentine olan uzaklığında arıyordu. (*Bkz. ek notlar*)

865 Romantik zaten kendi uçurumlarında kaybolmuştur. Yeni üretimlerinin en berbatlarını, daha da aşağıda düşünmek güçtür.

866 İngiliz ve Fransızlar bu konuda bizi aştılar. Yaşarken çürüyen bedenler ve yakından bakıldığında bu çürümeden ötürü böbürlenen, diğerlerini çürütmek üzere hayatta kalan ölüler ve ölümlerini canlı olanla besleyenler: bizim üreticilerimiz bu noktaya ulaştı!

867 Eski çağlarda böylesi vakalar ender görülen hastalıklar kadar görülürdü sadece. Günümüzde ise yöreselleştiler ve yaygınlaştılar.

868 Bir yerin sözüm ona romantik olması, geçmişin şekli altında sessiz bir hissin yüceliği anlamına gelir veya eş anlamlı olarak yalnızlık, yokluk, tenhalık demektir.

869 Absürdü zevkli bir şekilde ortaya koyduğunuzda, isteksizlik ve hayranlık uyandırır.

870 Güzel sanatlar sanatçısının, doğadan uyarladığı araştırmalar yapması gerektiğine ve bu gerekliliğin değeri

hakkında eminiz; bizim bile zaman zaman böylesi övgüye değer bir çaba tarafından kullanıldığımızı inkâr etmiyoruz.

871 Bizim inancımıza göre genç sanatçı, az miktarda veya aslında hiç doğa incelemesiyle başlamamalıdır, çünkü bu incelemede her yaprağı nasıl bütünüyle yuvarlayabileceğini, tek tek unsurları hoş bir resme nasıl dönüştüreceğini ve bir çerçeveye hapsederek sevene, bilenine nasıl beğendirebileceğini düşünür durur.

872 Dünyada bazı güzellikler izole olarak durur, ancak akıldır bağlantıları bulup sanat eserlerini ortaya çıkarmak zorunda olan. – Çiçek güzelliğini ona bağlı böcekten, onu nemlendiren çiğ tanesinden ve belki de son besinini emdiği hücreden alır. Hiçbir çalı, hiçbir ağaç yoktur ki komşusu olan kaya veya kaynakla anlamı büyümüş, ölçülü basit bir mesafeyle anlamını yüceltmiş olmasın. İnsan figürleri ve hayvanlar için de bu geçerlidir.

873 Genç sanatçının bundan edindiği avantaj çeşitlidir. Düşünmeyi öğrenir, uyumlu olanları birbirine bağlamayı ve bu şekilde akıllıca kompozisyon yapmaya başlarsa, icat etme yani tekin çeşitliliğinden geliştirme yetisine de sahip olacaktır.

874 Bunun yanı sıra bir de esas sanat pedagojisinin hakkını verecek olursa, sevenine zarif ve sevimli eserler satabilmenin küçümsenmeyecek kazancını elde etmiş olur.

875 Böyle bir çalışma en üstün derecede icra edilmiş ve tamamlanmış olmak zorunda değildir. İyi görülmüş,

düşünülmüş ve bitmiş ise, seveni için bazen kapsamlı bir eserden daha güzeldir.

876 Her genç sanatçı eskiz defterindeki veya portföyündeki eserlere bir baksın ve bir düşünsün, bunlardan kaçını bu şekilde, daha hoş ve arzu edilir hale getirebilirdi diye.

877 Söz konusu daha yüce olan değil, bundan da bahsedebilirdik, ancak konu bir ikaz gibi düşünülmeli, sapmaktan alıkoyan ve yüce olana doğru işaret eden.

878 Sanatçı, altı ay boyunca, bir doğa nesnesinin resmini tamamlamak üzere niyet etmeden, ne kömürü, ne de fırçayı tuvale dokundurmamayı bir denesin bakalım. Yeteneği var ise, kısa zamanda neden böyle bir tavsiyede bulunduğumuz açığa çıkacaktır.

879 Daha genç Alman sanatçılara, hatta bir süre Almanya'da bulunanlara, doğa manzaralarını neden bu denli cırtlak tonlarda yaptıklarını ve adeta ahenkten kaçtıklarını sorduğumda, bana cüretkâr ve emin bir şekilde doğayı tam da bu şekilde gördüklerini söylediler.

880 Kimisi antik olanı incelemiş ama onu kendine katamamış: bu nedenle yerilebilir mi?

881 Yüksek talepler yarım kalsalar dahi, basit olup da tamamlananlardan daha değerlidirler.

882 Hali hazırda sanat hakkında yazı yazan, hatta tartışmak isteyen kişinin, günümüzde felsefenin neleri başardığını ve başarmaya devam ettiği hakkında bir fikri olmalıdır.

883 Değerli çalışmalarla uğraşan bir sanatçı, her zaman kendi veya başkalarının eserleri hakkında hesap verebilecek durumda değildir.

884 Sanatçılar doğadan bahsettiklerinde, tam anlamıyla farkında olmadan, fikri daima zekâ bakımından düşürürler.

885 Israrla sadece tecrübeyi övenler de aynı durumdadırlar. Tecrübenin, sadece tecrübenin yarısı olduğunu düşünmezler.

886 Derler ki: "Sanatçı doğayı araştır!" Ancak basit bir şey değildir, genelden asil olanı, şekilsizlikten güzel olanı yaratmak.

887 Önce doğadan ve onun taklidinden söz edilir, sonra da güzel bir doğa olması gerekiyormuş. Seçmeliymiş insan. Ama en iyisini! Peki, nasıl tanıyacağız onu? Hangi normlara göre seçilmeli? Ve norm nerede? O da mı doğada yoksa?

888 Ve farz edelim ki bulundu, ormancıdan türünün en güzel olduğu tasdiklenen ormanın en güzel ağacı bulundu. Ağacın bir resme dönüşebilmesi için etrafında döner ve en güzel yerini seçerim. Yeterince uzaklaşırım, tamamen görebilecek kadar, uygun bir ışık beklerim. Peki şimdi, bu doğanın ağacından ne kadarı kağıda geçmiş oluyor ki!

889 Acemi olan buna inanır. Zanaatının perde arkasındaki sanatçı, daha bilgili olmalı.

890 Doğa ve fikir, sanatı ve aynı şekilde hayatı mahvetmeden ayrılamaz.

891 Eski ve yeni zamanın idealistlerine, her şeyin kaynağı olanı ve her şeyin yine tek'e döneceği inancını tercih etmelerine kızamayız. Çünkü elbette canlandırıcı ve düzenleyici ilke tezahüründe o kadar sıkışmışlardır ki, neredeyse nasıl kurtulacaklarını bilmezler. Biz bile bir uçtan kısalıyoruz, eğer şekillendireni ve daha yüce olan şekli kendi dış ve iç manalarımızın birinden geri püskürtüldüğünü gördüğümüzde.

892 Biz insanlar genişlemeye ve harekete muhtacız. Bütün şekiller, bilhassa da duyuların algısına açık olanlar, bu iki genel şekilde ortaya çıkarlar. Zihni bir şekil ise, ortaya çıkışı gerçek bir oluşum, gerçek bir üreme ise, dışarı görünür kılındığında azalmaz. Ortaya çıkan ortaya koyandan daha az iyi değildir, aslına bakılırsa sonuçta ortaya çıkan ürünün ortaya koyandan daha mükemmel olabilmesi, yaşayan neslin yararınadır.

893 Bunu daha da açmak ve önemli unsurlarını daha pratik hale getirmek önemli olurdu. Zor bir açıklama ise dinleyicinin aşırı dikkatini gerektirirdi.

894 Eski çağları seve seve bizden üstün görüyoruz ama bizden sonraki çağı değil. Sadece bir baba oğlunun yeteneğini kıskanmaz.

895 Kendini bir şeye tabi tutmak bir sanat değildir, ama iniş çizgisinde, art geleni kendinden aşağıda görme!

896 Güzel sanatların bir eseri olan bir tablonun ilk bakışta hoşuma gitmediği olabilir çünkü beni aşabilir. Ancak bundan bir çıkar sağlayabileceğimi seziyorsam, onu kavramaya çalışırım ve sevindirici keşifler gerçekleşir.

Nesnelerin yeni özelliklerini, kendimin de yeni becerilerini keşfediyorum.

897 Sanatın kendisi asildir. Bu nedenle sanatçı bayağılıktan korkmaz. Onu kendine kattığında, zaten asilleşir ve böylece en büyük sanatçıları soğukkanlılıkla haşmetlerini yerine getirir görürüz.

898 Bir tanrıçayı cadıya, bir bakireyi fahişeye dönüştürmek sanat değildir. Ancak bunun tam tersini yapmak, hor görülene onur vermek, âtıl olanı arzu edilen yapmak için sanata ya da karaktere ihtiyaç vardır.

899 Sanat ciddi bir iştir, bilhassa kutsal nesnelerle uğraştığında. Sanatçı ise sanat ve nesneden üstündür. Birinden üstündür çünkü onu kendi amaçları doğrultusunda kullanır, diğerinden üstündür çünkü ona dilediğince muamele eder.

900 Sanat ve bilimde aynı şekilde icra ve harekette, her şey nesnelerin arı bir biçimde ele alınması ve doğalarına uygun kullanılmalarına bağlıdır.

901 Sanatların ve bilimlerin hayat ile ilişkisi ve üzerinde durdukları basamakların ilişkisi, zamanın özelliklerine ve binlerce başka tesadüflere göre değişir. Bu nedenle kimse pek bir şey anlamaz bu işten.

902 Sanat ve bilimi sonsuzca, kendi içinde canlı-bitkin ve zaman içinde avantajları ve eksikleri birbirine karıştıran bir şey olarak algılamak, insanı delirtirdi. Zenginliği de insanı mahcup edeceğinden, kişinin içini karartırdı.

903 Mükemmel olan bilinmezdir, onunla ne istersen, onu yaparsın.

edebiyat ve dil

904 Şiir doğanın sırlarına işaret eder ve resimden kopmaya çalışır;

Felsefe aklın sırlarına işaret eder ve kelimeden kopmak ister (doğa felsefesi, ampirik felsefe);

Mistik doğa ve aklın sırlarına işaret eder, kelime ve resim ile kopmaya çalışır.

905 Mistik: ham bir şiir, ham bir felsefe;

Şiir: olgun bir doğa;

Felsefe: olgun bir akıl.

906 Tasavvur: şiirin alanı; varsayımsal açıklama: felsefenin alanı.

907 Kelime ve resim daima birbirlerini arayan birleşiklerdir, mecaz ve benzetmelerde de yeterince gördüğümüz gibi. Öyle ki ezelden beri kulağa giren veya ona söylenen, göze de aynı şekilde görünür olmalıdır. Böylece çocukluktan itibaren yasa ve düzen kitaplarında, İncil ve alfabe kitaplarında kelimenin ve resmin dengelenmesine şahit oluruz. Resimleşmeyeni ifade ettiğimizde veya ifade ettiklerimiz resimleşmediğinde sorun yoktur, ancak dil sürçtü mü birden iki anlamlı sembolik-mistik canavarlar oluşur.

908 Batıl inanç hayatın şiiridir. Bu nedenle batıl inançlı olmak şaire zarar vermez.

909 Batıl inanç insanın tabiatına aittir ve onu tamamen kovduğunuzu düşündüğünüzde öylesine garip köşelere kaçar ki, kendini yine güvende hissedir hissetmez oralardan çıkar.

910 Edebiyat fragmanların fragmanı; gerçekleşen ve söylenenin en azı yazılmıştır ve yazılmış olandan da pek azı geriye kalmıştır.

911 Yaşananın ne kadar azı yazılmıştır, yazılanın ne kadar azı kurtarılabilmiştir! Edebiyat tabiatı gereği fragmansaldır. Sadece insan aklının anıtlarını ihtiva eder, eğer ki yazılmış ve geriye kalabilmişlerse.

912 Ve yine de edebi varlığın eksikliği içerisinde binlerce tekrar buluruz, böylelikle insan aklının ve kaderinin ne kadar sınırlı olduğunu görürüz.

913 Keyif ve canlanma için mi okuyorum yoksa idrak ve eğitim için mi büyük bir farktır.

914 Kitapların da, onlardan alamayacağınız yaşanmışlıkları vardır.

> Ekmeğini gözyaşıyla yememiş olan,
> Istırap dolu gecelerde
> Yatağında ağlayarak oturmamış olan,
> Sizi tanımaz ey ilahi kuvveler.

Bu acıklı satırları, çok mükemmel, tapınası bir kraliçe, sonsuz sefalet içinde, en acımasız tecrite gönderildiğinde tekrarlamaktadır. Bu ve birçok başka acı tec-

rübeyi aktaran bu kitapla dostluk kurmuş ve bunda utanç verici bir teselli bulmuştur; kim bu sonsuza uzanan etkiyi yok edebilir ki?

915 Edebiyat insanların bozulduğu ölçüde bozulur.

916 Bir yazar sözlükle eşdeğerse, bir işe yaramaz.

917 Öyle kitaplar vardır ki, konu hakkında bilgi alırsınız ama sonunda hiçbir şey anlamazsınız.

918 Şairane yetenek çiftçiye de şövalyeye de aynı oranda verilmiştir. Her biri sadece onu kendi durumuna göre ele alıp, hakkını vermelidir.

919 Dramatik bir eser ortaya koyabilmek için deha gerekir. Sonunda duygu, ortasında izan, başında ise akıl öncülük etmelidir ve hepsi eşit canlı-berrak bir hayal gücüyle sunulmalıdır.

920 Trajik şairin işi gücü psişik-ahlaki bir fenomeni, kavranabilir bir deneyde sunulanı, geçmişte kanıtlamaktan başka bir şey değildir.

921 Motif dediğimiz şey aslında tekrarlanmış ve kendini her zaman tekrarlamaya devam edecek insan aklının fenomenleridir ve şairler bunun tarihi olarak kanıtını sunar.

922 Aristo'nun şiir sanatı hakkındaki inceleme yazısından bazı fragmanlar hayret verici bir manzara sunar. Bizim gibi tiyatroyu ezbere bilenler, hayatının önemli bir kısmını sanata vermiş olanlar ve bizzat içinde çalışmış olanlar görür ki, bu sanat tezahürünü nasıl algıladığı-

nı anlayabilmek için, insanın bilhassa felsefi düşünce tarzıyla uğraşmak gerekir, Ancak o zaman onun bu sanat şekli hakkındaki düşüncelerini kavrayabiliriz, aksi takdirde çağdaş şiir konusunda olduğu gibi, yok olmaları pahasına öğretilerinin yalnızca en yüzeysel kısmı uygulanırsa, sadece kafa karıştırmaya yarar.

923 Üçlü birlik kuralına lafımız yok, eğer konu çok basit ise. Zaman zaman ise üç kere, üç birlikler, mutluca yutulduklarında çok hoş etki eder.

924 Sanat tarihinde algıladığımız, Floransa, Roma ve Venedik okullarından bahsederken kullandığımız okul kelimesi gelecekte Alman tiyatrosuna uyarlanamayacak. Otuz, kırk yıl önce sınırlı şartlar altında, doğaya ve sanata uygun eğitim düşünülebilirken kullanılabilir bir kavramdı, çünkü ayrıntılı incelendiğinde okul kelimesi güzel sanatlarda da sadece ilk başlar için geçerliydi: çünkü ne zaman ki harikulade insanlar ortaya çıkarır çıkarmaz, etkisini yitirmeye başladı başladı. Floransa etkisini Fransa ve İspanya üzerinden kanıtlamaktadır. Güneyliler daha uygun bir teknik ve tam bir uygulamayı kuzeyden kazanacakları yerde Hollandalılar ve Almanlar İtalyanlardan öğreniyorlar ve aklen daha fazla özgürlüklere sahip oluyorlar.

925 Genel eğitimin bu denli yaygınlaşmış olduğu, hiçbir bölgeye ait olmadığı, tek bir belli noktadan çıkamayacağı bu zamanda, Alman tiyatrosu son çağına girmiştir.

926 Tiyatro sanatlarının temeli diğerlerinde olduğu gibi gerçek, doğaya uygun olandır. Şairler ve oyuncu-

lar bunu ne kadar yüksek bir noktadan kavrayabilirse sahne o denli muazzamlaşacaktır. Bu noktada Almanya'nın büyük bir kazancı vardır, yetkin şiir yaygınlaşmıştır ve tiyatronun dışına da yayılmaya başlamıştır.

927 Hitabet ve mimik tamamen tekrara dayalıdır. Okurken bu kendi başına çalışıldığı ve dikkate alındığından, bu işi yapan insanlar yaptıkları işin onurunu ve değerini hücrelerinde hissediyorlarsa, gerçeğin ve doğal kalabilmenin okulunu okumuş olmaları gerekir.

928 Shakespeare ve Calderon böylesi okumalara parlak bir giriş tanımışlardır ancak tam da bu noktada bu etkileyici tuhaflığın, gerçek olmayacak kadar yükseltilmiş dehanın Alman eğitimine zarar vermeyeceğini düşünmek lazım.

929 İspanyol tiyatrosuyla denk tutulma fikrini hiçbir şekilde kabul edemem. Muhteşem Calderon o kadar çok alışılagelmiş şeye sahip ki, tarafsız bir gözlemci şairin tiyatro etiketinin arkasına gizlenmiş büyük yeteneğini tanıyamaz. Ve bunu da herhangi bir seyirciye sunduğunuzda, çok iyi niyetli olduğunu, kendi dünyasına yabancı olandan, yabancı akıl, tını ve ritimden de zevk alacağını ve aslında kendisine özgü olandan bir süreliğine de olsa çıkabileceğini varsaymaktasınız.

930 "Trajediler dış etkenlerden bilmem ne çıkartan insanların nazımlaştırılmış ihtiraslarından başka nedir ki?"

931 Gözler için sembolik olmayan hiçbir şey teatral değildir.

932 "Tiyatroda yüzün ve kulağın neşelendirilmesiyle düşünce çok sınırlandırılıyor."

933 Oyuncular kalpleri kazanıyorlar ama kendilerininkileri vermiyorlar. Ama zarafetle aldatıyorlar.

934 Böylesine trajik bir suçu görmek bana muazzam geliyor, başka bir trajediye gerek kalmıyor.

935 Masal: bize imkânsız olayları, imkânsız veya neredeyse imkânsız şartlar altında, gerçekmiş gibi gösterendir.

936 Roman: olası olayları, imkânsız veya neredeyse imkânsız şartlar altında gerçekmiş gibi gösterendir.

937 Roman kahramanı her şeyi benimser. Tiyatro kahramanı ise onu çevreleyen hiçbir şeyde kendisine benzer olanı bulmamalıdır.

938 Roman, yazarın dünyayı kendince düzenleme hakkını kendine tanıdığı öznel bir destandır. Dolayısıyla sadece bir yönteme sahip olup olmadığı sorusu kalır, gerisi gelir zaten.

939 Vasat roman vasat okurdan yine de iyidir. Evet, en kötü dahi, bütün türünün en iyisinden bir parça taşır.

940 Lirik olan her şey, bütün içerisinde çok akıllı, tekte ise biraz akılsız olmalıdır.

941 Lirik-epik şiir, nihai bir hüküm verilmesi gereken bir dava değildir.

942 Halk şarkıları olarak adlandırılanların asıl değeri, motiflerinin doğrudan doğadan alınmış olmasından kay-

naklanır. Eğitimli bir şair de, eğer bunu anlasaydı, bu avantajdan faydalanabilirdi.

943 Burada doğal insanların kısa ve özlü ifade biçimine asıl eğitimlilerden daha vakıf olmaları bir avantajlarıdır.

944 Sözde doğa şairleri taze ve yeniden davet edilmiş, aşırı eğitimli, tıkanmış, yapmacık bir sanat çağından geri çevrilmiş yeteneklerdir. Basit olandan sakınamıyorlar bu nedenle gerileyici olarak görülebilirler. Ancak canlandırıcıdırlar ve yeni ilerlemelere sebep olurlar.

945 İfadenin kendine özgü hali sanatın başı ve sonudur. Ancak şimdi her milletin genel insanlığa özgü olandan sapan bir özelliği vardır. Bu bize başta itici gelir ancak ona izin verip kendimizi teslim etsek, bize özgü doğamızı alt etmeye ve bastırmaya muktedirdir.

946 Çeviride doğrudan en çevrilemez olana yanaşmak gerekir. Ancak o zaman yabancı milleti ve yabancı dili kavrayabiliriz.

947 Çevirmenler yarı örtülü bir güzeli göklere çıkaran gayretli çöpçatanlar gibi görülebilir. Orijinale dayanılmaz bir heves uyandırırlar.

948 Shakespeare'in üslubu, kişiselleştirilmiş kavramlardan oluşan ve bizde olsa, uymayacak olan, ama onda onun zamanında bütün sanat alegorilerden oluştuğu için, yerli yerinde olan hayret verici teşbihlerden yana zengindir.

Ayrıca bizim aklımıza hayalimize dahi gelmeyecek benzetmeler bulur: örneğin kitaptan. Matbaa yüz yıl

öncesinde icat edilmişti, ciltli kitaptan da anladığımız kadarıyla o zamanlar kitap hala kutsal bir şey sayılırdı ve böylece asil şair için sevilesi ve hürmet edilesi bir nesneydi. Ancak biz artık her şeyi basılmış kitap haline getirmekle yetiniyoruz ve ne kitaba ne de içeriğine karşı en ufak bir saygımız yok.

949 Shakespeare'in Dördüncü Henry'si: bize aktarılan, bu tür yazılmış olan her şey kaybedilmiş olsa dahi, bu eserle şiir ve hitabet namına her şeyi yeniden oluşturabilirdik.

950 Feversham'li Arden, Shakespeare'in gençlik eseridir: Algılamanın ve anlatmanın bütünsel arı-sadık ciddiyeti, etkiyi hiçbir şekilde dikkate almadan, tamamen dramatik, hiçbir şekilde teatral olmayan bir eserdir.

951 Shakespeare'in en mükemmel tiyatro eserlerinin bazı yerlerinde sadelik eksiktir: olmaları gerektiklerinin fazlasıdırlar ve bu nedenle büyük şaire işaret ederler.

952 Shakespeare'i okumak, filizlenen yetenekler için sakıncalıdır. Kendisini onları taklit etmeye zorlar ve ürettiklerini kendi ürünü sanır.

953 Shakespeare'in ve bilhassa Calderon'un üzerimize ne çok yanlışlık yağdırdığı, şiir gökyüzünün bu iki büyük ışığının bizleri için nasıl yanıltıcı aydınlıklara yönelttiklerini, bizden sonraki edebiyatçılar tarihçileri araştırsın.

954 Shakespeare'in doğuştan gelen büyük yeteneğinin özgür ve duru bir biçimde gelişebilmesine vesile olan talihi Protestan olmasıydı. Aksi takdirde Kalidasa ve Calderon gibi abeslikleri yüceltmek durumunda kalırdı.

955 Yorick-Sterne etki etmiş en güzel akıllardan biriydi. Onu okuyan kendini anında özgür ve güzel hisseder. Mizahı taklit edilemezdir ve her mizah ruhu özgürleştirmez.

956 Şimdi şu an bile her eğitimli Sterne'nin eserlerini eline almalıdır ki, on dokuzuncu yüzyıl da kendisine neleri borçlu olduğumuzu ve kendisine neler borçlanabileceğimizi öğrensin.

957 Doğal gerçeklik ve yücelik bakımından, her ne kadar rahatsızlık verici şekilde gelişmişse de, yetenekli olan O'dur ve bu nedenle başka hiçbir şey onunla kıyaslanamaz.

İngiliz Oyunları

958 Konuda ahlaksız,
Biçemde abes,
Adi hareketler.
Lanet olası İngiliz tiyatrosu!

959 İngilizlerin duygusallığı esprili ve narindir. Fransızlarınki avam ve ağlamaklıdır. Almanlarınki ise naif ve gerçekçidir.

960 Sakuntala: burada şair en yüce işleviyle zuhur eder. En doğal halin, en narin yaşam biçiminin, en arı ahlaki çabanın, en onurlu haşmet ve en ciddi tanrı hürmetinin temsilcisi olarak genel ve gülünç çelişkilere girmeye cüret eder.

961 Kardinal Richelieu'nün despot akılsızlığı yüzünden, Corneille bizzat delirmiştir.

962 Almak ve vermek, kazanmak ve kaybetmek aracılığıyla gerçekleşen üstün metamorfozu, Dante muhteşem bir biçimde tasvir etmiştir.

963 İnsanlığın eski tadı kaçmış locos communes'leri tekrar ele almak adına Klopstock* cennet ile cehennem, güneş, ay ve yıldızlar, zaman ve ebediyet, tanrı ve şeytanı yeniden yorumlamış.

964 On sekizinci yüzyılın Fransızları ne kadar yıkıcı olduysalar, Wieland da o kadar alaycıdır.

965 Klopstock bizi kafiyeden kurtarmış, Voss da bize prozodik örnekler vermişken, biz yine Hans Sachs gibi kaba saba dizeler mi yapalım?

966 Bırakın çok yönlü olalım! Filiz havuçlar lezzetlidir, en leziz hali de kestane ile karıştığında olur. Bu harika meyvelerin ikisi de birbirine çok uzak yerlerde yetişir.

967 Karma eserlerimizde batılı ve kuzeyli biçemlerinin yanı sıra, doğulu ve güneyli olanlarına da izin verin!

968 Sadece en üstün olana doğru çabaladığında çok yönlü olmayı başarırız, çünkü zorunda oluruz (ciddi), ve en düşük olana istediğinde inebiliriz (keyfine).

969 Edebiyatın son zamanlarda aldığı perişan yardım, anlamlı motifler, din ve şövalye türü varlıklardan aldıklarından ibarettir.

970 İnsanların beklenmedik, hatta dayanılmazı, şairane formüller ile nasıl teskin ettiklerinin örneği:

---

* Latince: Genel konular.

Ampirik görünen mutlak şiddet
Oberon, Blaubart (mavi sakal-masal).

971 Hayal edilmiş bir güzel sanatlar örneği olarak insancıl, sevecen, narin. Klosterbruder, Sternbald.

972 Schmidt von Werneuchen doğallığın gerçek karakteridir. Herkes haklı olarak onunla dalga geçti. Ancak eğer şair olarak ona hürmet etmeye değer bir yönü olmasaydı, kendisiyle dalga da geçilemezdi.

973 Herr von Schweinichen ['ın günlüğü] tuhaf bir tarih ve ahlak kitabıdır. Onu okumanın zahmetinin karşılığı fazlasıyla alınır. Bazı durumlar için en mükemmel sembolizmin hazinesi haline gelir. Bir okuma kitabı değil, ancak okumuş olmak gerekiyor.

974 Eulenspiegel: kitabın bütün eğlencesi, insanların *mecazi* konuşup, Eulenspiegel'in bunları *gerçek* olarak algılamasında yatıyor.

975 Biri bir zamanlar kadın şiirleri hakkında, heyecandan çok enerjiye, içerikten çok karaktere, şiirden çok hitabet ve bütün olarak biraz erkeksi bir şeye sahip olduklarını söylemiştir.

976 Çoğunluğun yanlış kavramlarından büyük bir felaket doğar, çünkü mevcut eserlerin değeri anlaşılmaz, eğer mevcut önyargıya dâhil edilmezse.

977 Bir çağın içindeyken, o çağa bakabilecek bir seyir noktası yoktur.

978 Hiçbir millet kendisinde sınırları içinde yapılan ve ya-

zılanlar dışında doğru bir yargıya sahip olamaz. Bunu bütün zamanlar için de söyleyebiliriz.

979 Hakiki, her zaman ve her millete müdahale eden hükümler pek azdır.

980 Her millet sahip olduğu harika, başarılı ve mükemmel eserleri kadar çok eleştiriye sahiptir.

981 Muğlak bölümler, yazarın niyetinin bize geçmediği, kendisini sevdiğimizden yorumlamak zorunda kaldığımız ve geri dönüp bakıldığında, bu bölümlerde hep bir rahatsızlık hissettiğimiz yerlerdir.

982 Zevkten o kadar çok konuşuluyor ki: zevk güzelleştirmelerdedir. Bunlar kulağı dinlendirerek, duyuları heyecanlandırmaktır.

983 Seyirci kadın gibi muamele görmek ister: duymak istediklerinin dışında, onlara bir şey söylememek gerekir.

984 Bir yazarı, seyircisi nazarında saygıdeğer kılan şey, asla seyircinin beklediklerini değil de, kendi ve ötekinin eğitim basamağında doğru ve gerekli bulduklarını sunmasıdır.

985 Gelecek nesillere yapılan çağrı, sonsuzluğun var olduğunun ve hemen fark edilmese bile, azınlıktan çoğunluğa doğru idrak edileceğinin berrak ve canlı hissinden açığa çıkar.

986 Seyirci daha iyi hizmet için çabalamak yerine, kötü hizmet aldı diye daima şikâyet etmeyi yeğler.

987 Genelde tiyatro eleştirileri, kötü bir ruhun, daha iyi bir yol için yardımcı bir el uzatmadan, suçlarcasına zavallı düzenbazlara gösterdiği acımasız günah fihristleridirler.

988 Eleştiri Ate gibidir: yazarları takip eder, ama topallayarak. (*Bkz. ek notlar*)

989 Derin ve ciddi düşünen insanlar, seyircilere karşı kötü bir tutum sergilerler.

990 Ampirik coşkunlar vardır, haklı olarak, yeni iyi ürünlere öyle bir şevkle tabi olurlar ki, sanki dünyada başka harika izlenecek bir şey var olmamış gibi.

991 Daha iyisini yapamayan, en azından farklı yapar. Dinleyici ve okur, genel umarsızlıkları içerisinde, böylesine seve seve müsamaha ederler.

992 Ünlü, titizlikle çalışan yazarların etkisi. Zıt etkisi de gazetecimsi, anonim olanlar.

993 Akıllı bir nüktedan sözüm ona bir şair olarak, bilgisinin ve duyumsamasının dolgunluğunu düşünerek, teşbihlerle kendisini ifade etmek zorunda hisseder.

994 Yayıncılar kendilerini ve yazarları yasadışı ilan ettiler. Kendi aralarında, kim onlarla hak hukuk düzenlemek isteyecek?

995 Şimdi bir dünya edebiyatı açığa çıkmaya başladığında, iyi bakıldığında aslında Alman en çok kaybedecek şeye sahiptir. Bu ikaza da kulak asarsa iyi eder.

996 Edebiyat alanında yarım asır geriye baktığımızda, hiçbir şeyin yabancıları dikkate alarak gerçekleşmediğini görürüz.

997 Ama Büyük Friedrich'in onlarla ilgilenmemesine Almanlar çok bozuldu ve karşısında bir şey olarak görünmek için ne mümkünse yaptılar.

998 Yunan ve Roma Edebiyatının araştırılması daima en yüksek eğitimin temelini oluştursun umarım!

999 Çin, Hint, Mısır antik çağları asla ilginçlik olmanın ötesine geçemezler. Elbette kendinizi ve dünyayı onlarla tanıştırmakta iyi edersiniz, ancak ahlaki ve estetik eğitim için bizde işe pek yaramayacaklar.

1000 Edebiyatlardaki başarı içerisinde, eski etkiler karartılır ve ondan açığa çıkmış olan etki üstünlük kazanır. Bu nedenle zaman zaman geriye bakmakta fayda vardır. Atalarımızı gözden kaçırmadığımız takdirde, bizde özgün olan, en iyi biçimde saklanır ve korunur.

1001 Yabancıların şimdi bizim edebiyatımızı incelerken elde ettikleri paha biçilmez avantaj, bizim yaşamak zorunda kaldığımız gelişim süreci hastalığının üzerlerinden öylece uçup gitmelerini sağlar. Şansları da yaver giderse, en arzu edilen üzerinde gelişeceklerdir.

1002 Hayal gücü sadece sanat, bilhassa edebiyat ile düzenlenir. Zevksiz hayal gücü kadar berbat bir şey yoktur.

1003 Modernler hiçten var etmek durumundaysalar, Latince yazsınlar bakalım. Tam tersi, ellerindeki azı, her zaman hiçe dönüştürüyorlar.

1004 Almanın sahip olduğu şu anki dünya görüşünden daha özgürünü, genç akıllı bir aydın, üç asır önce Alman şairlerin Latin dilinden elde ettikleri gerçek şairane çalışmaları, değerli olarak adlandırsaydı, çoktan oluşurdu. Almanın yabancı dillerde konuşsa bile, kendisine sadık kalmasını sağlardı. Johannes Secundus ve Balde'yi düşünmek yeterlidir. Belki ilklerin çevirmeni olan Sayın Passow bu saygıdeğer işi üstlenir. Böylece diğer eğitimli ulusların da Latince dünya dili olduğu zamanlarda nasıl şiirler yazdıklarını ve birbirleriyle nasıl anlaştıklarını dikkate alırdı ki, günümüzde bunu kaybetmiş bulunuyoruz.

1005 Maalesef kendi anadilimizde de sıklıkla sanki bir yabancı dilmiş gibi şiir yazdığımızı göz ardı ediyoruz. Ancak bu şöyle anlaşılmalıdır: Eğer belirli bir çağ boyunca bir dilde çok şey yazılmış ve bu dilde harika yetenekler tarafından insan duyguları ve kaderi ile ilgili mevcut çember baştanbaşa çalışılmışsa, öyleyse zaman içeriği tükenmiştir ve dil de aynı zamanda tükenmiştir. Öyle ki, ortalama bir yetenek dahi, mevcut ifadeler ve verilmiş deyimleri rahatlıkla kullanabilir olmuştur.

1006 Öyle üretimler olur ki, sıfırdırlar, kötü olmadığı halde sıfırdır çünkü içi boştur, kötü değildir çünkü iyi örneklerin genel bir şekli, yazarlarda mevcuttur.

1007 Öznel ve sözüm ona duygusal şiire, nesnel ve görsel olanla aynı haklar tanındığından beri ki aksi mümkün değildi, çünkü modern şiiri bütünüyle reddetmek gerekirdi, gerçek muhteşem dâhiler doğsa bile onlar git gide büyük dünya hayatının geneli yerine, iç dünya-

nın rahatlığını yansıtacakları öngörülebilirdi. Bu şimdi öyle bir hal aldı ki, teşbihsiz şiir var ve yine de alkışı ondan esirgeyemiyorsunuz.

1008 Teşbihsiz bir şiir sanatı var, kendisi tek bir teşbihtir.

1009 Şiirleri ve hitabetleri basit ve olumlu olan Yunanlılarda, övgüye sövgüden daha sık rastlanır. Latincecilerde ise tam tersidir ve şiir ile konuşma sanatı bozuldukça sövgü artar övgü ise azalır.

1010 Latin dili bir tür zaruri yazarlığa sahiptir.

1011 Gerçek, iyi ve mükemmel olan, kolay ve nasıl tezahür ederse etsin, daima kendine benzerdir. Sövgüyü açığa çıkartan yanılgı ise aşırı derece çeşitlidir, kendi içinde farklı ve sadece iyi ve gerçek olana karşı değil, kendi kendiyle de savaşır, kendiyle çelişerek. Bu nedenle her edebiyatta sövgü sözleri övgü sözlerine üstün gelmelidir.

1012 Her Almanın, kendi dilimizde herhangi bir yabancı destek olmadan yeterince kazanabileceğini seve seve itiraf ederiz. Bunu günümüzde, bütün ulusa, bilhassa da en iyi anlamda öyle adlandırmak istediğim, belirli bir orta zümreye mal olmuş, geçen yüzyılın bireysel, çok yönlü çabalarına borçluyuz. Buna Almanya'nın çok sayıda harika konumlanmış, harika ekilmiş olan küçük şehirlerde oturanlar, memurlar ve alt memurlar, tüccarlar, fabrikatörler, bu ailelerin mükemmel hanımları ve kızları ve eğer eğitimciyseler köy ruhbanları da dâhildir. Bütün bu insanlar kendilerini sınırlı ama yine de zengin ve ahlaki olarak huzur sağlayıcı ilişkiler içe-

risinde bulunanlar, hepsi yaşam ve eğitim ihtiyaçlarını anadillerinden giderebilirler.

1013 Daha uzak ve yüksek bölgelerde yaşayan bizlere yönelik ve dili geniş bir kapasiteyle kullanabiliyor olmamızdan da kaynaklanan beklenti, az da olsa dünya görmüş kimseye sır kalmış olamaz.

1014 Alman bütün dilleri öğrenmelidir ki memleketinde hiçbir yabancı ona rahatsızlık vermesin, kendisi ise yabancı memleketlerde kendini evinde hissedebilsin.

1015 Yabancı dilleri tanımayan kendi dilini tanımaz.

1016 Bir dilin şiddeti yabancı olanı reddetmesinde değil, onu yutmasında yatar.

1017 Başka bil dilin, daha çok veya daha incelikli şeyleri ifade edebildiği kelimeleri kullanmamaya yönlendiren, olumsuz pürizmin tümünü lanetliyorum.

1018 Ben üretken ve sadece şundan yola çıkan müspet pürizmden yanayım: Bizim *başka sözlerle tarif* etmek zorunda kaldığımız yerde, komşularımızın bunu tam ifade eden bir kelimeleri var mı?

1019 Teferruatçı pürizm, anlamın ve zihnin daha da genişlemesini absürtçe reddetmektir (örneğin İngilizcedeki *grief* kelimesi).

1020 Anadili aynı anda hem arındırmak, hem de zenginleştirmek en iyi kafaların işidir. Zenginleştirmeden arındırmak çoğunlukla akılsızlık olarak ortaya çıkar, çünkü içeriğini görmezden gelerek ifadeyi uydurmak

kadar rahat bir şey yoktur. Akıllı insan, ne tür elementlerden oluştuğunu dikkate almadan kelime malzemesini yoğurur. Akılsız ise söze karışmakta ustadır, çünkü söyleyecek sözü yoktur. Hangi eş anlamlıyı önemli bir kelimenin yerine koyması gerektiğini nereden bilsin ki, o kelimeyi zihninde asla canlandıramadı ki, üzerinde düşünmedi ki? Dil canlı olarak büyümesi gerekiyorsa, iç içe geçmesi gereken birçok arındırma ve zenginleştirme yöntemleri vardır. Edebiyat ve ihtiraslı konuşma bu hayatın açığa çıktığı tek gerçek kaynaklardır ve eğer çağlayışlarıyla beraberlerinde, biraz da olsa kaya kırıntıları getirseler de kayalar dibe çöker ve duru dalga üzerinden akar gider.

1021 Doğru, çalışkan, incelikli olan dilin kendi değil, kendini bedenleştiren akıldır ve herkesin kendisine bağlı değil midir hesaplarını, konuşmalarını veya şiirlerini arzu edilen özelliklerle bezemek istemesi. Soru şudur ki doğa ona bunun için gerekli olan akli ve ahlaki özellikleri vermiş midir? Akli olanlar: Seyredebilme ve ötesini görebilme yetisine sahiptir. Ahlaki olanlar: gerçeğe hürmet edebilmek için kendisini engelleyebilecek kötü ruhları reddetme yetisine sahiptir.

1022 Okullarda tartışmalı bir pürizm için öneri.

1023 Romalılarda bile böyleydi, güzel bir şey söylemek istediklerinde Yunancasını söylerlerdi. Biz neden Fransızcasını söylemeyelim?

Nasıl oluyor da, yabancı bir dil ender bir hissi ifade edebilmek için bize daha...

1024 Hiçbir kelime durağan değildir. Kullanıldıkça başlangıçtaki yerinden yukarı değil de daha ziyade aşağı doğru, iyiden ziyade kötüye doğru, geniş yerine dara doğru ilerler ve kelimenin dönüşebilirliliği sayesinde kavramların dönüşebilirliği idrak edilir hale gelir.

1025 Filologlar: Apollo Sauroktonos, daima sivri kalemciği elinde, bir kertenkeleyi şişlememek üzere dikkatlice beklemekteydi.

1026 Doğru bir yeri yanlış anlamamla, bozulmuş bir yere bir anlam yüklemem arasında büyük bir fark yoktur. İkincisi birey için birincisinden daha avantajlıdır. Kişisel bir düzeltmeye dönüşür ki, kimilerinin harf için elde ettikleri kazanımları böylece aklı için elde eder.

1027 Filolog, yazılı olarak aktarılanın uyumuna muhtaçtır. Bir yazma düşünelim, bu yazmada boşluklar, imla hataları, anlam bozukluklarına sebebiyet veren aktarım yanlışlıkları ve bir yazmada tenkit edilecek her şey olsun. Şimdi bunun ikinci, üçüncü kopyalarını düşünelim. Kıyaslandıklarında aktarılanın içeriği git gide daha iyi idrak edilmeye başlanır. Hatta daha ileri gidilerek, üzerinde çalışılan metnin uyumunu dışarıdan yardımcı araçlar kullanmadan daha iyi anlaşılabilir ve ifade edilebilir olduğuna inanılır. Şimdi bu noktada daha derin bir çalışma, ölmüş yazarıyla daha ayrıntılı bir inceleme ve belirli bir düzeyde hayal gücü gerektiğinden, filoloğun zevk meselelerinde de kendince bir karara varmasına şaşırmamalı ki, bunu her zaman başaramayacaktır.

1028 Yazar tasvire muhtaçtır. Tasvirin de en üstün olanı gerçekle yarışandır, yani tasvirler öylesine güçlü olacak ki, herkes zihninde canlandırabilecek. En mükemmel şiir tamamen dışsalmış gibi görünür, kendini ne kadar içe doğru geri çekerse, o kadar inişe geçer. – Sadece içtekini tarif edenler, dıştakini bedenleştirmeden veya dışta olanı içteki vasıtasıyla hissettirmeyen ki her ikisi de son basamaklardır, oradan genel hayata geçerler.

1029 Hitabet edebiyatın bütün avantaj ve haklarına muhtaçtır. Onların hepsini emri altına alır ve toplum hayatında bazı dışsal, ahlaklı veya ahlaksız anlık avantajlar elde edebilmek için suiistimal eder.

1030 Eğitimli, Latince okumaya ve yazmaya çalışarak kendini normal hayatta olduğundan çok daha üstün ve seçkin hisseder.

1031 Fransızca kelimeler, yazılı değil konuşulan Latinceden türetilmişlerdir.

1032 Ne zaman bir baskı hatası görsem, yeni bir şey icat edildi sanıyorum.

1033 Herkes konuşabiliyor diye, dil hakkında da konuşabileceğini sanıyor.

1034 Duygunun en önemli meselelerinden olan akıl, tecrübe ve tefekkür hakkında sadece sözel tartışılmalı. Söylenmiş söz hemen ölür eğer takip eden bir diğeri tarafından dinleyiciye uygun olarak hayatta tutulmazsa. Örneğin bir sohbeti ele alalım! Söz dinleyiciye zaten ölü olarak varmıyorsa, o zaman dinleyici ona hemen

itiraz, saptama, saptırma, caydırma veya edepsizce sohbet etmenin binlerce diğer adları her neyse onu yapar. Yazılı olan daha da beterdir. Kimse en azından alışık olduğunun biraz dışında bir şey okumak istemez. Bilineni, tanıdık olanı değiştirilmiş şekilde talep eder. Ancak yazılı olanın şöyle bir avantajı var, etki edebileceği sürekliliği var ve bekleyebiliyor.

1035 Sözle söylenen, şimdiki zamana, ana atfedilmiş olmalıdır, yazılan uzağa, sonraya.

1036 Söylenmiş söz yine kendini talep eder.

tecrübe ve hayat

1037 Seçkin veya basit olmak fark etmez: her hâlükârda, insana dair olanla baş etmek durumundasınız.

1038 Geçici şeylere çok pay veren ve dünyevi gereksizliklerin seyrinde kendilerini kaybedenlere acıyorum. Bunun için buradayız ya, faniyi ebedileştirmek için. Bu da ancak her ikisinin de kıymeti bilindiğinde mümkündür.

1039 İnsan dünyanın en seçkini olmazdı, dünya için fazla seçkin olmasaydı.

1040 Hayat ne kadar genel de görünse, basit olan, günlük olanla ne kadar da tatmin oluyor görünse de, gizlice belirli yüksek istekleri sürdürmeye devam ediyor ve bunları tatmin etmek için gerekli araçları gözetir.

1041 Açıklamakta ne doğanın ne de özgürlüğün bir yasasını henüz bulamadığımız, tesadüfi şekilde gerçek olana biz alelade diyoruz.

1042 Doğal olarak naif olan gerçekle kardeştir. Ahlaki bağlantısı olmayan gerçeğe biz alelade diyoruz.

1043 Alelade olana sövmek gerekmez, çünkü o ebediyen aynı kalacaktır.

1044 Hepimizin kendimizi iyi kötü beğeniyor olmamıza şaşırmamak gerekir, çünkü böylece rahata eriyoruz, bu durum insana sanki kendinden olanlarla çevrelenmişçesine huzurlu bir his verir.

1045 Hayatta en hayret verici şey başkalarının bizi yönetecek olmasına olan güvenimizdir. Buna sahip değilsek kendi yolumuzdan düşe kalka ilerleriz, sahipsek de zaten biz daha akla karayı ayırt edene kadar, kötü yola düşürülmüş oluruz.

1046 İnsanın yanılgıları aslında onu sevecen kılar.

1047 Ahmak olana zor geldiğinde, akıllıya hayat kolay gelir ve sıklıkla ahmak olana kolay geldiğinde de akıllıya zor gelir.

1048 Dünyayı istediğimiz kadar tanıyalım, her zaman bir karanlık bir de aydınlık tarafı olacaktır.

1049 Durumumuzun sorumluluğunu hemen ya tanrıya ya da şeytana mal ederiz, her hâlükârda şunu göz ardı ederiz ki, her iki tarafın da bizde mevcut olmasından ötürü çözümü de içimizdedir. Renklerde de durum aynıdır: onları bir ışıkta, bir dışarıda, evrende ararız ve onu asıl evi olan yerde bulamayız.

1050 En yüksek tutarlılıktan daha tutarsız bir şey yoktur, çünkü sonunda devrilen yapay fenomenler meydana getirir.

1051 Nahoş yaşam şartları kimseye nasip olmasın. Ancak tesadüfen içine düşen için, karakteri ve insanı insan yapan en önemli özellikleri belirleyen mihenk taşıdır.

1052 Çaba ve sabır ile asilleştirilemeyen hiçbir durum yoktur.

1053 Herkese, inandığını yapacak kadar kuvvet her zaman kalır.

1054 Aklın veya tesadüfün tekrar rayına oturtamayacağı hiçbir akılsızlık yoktur; akılsızlığın ve tesadüfün de saptıramayacağı akıllılık.

1055 Akıllı yönetmez ama akıl yönetir; izanlı değil izan yönetir.

1056 İnsandan geriye insanı insan yapanın tam zıttının kalıyor olması çok tuhaftır: yani aklın bu dünyada yetinmiş olduğu ve yine de fikrî etkilerin söz ve icraat olarak açığa çıkarttığı kabuk ve iskelet.

1057 Ölümümü düşündüğümde, nasıl bir organizasyonun yok edileceğini düşünemiyorum, düşünmemeliyim.

1058 Hayat yollarının sırları açıklanmaz, açıklanmamalı; her yolcunun takılması gereken ivme taşları vardır. Şair ise bu noktaya işaret eder.

1059 Eğer tanrı insanların gerçeğin içinde yaşamalarını ve hareket etmelerini isteseydi, düzenini farklı şekilde kurardı.

1060 Kendime ve dış dünyaya olan ilişkimin farkındalığını gerçek olarak adlandırıyorum. Böylece herkes kendi gerçeğine sahip olabilir ve yine de hep aynı gerçektir.

1061 İnsan bütün gerçek dünyevi ihtiyaçlar açısından yete-

rince donanımlıdır, eğer duyularına güvenir ve onları güvenilir kalacakları kadar eğitirse.

1062 Yetersiz olan yeterli olana sanıldığından daha çok direnmektedir.

1063 İnsan fizikselliği ve ahlakı hakkında düşündüğünde, genelde kendini hasta bulur.

1064 Hayatının sonunu başıyla bağdaştırabilen insan en mutlu olandır.

1065 Yetmiş yaşına gelmek için verilen çabaya değmezdi, eğer dünyanın tüm bilgeliği Tanrı nazarında ahmaklık olsaydı.

1066 Tarihsel olarak bakıldığında, iyiliklerimiz puslu görünür ve hatalarımız affedilir olur.

1067 Aslında yaptığımız gerçek iyilikler büyük ölçüde clam, vi et precario* gerçekleşiyor.

1068 İnsan kendisinden talep edilen her şeyi yerine getirmek zorunda kalırsa, kendini olduğundan çok bir şey sanması gerekir.

1069 İş abese doğru gitmiyorsa, insan seve seve katlanır.

1070 Hayatın akışı içinde, yolumuzda eminlikle ilerlerken, birden bir yanılgıya düştüğümüzü fark ederiz. Eşyalar, kişiler ve onlara olan ilişkilerimizin zannı içerisinde olduğumuzu sanmışız ve ayılınca hepsinin kayboluver-

---

* Latince: clam, vi et precario: Gizlilik içinde, büyük zahmetle, tehlikeli şekilde

diğini fark etmişizdir. Yine de bundan kopamayız, akıl erdiremediğimiz bir güç bizi sıkı tutar. Bazen ancak tamamen ayarız ve bir yanılgının da insanı, bir gerçek kadar harekete itebileceğini idrak ederiz. Fiiliyatın her yerde belirleyici geldiğinden, fiili bir hatadan harika bir şey ortaya çıkabilir çünkü yapılanın etkisi sonsuza ulaşabilir. Bu nedenle yaratmak daima en güzelidir, ancak yok etmenin de mutlu sonuçları olabiliyor.

1071 Ancak en harika yanılgı baş edemeyeceğimiz erdemi bir işe veya asil bir icraata kalkışmamız, asla ulaşamayacağımız hedeflere doğru çabalıyor olmamızdan kaynaklan kendimiz ve gücümüzle ilgili olandır. Bundan açığa çıkan Tantalos-Sisifos işkencencesini kim ne kadar ciddiyse, o kadar ağır algılar. Ve yine de hedeflenenden kendimizi ebediyen kopmuş bile algılasak, daha yolumuzda arzu edilecek yen bir şey bulmuş oluruz. Doğuştan onunla yetinebileceğimiz bir şey.

1072 Büyük yetenekler enderdir ve kendilerinin farkına varmaları daha da enderdir. Ancak güçlü bilinçsiz hareket ve düşüncenin, aşırı derece sevindirici ve üzücü sonuçları vardır ve böyle çatışmalar içinde anlamlı bir ömür yitip gider. Bununla ilgili Medwin'in sohbetlerinde tuhaf olduğu kadar üzücü örnekler de vardır.

1073 Çalışkan, faal adam, kazan ve bekle
Büyüklerden – rahmet
Güçlülerden – himmet
Faal ve iyi olanlardan – destek
Çokluktan – eğilim
Tekten – sevgi!

1074 Çalışkan olmak isteyen ve olmak zorunda olan, sadece anın en iyisini düşünmelidir ve böylece zamana yaymadan yaşayabilir. Bu kadınların avantajıdır, eğer bu avantajın farkında olurlarsa.

1075 Her gün yeni bezginlik getiren hal, doğru hal değildir.

1076 Hayatını nankör bir iş ile geçirdiğini fark eden, sonunda ondan nefret eder fakat ondan yine de kurtulamaz.

1077 Bana kimlerle arkadaşlık ettiğini söyle, ben de sana kim olduğunu söyleyeyim. Neyle uğraştığını bilirsem, senden ne olabileceğini de bilirim.

1078 Doğanınkinde olduğu gibi insan eserlerinde de niyetler pekâlâ dikkate değerdir.

1079 Uydurduğumuz, niyet ettiklerimiz dünyayı çürütecek kadar arı ve güzel olmalıdır. Biz de böylece yoldan çıkanı düzeltmenin, yıkılmışı yeniden inşa etme avantajına haiz oluruz.

1080 İnsanlar kendileri ve başkaları yüzünden delirir çünkü araçları hedef olarak kullanırlar, böylece onca işten dolayı hiçbir şey olmaz veya belki en kötüsü olur.

1081 Mutlak iş, ne türden olursa olsun sonunda iflasa sürükler.

1082 Faal insan için en önemlisi doğru olanı yapmaktır, doğru olan vuku bulup bulmayacağı onu ilgilendirmemeli.

1083 Kalfayı yapan, iştir.

1084 Aynı anda öylesine çok kabiliyet ve mükemmeliyet var ki dünyada, ancak birbirlerine teğet geçiyorlar.

1085 Kendi için çalışmayan herkes acı çeker. Onlarla birlikte tadına varmak için başkaları için çalışıyoruz.

1086 Kendi otoriteni sağlamlaştırmaya çalış. O ustalığın olduğu her yerde mevcuttur.

1087 Kendini nasıl tanıyabilirsin? Seyrederek asla, ancak çalışarak. Sorumluluğunu yerine getirmeye çalış ki, hemen kendinde sahip olduklarını göresin.

1088 Ancak sorumluluğun nedir? Günün senden beklentisidir.

1089 Sorumluluk: nerde seviyorsan, kendine emrettiğindir.

1090 Yerine getirilmiş sorumluluk yine de suç gibi hissedilir, çünkü kendine göre asla yeterince yapmış olmazsın.

1091 Ahlaki olmayı bırakmak zorunda kaldığım noktada, artık bir güce sahip değilimdir.

1092 Keyifle işe yaklaşan ve yapılan işe sevinen, mutludur.

1093 İş için yetenek gerekir, iyilik için sermaye.

1094 Öngören, günün efendisidir.

1095 "Günden daha değerli bir şey yoktur."

1096 Bize anın değerini fark ettirmeyen, şuursuzluktur.

1097 Ana layık olmak zordur: umursamazlık can sıkıntısı yaratır, iyi olanı taşımak gerekir ve kötü olan yük olur.

1098 An bir nevi seyirci gibidir: bir şey yapıyormuş gibi onu kandırmak gerekir. O zaman bize yol verir ve gizliden torunlarının şaşıracağı şeyleri yapmamıza izin verir.

1099 Günlük olanı lanetliyorum, çünkü her zaman abestir. Ondan sadece gayretle kazandığımız yanımıza kâr kalır.

1100 Günün kendi berbattır. Işığa dokunmadan aydınlık elde edemezsiniz.

1101 Gün, yanılgı ve hatanındır, zaman sırası başarı ve muvaffakiyetindir.

1102 Geleceğe bu denli severek bakmamızın nedeni, onda ileri geri hareket eden muğlak olanı, sessiz dileklerle kendi aleyhimize yönlendirmek istememizden kaynaklanır.

1103 Ezelden beri az ve çok önemli insanların hayat hikâyeleriyle uğraştığım sürece şu düşünce oluştu bende: Dünya dokusunda kimileri bir parça kâğıt gibidir, diğerleri ise zarf gibi. İlki dokunun genişliğini belirler, ikincisi belki bir ek malzemeyle onun sağlamlığını belirler. Makas ise uzunluğunu belirleyen kader tanrıçasıdır ve geriye kalan her şey ona itaat etmek durumundadır. Benzetmeyi daha fazla devam ettirmek istemiyoruz.

1104 Dünyevi konularda sadece araçlar ve kullanımları dikkate alınmalıdır.

1105 Sadece akıllıca iş yapan, gücünün farkında ve bunu da ölçülü ve mantıklı kullanan insanlar dünya oluşumunda bir yerlere ulaşacaklardır.

1106 Hayatın bir rüya olduğu doğru değildir; sadece...
ahmakça uyuyan,
çok beter biçimde yaralanmış olan kimseye,
bu böyle gelir.

1107 Bütün hayat istemek ve başaramamak,
başarmak ve istememekten ibarettir.

1108 İstemek ve başarmak üzerine konuşulması lüzumsuz veya bıktırıcıdır.

1109 Uğraşıp didindiğimiz her şey boşa yorulmaktır. Ne mutlu yorulmayana!

1110 İnsanlardan sorumluluklarını yerine getirmelerini istiyor ve onlara hak tanımıyorsanız, onlara iyi para ödemeniz gerekir.

1111 İyi ve doğru olanı gerçekleştirmek için tamamıyla ölçülü hareket çok enderdir. Genelde geciktirmeye çalışan ukalalık ile acele ettiren küstahlık görürüz.

1112 Ampirik-ahlaki dünya büyük ölçüde kötü niyet ve kıskançlıktan oluşur.

1113 Düşmanını ölümünden sonra küçük düşürmek aptallıktır; onu zaferden sonra küçük düşürmek ise alçaklıktır.

1114 Roma'da Romalıların dışında bir de heykellerden oluşan bir halk var olduğu gibi, bu gerçek dünya dışında çoğunluğun yaşadığı ve neredeyse daha güçlü bir vehmî dünya mevcuttur.

1115 Bütün insanlar özgürlüğe ulaştıklarında hatalarını geçerli kılar: güçlüler abartmayı, güçsüzler ihmali.

1116 Kendini özgür sanıp da özgür olmayan biri kadar köle olan yoktur.

1117 İnsan özgür olduğunu ilan etmeye görsün, hemen hapsedilmiş hisseder kendini. Hapsedilmiş olduğunu söylemeye cesaret ettiğinde ise, kendini özgür hisseder.

1118 Dilediklerimizden, o dilediğimize sahip olduğumuza inandığımız an kadar, başka hiç bir zaman uzak değiliz.

1119 Kendimize hükmetmemize izin vermeden zihnimizi özgürleştiren her şey çürümeye mahkûmdur.

1120 En güzel hal gönüllü bağımlılık halidir ve o da sevgisiz nasıl mümkün olabilirdi.

1121 Kalbin merhameti adaletin de yer bulduğu bir alanda önemli bir yer tutar.

1122 İnsan kendini ne kadar az düşünürse o kadar ...'ı kendini düşünenlere tabidir.

1123 Diğerlerinin iyi niyetine sevindiğinde, insan gerçekten canlıdır.

1124 İnsanlar eğilimlerinden canlı olanı tercih eder Gençlik kendini yine gençlikte oluşturur.

1125 İnsanlar birilerinin onlarla meşgul olması gerektiğini düşünürler, çünkü kendi kendileriyle meşgul olamazlar.

1126 Yanan çocuk ateşten çekinir, yanan ihtiyar ısınmaktan çekinir.

1127 Tekrar etmek nelere kadirdir! Seyirciler bağırır, dayak yiyen susar.

1128 Mutlu olanlar, mutsuz olanın karşılarında bir gladyatör gibi onuruyla ölmesini mi bekliyorlar, Romalı ayak takımının beklediği gibi?

1129 Çaresiz olanın her şeyi affedilir, yoksul olana da tüm kazanç verilir.

1130 Alan elin ne kadar güzel bir resim oluşturduğunu görecek göz olsaydı, çok sadaka verilirdi.

1131 Vermek istediğini söyleme, ver! Umudu asla tatmin edemezsin.

1132 "Umut mutsuzların ikinci ruhudur."

1133 Dileğinin gerçekleşmesinin en büyük ihtimali bile şüphe içerir. Bu nedenle dilenen gerçekleştiğinde her zaman şaşırtıcıdır.

1134 Vericiliğin kazancı çoktur, ne güzel eğer buna bir de alçakgönüllülük eşlik ediyorsa.

1135 Kendisine benzeyeni seven ve arayan insanlar vardır, aynı şekilde kendisine zıt olanı seven ve peşine düşenler de vardır.

1136 İnsan sadece kendisi gibisiyle yaşayabilir ve aynı zamanda yaşayamaz da, çünkü uzun vadede birinin ona benzemesine tahammül edemez.

1137 İnsan herkes için yaşayamaz, bilhassa birlikte yaşamak istemedikleri için.

1138 Biriyle yaşamakla, birinde yaşamak arasında büyük bir fark vardır. Onunla yaşamadığın halde, içinde yaşadığın insanlar vardır ve tam tersi. İkisini birleştirmek ise sadece en duru sevgi ve dostlukla mümkündür.

1139 Birkaç insan, birbirlerinden oldukça memnunsa, çoğunlukla yanıldıklarından emin olunabilir.

1140 Arkadaşlar konusunda aldanmak arkadaşlarını aldatmaktan iyidir.

1141 Kimse asla aldatılmaz, insan kendini aldatır.

1142 Gerçekten kafa dengi olanlardan uzun vadede ayrılamazsınız, tekrar tekrar bir araya gelinir. Zıt fikirlilerle boşuna birlik kurmaya çalışılır, ilişki tekrar tekrar kırılır.

1143 Sana karşı dürüst olmak istiyorum, birbirimize ayrı düşmeden, ancak bu mümkün olmuyor. Yanlış hareket ediyor, iki arada bir derede kalıyorsun, senden yana olanları bulamadığın gibi, bir de arkadaşlarını kaybediyorsun. Ne olacak bu iş böyle!

1144 Çoğu insanın hayatı dedikodu, yaptı etti ve anlık etkili entrikalardan ibarettir.

1145 İnsanlar Kızıldeniz gibidir: asa ile ortadan ayrılır ayrılmaz, arkadan yine birbirlerine akarlar.

1146 Derler ki, bir hizmetçi için kahraman diye bir şey yok-

tur. Bunun sebebi kahramanı sadece bir kahramanın tanıyabilmesinden kaynaklanmasıdır. Ancak hizmetçi kendisi gibi olanın kıymetini bilir.

1147 Kendini her şeyin merkezi zanneden, egoist küçük şehirlilik.

1148 Herhangi bir postun içine girmiş bir koyun, koyun postundaki kurttan daha tehlikelidir, çünkü koyunu koyundan daha başka bir şey sanırsınız.

1149 Ahmaklar da akıllı insanlar da eşdeğer zararsızdır. Sadece yarı ahmaklar ile yarı akıllılar en tehlikelilerdir.

1150 Kazanca karşı tevazu beklenir, ancak kazancı densizce azaltanlar keyifle dinlenir.

1151 Neden saçmalıkları dinler insan? Hepsi en küçük kazanımı kabul ettiklerinde bir şeyi affettiklerini düşünüyorlar.

1152 Gayretli insanların, çözülmesi en zor sorunları, daha yaşlı çağdaşlarının kazanımlarını kabul etmek ve onların eksikliklerinden engellenmemektir.

1153 Derler ki: "Kendine övgü kötü kokar." Olabilir, ancak yabancı ve haksız yere sövgünün nasıl bir kokusu olduğu ile ilgili bir koku alma duyusuna sahip değildir seyirci.

1154 Çoğunluk çalışkan insanlardan vazgeçemez ve yine de çalışkanlar onlara her zaman yük olur.

1155 İnsan kendi yaptığına inanmadığı şeylerden nefret

eder. Bu nedenle tarafgirlik bu kadar şevklidir. Her ahmak en iyi olana müdahale ettiğine inanır ve hiçbir şey olmayan dünya, birden bir şey haline gelir.

1156 Bir şeyi inşa etmek ve kayırmak istemesinin tek nedeninin partizanlık yapmak dışında bir şey için olduğunu kimse düşünmesin.

1157 Sadece ortaya bir şey koymayı beceremeyen insanlar için, hiçbir şey yoktur.

1158 Her özlü şeyler aktardığın kişi üretken olmaz. Aklına çok bilinen bir şey gelir sadece.

1159 İnsanlar arasında üretken olmadan da önemli şeyler söylemek isteyen birçok kişinin bulunduğunu da düşünmek zorundayız ve o zaman en hayret verici şeyler gün yüzüne çıkar.

1160 Vasatlık için dehanın ölümsüz olduğu bilincinden daha büyük bir teselli yoktur.

1161 Olağanüstü bir adamda, aptalların da bir şeyler buluyor olmasında berbat bir şey vardır.

1162 En feci olanı da, basit, beceriksiz insanlar hayalperestlerle bir araya gelince gerçekleşir.

1163 Radikal kötülük: herkesin olabileceği şeyi olmak istemesidir. Geri kalanlar ise var olmak bile istemezler.

1164 İnsanlar en iyi niyet ve temennilerle dahi birbirini kolay tanımazlar, üstüne bir de kötü niyet eklendiğinde her şey dağılır.

1165 Her zaman biri diğeriyle eşit seviyede olmaya çabalamasa, birbirini daha iyi tanır insan.

1166 Olağanüstü kişiler diğerlerinden daha zor durumdalar: onlarla kendini kıyaslamadığımız için, onlara yamanıyoruz.

1167 Dünyada, insanları tanımak değil, karşımızdakinden o an için daha akıllıca görünmemiz önemlidir. Bütün panayırlar ve pazar çığırtkanları bunun kanıtıdır.

1168 Bize acı yaşatan insanları takip ederiz daima. Dünyada tanınmadan dolaşabilmek için, kimsenin canını yakmamak gerek demek ki.

1169 Sadece sana acı çektirmiş olanları tanırsın.

1170 Dünyada herkesi, kendisini ne olarak tanıtıyorsa, öyle biliriz. Ama kendini bir şey olarak da tanıtıyor olması gerek. Rahatsız edicilere katlanmayı, önemsiz olanlara tahammül etmeye yeğliyoruz.

1171 Topluma her şey kabul ettirilebilir, sonucu olanlar dışında.

1172 İnsanları bize geldiklerinde tanımayız, ne durumda olduklarını anlayabilmemiz için bizim onlara gitmemiz gerekir.

1173 Gelen misafirin hemen bazı yönden eleştiriyor olmamızı neredeyse yapay bulurum ki, gittikleri an hemen haklarında pek de güzel olmayan hükümler veririz, çünkü onları kendi ölçülerimize göre ölçmeye hakkımız var ya. Kendini beğenmiş ve ucuz insanlar böyle

durumlarda neredeyse asla keskin bir değerlendirme yapmadan durmazlar.

1174 Buna karşın biz başkalarındayken ve onları çevreleri, alışkanlıkları, mecburi, kaçınılmaz durumlarıyla hareket ettiklerini ve itaat ettiklerini gördüğümüzde, gerçekten akılsız ve kötü niyetli olmak gerekiyor, bize aslında birçok anlamda saygıdeğer gelmesi gerekeni gülünç bulmamız için.

1175 Bizim davranış ve iyi ahlak olarak adlandırdığımızla, sadece şiddet veya hatta şiddetle bile elde edilemeyen hal elde edilmek istenir.

1176 Kadınlara olan davranış güzel ahlakın temelidir.

1177 Karakter, insanın tuhaflıklarıyla yaşam türü ile nasıl başa çıkabilir?

1178 Yaşam tarzıyla esas tuhaflıklar öne çıkartılmalıdır. Herkes anlamlı olanı ister de, yeter ki rahatsız edici olmasın.

1179 Hayatta, toplumda da olduğu gibi, en büyük avantaja eğitimli bir asker sahiptir.

1180 Ham savaş adamları, en azından karakterlerinden ödün vermiyorlar ve genelde güçlerinin arkasında iyi niyetleri de saklı olduğundan, acil durumlarda onlarla da anlaşabiliyor insan.

1181 Sivillerin arasında hantal olanlar kadar beteri yoktur. Oysa ondan asıl incelik beklenir, çünkü hiçbir kabalıkla bir meşgalesi yoktur.

1182 Derin hürmet yerine sergilenen sokulganlık daima gülünçtür. Kimse iltifat eder etmez şapkayı çıkarmazdı, bunun ne kadar komik göründüğünü bilseydi.

1183 Derin, ahlaki bir sebebi olmayan hiçbir kibarlığın dış göstergesi yoktur. En doğru eğitim göstergeyle sebebi aynı anda aktaran eğitim türüdür.

1184 Davranış herkesin kendi suretini aksettirdiği bir aynadır.

1185 Kalbin bir nezaketi vardır, o sevgiyle akrabadır. Dış davranışın en rahat nezaketi ondan kaynaklanır.

1186 Eskimiş, enine desenli her şey, işe yaramaz, bozulmuş çaputtur.

1187 En iyi sohbet ortam için şu söylenirdi: sohbet anı ders verici, sessizlik anı eğiticidir.

1188 Bilhassa sevdiğin insanlarla beraberken, söylediklerinin doğru olmadığını anında anlasan dahi, bir şeyleri açıklamak, konuyu genişletme ve duygulara hitap etmek çok eğlencelidir.

1189 Doğru bir cevap sevgi yüklü bir buse gibidir.

1190 İtiraz ve iltifat her ikisi de kötü bir sohbet oluşturur.

1191 En hoş sohbet ortamları, kişilerin birbirlerine karşı neşeli bir hürmet sergilediklerinde ortaya çıkar.

1192 Dinleyiciyi övmeden, uzun süre başkalarından bahseden, antipati oluşturur.

1193 Kimse sohbet ortamlarında konuşmazdı, eğer diğerlerini ne kadar sık yanlış anladığının farkında olsaydı.

1194 Ne kadar kendi içine kapalı yaşarsanız yaşayın, bir anda alacaklı veya verecekli durumuna düşebilirsiniz.

1195 Kolay kolay büyük sohbet ortamlarında bulunmuyoruz, bu kadar çok insanı bir araya getiren tesadüfün, bizi de dostlarımızla bir araya getireceğine inanıyoruz.

1196 Herhalde yabancı konuşmaları, onları anlamadığımız için, aktarırken o kadar değiştiriyoruz.

1197 Herkes anladığı kadarını duyar.

1198 Söylenmiş her söz, zıt anlamını çağrıştırır.

1199 Mantıklı ve mantıksız aynı itiraza tabidirler.

1200 Doğruyu ya da yanlışı söylüyor olmanız fark etmez. Her ikisine de itiraz edilir.

1201 Tümüyle hemfikir olunup olunmadığı değil, tek fikir üzerinden mi gidildiği sorgulanmalıdır.

1202 Işık ile zihin, biri fiziksel, diğeri ahlakta hükmeder, ikisi de düşünülebilen en yüce bölünmez enerjilerdir.

1203 Doğa âleminde *hareket* ve *eylem* hüküm sürer, özgürlüğün âleminde *istidat* ve *irade*. Hareket sonsuzdur ve her uygun şartta dayanılmaz biçimde tezahür eder. İstidat da doğaya uygun bir biçimde gelişir ama önce irade ile çalıştırılması ve zamanla yükseltilmesi gereklidir. Bu nedenle serbest eylemden olduğu kadar özgür iradeden emin değiliz. Biri kendi kendini yapar, diğeri ya-

pılır, çünkü mükemmelleşmek ve etki edebilmek için emin ahlaki olanda, yanılmayan, sanat âleminin hiçbir yerde yazılı olmayan kurallarına uyması gerekir. Vicdanın bir ataya ihtiyacı yoktur, o her şeye sahiptir. Sadece içsel kendi dünyasıyla uğraşır. Dehanın da kurala ihtiyacı olmazdı, kendine yeterdi, kendi kuralını kendi koyardı. Ancak dışa etki ettiği için, sıklıkla madde ve zamanın şartlarına tabidir ve her ikisinde de delirir. Bu nedenledir sanat olan her şeyin, şiir, heykel ve resim gibi egemenliklerin bu denli tuhaf ve güvensiz olmaları.

1204 Büyük veya küçük anlamda karakter, insanın kendini muktedir hissettiği şeyde devamlılık göstermesidir.

1205 İnsan varlığının zirvesine dek, geri dönmeyi düşünmeden, karaktere bağlı kalmak gerekir.

1206 O derece bir karakter ki, bir resmi nesnelleştiremeyen, sonuç vermeyen karakter.

1207 İnsan büyük bir insandan veya olağanüstü bir şey hakkında konuşmadan gerçek karakterini göstermez. Temeldeki bakırı ortaya çıkaran gerçek mihenk taşı budur.

1208 İnsanların önyargıları, insanların her seferki karakterine dayalıdır, bu nedenle bu hal ile en içten bağlıdırlar. Aşılmaz bir biçimde, ne açıklık, ne akıl, ne de izanın buna en ufak bir etkileri yoktur.

1209 İnsanlar karakterlerini, gülünç buldukları şeylerle gösterdikleri kadar başka hiçbir şeyle gösteremezler.

1210 Gülünç olan, zararsız bir biçimde, duyular için bir araya getirilen ahlaki bir zıtlıktan açığa çıkar.

1211 Duygusal insan gülünecek bir şey yoksa dahi sıkça güler. Onu uyaran ne olursa olsun, içsel keyfi açığa çıkar.

1212 Akıllı olan neredeyse her şeyi gülünç bulur, mantıklı neredeyse hiçbir şeyi.

1213 Bazı zihinlerin ahmaklıklarını kabul etmek gerekir.

1214 Herkesin kendine özgü huyları vardır ve bunlardan kurtulamaz. Yine de bazıları, sıklıkla en masum olan huyları nedeniyle helak olur.

1215 Tuhaflık, tuhaflığı doğurur.

1216 Kendine ait olandan onu koparıp atsan da kurtulamazsın.

1217 Herkesin doğasında, eğer bunu alenen söylese, hoşnutsuzluk oluşturacak bir şey vardır.

1218 Özelliklerimizi kültive etmemiz gerekir, tuhaflıklarımızı değil.

1219 İnsan sadece doğuştan sahip oldukları değil, aynı zamanda sonradan edindikleridir.

1220 İnsan ne kadar antropomorf olduğunu asla idrak etmez.

1221 Antropomorfizm,

Erotomorfizm.

Oluşan her ne olursa olsun, onu ahlaki-akli duygularla çözümlediği ve dönüştürdüğüdür.

1222 Kendini, sınırlılığın içinde beğenmek zavallı bir durumdur. En iyinin huzurunda, sınırlılığını hissetmek, elbette korkutucudur, ancak bu korku yüceltir

1223 Kendini idrakle sınırlı ilan eden, mükemmele en yakın olandır.

1224 Kendini pek bir şey sanmayan, sandığından daha fazlasıdır.

1225 Büyük bir hatadır kendini olduğundan fazlası sanmak ve olduğundan daha az değerli bulmak.

1226 Mükemmel olan her şey, bizi ona layık olmadığımızı düşündüğümüz bir anda sınırlar: ancak sonra onu kendi kültürümüze kattığımızda, onu akıl ve keyfi kuvvetlerimize dâhil ettiğimizde, bizim için önemli ve değerli olur.

1227 Büyük bir şey öğreneceğimiz zaman, hemen doğuştan gelen zavallılığımıza kaçar ve yine de her zaman bir şey öğrenmiş oluruz.

1228 Hepimiz o kadar dar kafalıyız ki, her zaman kendimizin haklı olduğuna inanırız; sadece yanılmakla kalmayıp yanılmaktan keyif alan, olağanüstü bir akıl da böyle düşünülebilir.

1229 Gerçek insana, yanılgı zamana aittir. Bu nedenle olağanüstü biri için şöyle denir: "Le malheur des temps a causé son erreur, mais la force de son âme l'en a fait sortir avec gloire."*

* Fransızca: "Kötü zamanlar onu hataya sürükledi, ancak ruhunun gücü bu süreçten zaferle çıkmasını sağladı."

1230 Olağanüstü bir insanın kendiyle, şartlarla ve zamanla boğuştuğunu ve bir türlü aydınlığa çıkamadığını görmek çok acıklıdır.

Acıklı bir örnek: Bürger.

1231 Her zaman kendisinden bir şey öğrendiğimiz kişiye usta deriz kolayca. Kendisinden bir şey öğrendiğimiz herkes, bu isme layık değildir.

1232 Biri Timon'a çocuklarının ders almasıyla ilgili bir şey sormuştu. "Bırakın", diye cevapladı o da, "asla anlamayacaklarının dersini alsınlar."

1233 Gerçek talebe, bilinenden bilinmeyeni oluşturmayı öğrenir ve ustaya yaklaşır.

1234 Mükemmellik cennetin normudur, mükemmel olanı insanın normu ister.

1235 Yabancı halde, saf doğa huyu.

Huy ne kadar duru ise, hale daha az ihtiyaç olur.

Hal kendi içinde ne kadar karışık, ne kadar ilginç ise, huylarımıza kuralı o denli koyar.

1236 Fikirlerimiz, sadece varlığımızın yer tutucularıdırlar. Birinin nasıl düşündüğünden, neyi eksik olduğunu anlayabilirsiniz. En boş insanlar kendilerini çok şey sanırlar, fevkalade olanlar şüphecidirler, günahı çok olan çirkef ve iyi olan korkak. Böylece her şey dengelenir. Herkes tam olmak ister veya öyle görünmek ister.

1237 Seçim konuşmaları her zaman sahip olunanı değil, hedefleneni anlatır. Kolayca hayal ediliyor böylesi de.

1238 Botanikçilerin bir bitki bölümü vardır, bunu incompletae* diye adlandırırlar. Aynı şekilde, olmamış, tamamlanmamış insanların var olduğu da söylenebilir. Özlemleri ve çabalarının eylem ve icraatlarıyla uyum sağlamayanlardır bunlar.

1239 En küçük insan dahi tamamlanmış olabilir, kendi yetenekleri ve kabiliyetleri sınırları içerisinde hareket ederse. Ancak her güzel avantaj bile kararır, kaldırılır ve yok edilir eğer mutlak talep edilen eş oranda kaybedilirse. Bu hastalık yeniçağda daha sık görülecektir, çünkü kim yüceltilmiş bir şimdiki zamanın, en hızlı hareket eden taleplerine cevap verebilecek?

1240 Ciddi bir şekilde kendi derinliklerine inen, daima kendini yarım bulacaktır. Sonrasında kendini tam yapmak için bir kıza veya bir dünyaya tutunmalıdır, hangisi olduğu hiç fark etmez.

1241 Sağlıklı insanlar, beden ve akıl organizasyonlarının her bölümünde bir vita propria** olanlardır.

1242 İnsanın arada bir uyumadan uyuşturulması, doğanın bir talebidir. Bu nedenle tütün, konyak, afyonlar keyifle kullanılır.

1243 Vücudun boyanması ve delinmesi hayvanlığa geri dönüştür.

1244 Kendi içimizdeki bir çelişkiden kaçınamayız, onu dengelemeye çalışmalıyız. Başkaları bize itiraz ederse bizi ilgilendirmez, bu onların sorunudur.

---

* Latince: tamamlanmamış olan.

** Latince: orantılı hayat

1245 En büyük mutluluk, eksikliklerimizi düzelten ve hatalarımızı dengeleyendir.

1246 Eksiklikleri sadece sevgisizler fark eder. Bu nedenle bunları fark edebilmek için sevgisizleşmek gerekir, ancak bu iş için gerektiğinden fazla değil.

1247 Eksikliklerimizin neler olduğunu dinleriz, onları cezalandırırız, onlar yüzünden sabırla birçok acı çekeriz, ama iş onlardan kurtulmaya gelince sabırsızlaşırız.

1248 Bazı eksiklikler bireyin varlığı için gereklidir. Eski dostlar bazı tuhaflıklarını bıraksalar bizi rahatsız ederdi.

1249 Derler ki: "hemen ölür", eğer huyuna suyuna ters düşen bir şey yapılırsa.

1250 Hangi eksikliklerimizi koruyabilir ve hatta onları geliştirebiliriz? Başkalarını yaralayıcı olanlar değil de onlara hoş gelenleri.

1251 İhtiraslar, eksiklikler veya sadece yükseltilmiş erdemlerdir.

1252 İhtiraslarımız gerçek Ankalardır. Eskisi yanar yanmaz, yenisi hemen küllerinden doğar.

1253 Büyük ihtiraslar umutsuz hastalıklardır. Onları iyileştirebilen asıl onu daha da tehlikeli kılar.

1254 İhtiras, itirafla şiddetlenir ya da hafifler. Sevdiklerimize karşı güven ve gizleme konusunda orta yolu tutturabilmek kadar arzu edilen bir şey yoktur.

1255 İhtiyacın olduğunda yanında olacağına inandığın kişi kadar sevebileceğin kimse yoktur.

1256 "L'amour est un vrai recommanceur."*

1257 Her büyük ayrılıkta delilikten bir tohum yatar. Onu düşüncelerle filizlendirmekten ve ona bakım sağlamaktan sakınmak lazım.

1258 Alışkanlıktan ötürü nasıl durmuş bir saate sanki hala çalışıyormuş gibi bakıyorsak, bir güzelin yüzüne de öyle bakıyoruz, sanki o hala seviyormuş gibi.

1259 Hayat için ne büyük bir kazanım olurdu, insanın rakibini övdüğü takdirde sevdiğinin gözünde hiç olmadığı kadar yüceldiğini eğer zamanında bilseydi insan. Böyle bir durumda kalbi açılır, sizi yaralayacağına dair her türlü kaygı, sizi kaybedeceğine dair her türlü korku yok olur gider. O an o size güvenir ve siz de sevinçle bu ağacın meyvelerinin size ait olduğuna emin olursunuz, eğer düşen yaprakları başkalarına bırakacak kadar hatırşinassanız tabii.

1260 Sevdiğinin hatalarını erdem olarak gören kimse, sevmiyordur.

1261 On yedinci yüzyılda, sevgiliye manalı manalı, *Mannräuschlein*** derlerdi. (*Bkz. ek notlar*)

1262 Hiddensee'deki en âşık ifade, *Sevgili Yıkanmış Ruh.*

1263 Yaşça olgun bir adamı, hala genç kadınların peşinde koştuğu için ayıplamışlar. "Kendini gençleştirmek için tek çare", diye cevaplamış, "bunu da herkes ister."

---

* Fransızca: "Aşk gerçek bir yenileyicidir."

** Erkekleri sarhoş eden.

1264 Gençliğin şiddetini hissettiği sevgi, yaşlıya yakışmıyor, üretkenlik gerektiren her şeyde olduğu gibi. Yıllar geçtikçe de bu gücün kalması çok enderdir.

1265 Tam ve yarım şairlerin tümü bize sevgiyi öyle tanıtıyorlar ki, eğer doğaya uygun biçimde, var gücüyle ve parıltısıyla daima yenilenmese sevgi, çoktan bayağılaşmış olurdu.

1266 İnsan, onu kelepçeleyen tutku hükümdarlığını saymazsak, bazı gerekli ilişkilere bağlıdır. Bunları tanımayan veya sevgiye dönüştürmeye çalışan mutsuz olmaya mahkûmdur.

1267 Sevginin tümü şimdiki zamana dayalıdır. Şimdiki zamanda bana hoş gelen, bana hep yokmuş gibi görünen, yenilenmiş şimdiki zamanın arzusunu bende daima uyandıran, bu dileğin gerçekleşmesinde canlı bir hoşluk oluşturan, mutluluğun devamında daimi bir asaletle eşlik edileni seviyoruz aslında ve dolayısıyla şimdiki zamanımıza ulaşabilen her şeyi sevebiliriz. Hatta son sözü söylemek gerekirse: İlahi aşk, daima en yüce olanı, ana getirmek için çabalamaktadır.

1268 Buna en yakın duran ise eğilimdir ki, bundan sıklıkla sevgi oluşur. Duru bir ilişkiye dayalıdır ve her aşamada sevgiye çok benzer, şimdiki zamanın devamlılığının gereksinimin talebi dışında.

1269 Bu eğilim birçok yöne doğru olabilir, bazı insanlar veya nesnelere karşı olabilir ve odur aslında kendini korumasını bilirse, güzel bir sonuçla insanı mutlu eden. Alışkanlığın tamamen sevgi ihtirasının yerine

geçebileceği, herkesin kendisi için yapacağı bir yoklamaya değer: o ne asil ne de rahat bir şimdiki zaman talep etmez. O noktada ise aşılmaz olur. Alışılmış bir ilişkiyi ortadan kaldırmak zordur, o her iğrenç olana karşı dayanır, mutsuzluk, isteksizlik, öfke hiçtir ona karşı. O hatta aşağılamayı, nefreti de geçer. Bilmiyorum hiçbir roman yazarı başarmış mıdır, buna benzerini bütünüyle kaleme almayı, zaten sadece yanı sıra ve bölümler halinde yapabilir bunu, çünkü her zaman, tam bir gelişi esnasında, bazı imkânsızlıklarla savaşmak zorunda kalır.

1270 Sevgiyi hissetmeyen iltifat etmeyi öğrenmelidir, yoksa geçinemez.

1271 Bir başkasının üstünlüklerine karşı sevgiden başka kurtarıcı yoktur.

1272 Büyük yeteneklerdir en güzel barışma araçlarıdır.

1273 Nefret etken bir gücenmedir, kıskançlık edilgen bir alınma. Bu yüzden kıskançlığın, bu kadar çabuk nefrete dönüşüyor olmasına şaşırmamak lazım.

1274 Haset ve nefret yanlarına keskin zekâ katılsa dahi gözlemleyen kişiyi yüzeysel olanla sınırlandırır. Ancak iyi niyet ve sevgi ile kardeş olduğu takdirde dünyanın da insanın da ötesine geçer, evet en yüce olana ulaşabileceğine dair umutlanabilir.

1275 Halet-i ruhiye baygındır ve duygusallığa dayalıdır. Duygusallığın kendiyle olan çelişkisinin ta kendisidir.

1276 Şehvet: tadına varılasıyla olan oyun, tadı çıkarılmış olanla oyun.

1277 Hersilie göçebe dişi Tor hakkında şunu söylemişti: "Bazen içimden geldiği gibi deli olmak istesem, bu şekilde olurdu.

1278 Komik bir arkadaş, yolculukta bir yük arabası gibidir.

1279 Şaka anlayışı aklın olaylarla denge halinde değil de onlara hükmetmek isterken veya bunu başaramadığında açığa çıkar. Bu kızgın veya kötü şaka anlayışını açığa çıkartır. Ya da olaylara kendini feda eder ve kendisiyle onamalarına izin verir, salvo honore: bu da neşeli şaka anlayışı veya iyi olandır. Çocuklarıyla oyun oynarken keyif verdiğinden çok keyif alan bir baba ile iyi sembolize edilebilir. Bu durumda akıl Goffo'yu oynar, ilk durumda da Moroso'yu.

1280 Ani coşkunlukla acımasız eleştiriyi, aynı kişilikte bir araya getirmesi zor hedeflenebilirdir.

1281 Sabırsızlıkla sabırsızlık on kat cezalanır. Hedefe yaklaşmak isterken ondan uzaklaşılır.

1282 Kibir kişisel bir şan şöhret bağımlılığıdır. Özellikleri, kazanımları, yaptıkları için sevilmek, hürmet edilmek aranmak istenmiyor. Kendi bireysel varlığı için istiyor. Bu nedenle kibir, en çok hafif meşrep bir güzele yakışıyor.

1283 İnsanlar oldukça kötüleştiklerinde, bundan başkasının zarara uğramasından aldıkları keyiften başka bir kârları olmaz.

1284 Bir sessiz harfin diğer sessiz ile karıştırılması, uzvun beceriksizliğinden, seslilerin iki seslilere dönüşmesi de hayal edilen bir çoklu anlatımdan kaynaklanıyor olmalı.

1285 Taze ömür boyunca birçok şeye sabrediliyor, eskimiş veya yeni ötesi olsun yeter ki.

1286 Önemli ilişkiler içinde yaşayan, elbette insana normalde rastlayanların bazılarını görmemiş olabilir ama analog olanını ve belki de örneksiz olarak yaşamış oldukları.

1287 Anıların aşağıdan yukarı veya yukarıdan aşağı, daima rastlaşmaları gerek.

1288 Bir ahmaklığa saf bir şekilde izin vermek, onu kendi aklıyla desteklemekten iyidir. Akıl ahmaklığa bulaştığında gücünü kaybeder, ahmaklık da sıkça ilerlemesini sağlayan doğallığını.

1289 Dikkatsizliklerde bir çıkış yolu bulma ihtimalleri gözetlemekten daha olağan bir şey yoktur.

1290 Akıllı birinin de başına hatırı sayılır ahmaklıklar gelir.

1291 "Akıllıların birbirleriyle çok ortak yönleri vardır." Eshilos. (*Bkz. ek notlar*)

1292 Bilge adamlar yanılmasa, ahmaklar çaresiz kalırdı.

1293 Bir şey hakkında düşündüğünü tamamlayamadığını düşünmek.

1294 Serçe bilir mi ki leyleğin kendini nasıl hissettiğini?

1295 Berbat bir deve yine de birçok eşeğin yükünü taşır.

1296 Maymunlar sıkılmayı başarabilselerdi, insan olabilirlerdi.

Gerçekler.

1297 Yerine getirilemeyen talep edilmez.

İdealler.

Talep edilen, yerine getirilen değildir aynı zamanda.

1298 İdeal olanda her şey élans'a* dayalıdır, gerçekte ise ısrara.

1299 Fikri olana her doğrudan davet şüphelidir, bilhassa kadınlara. Her neyse, her önemli adam az veya çok dindar-ahlaki-estetik bir sarayla çevreler kendini.

1300 İnsanın kendini çevreleyebileceği en kötü kültür, başkalarının onu kale almadığına olan inancıdır.

1301 Kimse kendisinin Mesih gibi beklendiğini sanmasın.

1302 İnsanlar gerekli olana yeterli olmadıklarından, gereksiz olana çabalarlar.

1303 Alakanın kaybolduğu yerde, hafıza da kaybolur.

1304 Hafıza her zaman kaybolabilir, eğer anda hüküm varsa.

1305 Hatalarımı devreden efendimdir, hizmetçim de olsa.

1306 Siz farklı isimler verilen denizler gibisiniz, oysa nihayetinde hepsi de tuzlu su.

1307 Erkeler, kadınları kendilerine yük ederlerse, öreke gibi ipleri eğirilir.

1308 Kadınların en iyisi, çocuklarına babalarını kaybettiklerinde babalık yapabilecek olandır.

---

* Fransızca: moment.

1309 İyi niyetli bir ihtiyar sınayıcı, bir öğrencinin kulağına demiş ki: "Etiam nihil didicisti* (şu ana kadar henüz bir şey öğrenmiş değilsin)" ve onu iyi bir not ile geçirmiş.

1310 Okuyabiliyorsan anlamalısın, yazabiliyorsan bir şey bilmelisin, inanabiliyorsan idrak edebilmelisin, arzu ediyorsan yapmalısın, talep ediyorsan elde edemeyeceksin ve tecrüben varsa kullanmalısın.

1311 Kanun adamı her zaman kendini olduğundan daha asil ve güçlü sanır.

1312 Problemli mizaçlar vardır içinde bulundukları hiçbir duruma ayak uyduramayan ve memnun olmayan. Bu durumdan hayatı zevk almadan tüketen feci bir çatışma doğar.

1313 İnsan zamanında umumi veya ev hayatındaki felaketler sebebiyle feci yıpranmış olabilir. Kader zengin tohumları vursa dahi sadece samanı ezer, taneler ise bir şey hissetmez ve eleğin üstünde mutu mutlu zıplarlar. Değirmene mi yoksa ekilmek üzere tarlaya mı gitmek üzereler, umursamazlar.

1314 Yıllar Sibylla Kitabeleri gibidir: ne kadarını yakarsan, o kadar kıymetlenir. (*Bkz. ek notlar*)

1315 Hayatın her dönemine bir felsefe tekabül eder. Çocuk gerçekçidir, çünkü armutların ve elmaların varlığından öylesine emindir ki. İçinde ihtiras fırtınaları kopan

---

* Latince: Ayrıca öğrenilen bir şey. (Buradaki anlamı: ben de hiçbir şey öğrenemedim)

genç, kendisinin farkına varmalı ve kendini yoklamalıdır: o idealiste dönüşür. Yetişkin bir adam ise şüpheci olmak için elzem tüm gerekçelere sahiptir. Hedef için seçmiş olduğu aracın doğru olup olmadığı konusunda şüphe etmekte haklıdır ki, sonradan yanlış bir seçim yüzünden pişman olmasın. İhtiyar ise daima mistisizme yönelecektir. Birçok şeyin tesadüfe bağlıymış gibi göründüğünü görür: akılsı olan gerçekleşir, akıllı olan hedefe ulaşmaz, şans ve şanssızlık beklenmedik bir biçimde eşitlenir. Bu böyledir ve böyleydi. İleri yaştaki daima orada olan, geçmişte var olmuş olan ve gelecekte olacak olanla avunur.

1316 Çocuklarla çok vakit geçiren, hiçbir etkinin tepkisiz kalmayacağını görecektir.

1317 Mükemmel çocuksu bir varlığın tepkisi ihtiraslıdır da, müdahalesi çabalıdır.

1318 Bu nedenle çocuklar erken yargılar veya hatta önyargılarda yaşarlar. Çünkü hızlı ve tek taraflı kabul edilen silinene kadar daha genel bir yer açmak için, zaman gereklidir. Buna dikkat etmek bir eğitimcinin en önemli görevlerindendir.

1319 İki yaşında bir oğlan doğum gününde kendisine gelen hediyeleri teşekkür ederek, sevinçle almış ve kardeşinin doğum gününde ona gelen hediyeleri kıskanmamıştır.

1320 Buradan yola çıkarak Noel arifesi gecesi, onca hediyeyle karşılaşınca, kendi Noel'inin geleceğini sormuştur. Bu genel bayramı kavrayabilmesi için bir sene daha geçmesi gerekecekti..

1321 Gençlik bir hata ise, ondan hemen kurtulunur.

1322 Yanılgı, genç olduğumuz müddet çok iyidir, ancak onu yaşlılığa getirmemeli.

1323 Yanılgılarının bedeli ağır olur onlardan kurtulmaya çalışınca. Bu bile ucuz kurtuldunuz anlamına gelir.

1324 Gençler doğanın yeni taslaklarıdırlar.*

1325 Gençlikte yaşlılığın avantajlarına sahip olmak, yaşlılıkta da gençliğin avantajlarını kaybetmemiş olmak, her ikisi de sadece bir şanstır.

1326 Gençliğinde çok şey bekleyen kimse, kendini aldatmış olmaz. Ancak o zamanlar, nasıl gelecekleri sezdiği gibi, dileklerinin kabul edilmesini de öyle kalbinde sezmelidir, dışarıda değil.

1327 Yaşlandıkça, idrakle bir basamakta durmak gerekir.

1328 İnsanın polypragmosyne'i, yani çoklu işlerle meşgul olmaması, hatta yaşlandıkça yeni işlere kalkışmaktan geri durması gerektiği söylenir. Ama bunu söylemesi ve başkalarına ahkâm kesmesi kolaydır. Yaşlanmanın kendi zaten yeni bir işe başlamaktır. Bütün şartlar değişir. İnsan ya tamamen işi gücü bırakacak veya irade ve idrak ile yeni rolünü üstlenecektir.

1329 "Yaşlıyken, genç olduğun zamandan daha çok iş yapmak lazım"

1330 Yıllar geçtikçe sınavlar da büyür.

---

* Fransızca: Nüktedan, kısa ve akıllıca ifade edilmiş özet.

1331 İnsanın sonunda kendisinin özeti olması!
Buraya ulaşmak bile büyük bir şanstır.

1332 Sadece daha yumuşak olmak için yaşlanmalı insan.
Yapmış olduğum hiçbir hatayı, yapmazdım demem.

1333 Yaşlıları, çocukları esirgediğimiz gibi esirgiyoruz.

1334 İhtiyar en büyük insan haklarından birini kaybeder.
Onun gibiler tarafından değerlendirilmeyi.

1335 Ebeveyn ve çocukların birbirinden önce veya sonra ölmekten başka seçeneği yoktur ve nihayetinde hangisini tercih edeceğimizi söylemek güçtür.

1336 En güzel ruh göçü, kendimizin bir başkasında açığa çıktığını gördüğümüzdedir.

1337 Nadiren kendimize iyilik yaparız, dolayısıyla başkalarına yeterince iyilik yapmış olmak daha teselli edicidir.

1338 Başkalarından önce davranmak isteyen, genelde kendini aldatır. O sadece yapabildiğini yapar ve sonra da diğerlerinin yapabileceğinden çok daha fazlasını yapabileceğine inanır.

1339 İyi tavsiyelerde bulunduğunuzda, kendinizi bunlara vakıfmış gibi hissedersiniz.

1340 Birçok insan duyduklarını anladığını da sanır.

1341 Kim bir şeye vakıf olduğunu söyleyebilir, eğer bir şeye vakıf değilse?

1342 Her gün tecrübeleri yenilemek ve zihni arındırmak için yeni sebeplerimiz vardır.

1343 Bonus vir semper tiro.*

1344 Kendisi ve başkalarına karşı gerçek olan ve gerçek kalan, en büyük yeteneklerin, en güzel özelliğini taşımaktadır.

1345 Kendini ifade etmek doğadır, ifade edileni verildiği gibi almak eğitimdir.

1346 Nankörlük daima bir nevi zaaftır. Asla maharetli insanların nankör olduğunu görmedim.

1347 Bize teşekkür borçlu olan birine rastladığımızda, bu hemen aklımıza gelir. Oysa biz kaç kere teşekkür borçlu olduğumuz bir insana rastlarız, da aklımıza dahi gelmez.

1348 Asır ilerledi, yine de, her birey en baştan başlar.

1349 Her insan tamamlanmış, oluşturulmuş, mükemmel dünyayı kendine özel, uygun bir dünya yaratabileceği bir temel olarak algılar. Maharetli insanlar onu hiç şüphesiz alır ve olduğu kadar onunla baş etmeye çalışırlar. Diğerleri ise onu çekiştirip dururlar ve bazıları da varlığından dahi şüphe ederler.

Bu temel gerçeği, her zerresinde hisseden, kimseyle kavga etmez ve bir diğerinin varlığını, kendisininkinin bir bakşa fenomeni olarak düşünür. Çünkü biz, her gün birinin rahatlıkla düşünebildiğini, diğerinin düşünemediğini görüyoruz, hem de iyi ve kötü şeylerle ilgili değil, bizim için tamamen anlamsız konularda.

---

* Latince: İyi dam daima işinin başındadır.

1350 "Diktiğim ağacın köküne takıldım." Bunu söyleyen ormancı, yaşlı bir adam olmalı.

1351 Ekmek biçmek kadar zor değildir.

1352 Hedefe yaklaştıkça zorluklar büyür.

1353 En büyük zorluklar, onları beklemediğimiz yerlerdeler.

1354 Bütün kuralları inceleyecek olsak, onları çiğnemek için vaktimiz kalmaz.

1355 Dünya çatlağı olan bir çandır: takırdıyor ama çınlamıyor.

1356 Bir kardeş çanak getirdi, diğeri çömlek. Çürük ekonomi!

1357 Genelde insanlar, olduklarından daha tehlikeli bulunur.

1358 Çöldeki Hindular balık yememeye yemin ederler.

1359 Dikkat, sadece sonrasını görebilmenin çok katıdır.

1360 Değirmenci, kendi değirmeninin öğüttüğü buğdayın dışında, başka buğdayın yetişmediğini düşünür.

1361 Dere değirmencinin dostudur, onun işine yarar ve seve seve değirmen çarklarının üzerinden akar. Sebepsizce vadiden geçse ne işine yarar?

1362 Dürüst olmaya söz verebilirim, tarafsız olmaya veremem.

1363 Kısıtlı bir zekâya sahip, dürüst bir insan, sıklıkla en iyi düzenbazın oyunlarını bütünüyle görür.

1364 Akıllı insanlar daima en iyi iletişim sözlükleridirler.

1365 Dünya insanı için anekdotlar ve düsturlar külliyatı en büyük hazinedir, eğer ilkini uygun sohbetlerde serpiştirmeyi, ikincisini de yerli yerinde hatırlamayı başarırsa.

1366 Üç şey belirli zamanlar dışında kabul görmez:
Savaşta bir kahraman,
Öfkelenen bilge bir adam,
Dardaki bir dost.

1367 Üç sınıf ahmak vardır:
Kibirli erkekler,
Âşık kızlar,
Kıskanç kadınlar.

1368 Deli:
Ahmakları eğiten,
Bilgelere itiraz eden,
Kof konuşanlardan etkilenen,
Fahişelere inanan,
Sırlarını güvenilmezlere veren.

1369 Kim tahammül göstermelidir?
Büyük bir işe niyetlenen,
Tepeye tırmanan,
Balık yiyen.

1370 Net kavramları olan emir verebilir.

1371 İnsanın içinde hizmet etmek isteyen bir yanı da vardır. Bu nedenle Fransızların şövalyeliği bir hizmetkarlıktır.

1372 Kimisi çekiçle duvara vurup durur, çivinin tam başına isabet ettiriyorum diye.

1373 Benim gibi zavallı bir köpek olan Epikür'ü çok yanlış anlamışlardır, en yüce olanı acısızlığa yerleştirdiğinde.

1374 Geyiğe, kan höpürdetmenin ne kadar leziz olduğunu anlatmaya çalışan kaplan.

1375 Onlar herhalde ciddidir, ancak bu ciddiyetle ne yapacaklarını bilmezler.

1376 İlk iliği ıskalayan, düğmelemekle bir yere varamaz.

1377 Düşen bir kalemi derhal kaldırmak gerek, yoksa ezilir.

1378 Yüz tane gri at bir kır at etmez.

1379 Gökyüzünün mavi olduğunu idrak edebilmek için dünyayı gezmeye gerek yoktur.

1380 Kim kimi överse onu kendine eşdeğer kılar.

1381 "Bir taşı kendi başına kaldırmak istemeyen, onu öylece yerine bıraksın."

1382 Aemilium Paulum – virum in tantum laudandum, in quantum intelligi virtus potest.*

1383 Çökeleği dövüyorlar, sanki krema olmak istemiyormuşçasına.

1384 Fırtınadan önce, son kez güçlü bir biçimde artık sonsuza dek yok olacak olan toz kalkar.

---

* Latince: Aziz Paulus – eğer erdemleri idrak edilebilse, çok övgüye değer bir adamdır.

1385 Her su olan yerde kurbağalar yoktur ama her nerede kurbağalar duyulursa orada su vardır.

1386 Kar yalancı bir temizliktir.

1387 Kir parlaktır, eğer güneş ışıldamak isterse.

1388 On beş dakika boyunca görünen bir gökkuşağına insan artık bakmaz.

1389 İnsan nereye gideceğini bilmediği zaman aldığı mesafe kadar uzağa asla gidemez.

1390 En küçük saç teli dahi bir gölgeye sahiptir.

ek notlar

42 Sisifos: Yunan Mitolojisinde, Yeraltı Dünyasında sonsuza kadar büyük bir kayayı bir tepenin en yüksek noktasına dek yuvarlamaya mahkûm edilmiş bir kraldır.

Vulkanus: Roma mitolojisinde Jüpiter'in ve Juno'nun oğlu, Maia ve Venüs'ün kocası ve Caeculus'un babasıdır. Ateşin gizlerini çalmaları nedeniyle Jüpiter insanlığı cezalandırmak istemiş ve diğer tanrılardan, insanlar için zehirli bir hediye olan Pandora'yı yapmalarını istemiştir.

Vulcanus'un güzel ve aptal Pandora'ya katkısı, onu balçıktan şekillendirmek ve ona biçim vermek olmuştur. Ayrıca Olimpos Dağı'nda bulunan diğer tanrıların tahtlarını da yapmaktadır.

43 Nubia: Nubiya Mısır'ın güneyinde, Nil Nehri boyunca kuzey Sudan'a uzanan bir bölgedir. Eski zamanlarda bağımsız bir krallıktı.

44 Entlechiae: *Entelechie* ifadesi üç heceden oluşur (en-telecheia): *en* (içinde), *telos* (hedef), *echeia* (sahip olmak). Günümüzdeki entelektüel kelimesi buradan gelir.

46 Monas/Monad: Monas (Yunanca tek, birim, basitlik)

71 Trofonis: Trophonios Lebadeia şehrinde bir kâhine sahip olan Yunan bir kahraman.

78 Erie Kanalı, Erie Gölü ile Hudson nehrini birbirine bağlamaktadır. 584 km uzunluğa, 12 metre genişliğe ve 1,20 metre derinliğe sahiptir.

115 Nero: Nero Claudius Caesar Augustus Germanicus (15 Aralık 37 – 9 Haziran 68), esas adı Lucius Domitius Ahenobarbus olan ve aynı zamanda Nero Claudius Caesar Drusus Germanicus olarak da bilinen, Julio-Claudian Hanedanlığı'nın beşinci ve son Roma İmparatoru.

Galba, Otho, Vitellius: Roma İmparatorları.

135 Residuum: ölü bir kap, kabuk.

170 Tournure: Asaletin kibre dönüşmüş hali.

354 Öklid: (Yunanca: Εὐκλείδης — Eukleídēs) MÖ 330 - 275, İskenderiyeli matematikçi.

454 Antipodlar: Matematikte diyametral olarak karşı karşıya duran iki noktayı tanımlar.

457 Sokrates: Sokrates (Yunanca: Σωκράτης; MÖ 469; Alopeke, Attika - MÖ 399, Atina), heykeltıraş Sophroniskos'un ve ebe Fenarete'nin oğlu olan Sokrates, Antik Yunan filozofudur. Yunan felsefesinin kurucularındandır.

519 Plato: Eflatun (Yunanca: Πλάτων, Plátōn; MÖ 427 - MÖ 347), Antik/Klasik Yunan filozofu, matematikçi, felsefi diyaloglar yazarı ve Batı dünyasındaki ilk yüksek öğretim kurumu olan Atina Akademisinin kurucusu.

522 Benedictus Spinoza: (1632-1677), Tanrının doğadaki varlığını savunan felsefeci.

Niccolo Machiavelli: (1469-1527), bütün insanların her yerde aynı olduklarını ve iyi ile kötü diye bir şeyin olmadığını savunan düşünür.

536 Kopernik sistem: dünyanın güneşin etrafında döndüğünü savunan sistemdir.

543 Aksiyom: Belit; Mantıkta belit terimi, bir şeyi kanıtlamak için kullanılan kanıtlanmayı gerektirmeyecek kadar açık ilke anlamını verir.

556 Anagnorizm: Aristoteles'in Poetika adlı yapıtında bir oyun kişisinin gerçek kimliğini öğrenmesi.

572 Anagsagoras: Anaksagoras, (Yunanca: Ἀναξαγόρας, MÖ 500-428), Klazomenai'lı olup, Sokrates öncesi düşünürlerden bir tanesidir. Ana madde ve ilk hareket ettirici neden öğretisi vardır.

630 Mutlak Buyruk: (Kant felsefesindeki 'kategorischer Imperativ' kast ediliyor)

776 Orfeus: kimilerince gerçekte var olmamış, efsanevi bir isim veya mitolojik bir şair olarak görülmesine karşın, ezoterizmde, Antik Yunan'a bilgeliği Pisagor ve Platon'dan önce getirmiş, en büyük inisiyelerden biri olarak kabul edilir.

818 Rembrandt: Rembrandt Harmenszoon van Rijn (15 Temmuz 1606 – 4 Ekim 1669), Hollandalı ressam ve baskı ustası. Avrupa ve Hollanda sanat tarihinin en önemli ressamlarından biridir. Hollanda'nın ticaret, bilim ve sanatta atılım yaptığı Hollanda Altın Çağı'nda yaşamıştır. "Işığın ve gölgelerin ressamı" olarak da anılır.

835 Praxiteles: 4. Yüz yılda Atina'da yaşamış bir heykeltıraş. Skopas ve Lysipp gibi isimlerin yanında klasik heykeltıraşlığı zirveye taşıyan isimlerden biridir.

847 Albrecht Dürer: Albrecht Dürer (21 Mayıs 1471 - 6 Nisan 1528) tarihleri arasında yaşamış Alman ressam, matematikçi ve matbaacı idi. Geç gotik flamen sanatı uygular. Rembrandt ve Goya ile birlikte eski basımların en önemli isimlerinden biridir. Nürnberg, Almanya'da doğmuş ve ölmüştür.

864 Ovid: Publius Ovidius Naso (20 Mart M.Ö. 43, Sulmona – M.S. 17, Constanţa bugün Köstence) Romalı şair. Genelde aşk, terk edilmiş kadınlar ve mitolojik temalı şiirler yazan Naso, Publius Vergilius Maro ve Horatius ile beraber, Latin edebiyatının üç kanonik şairinden biriydi. Genelde hüzün beyitlerinin en büyük hocası olarak kabul ediliyordu. Şiirleri, Ortaçağ'ın sonuna kadar Avrupa sanatı ve edebiyatını önemli seviyede etkilemiştir.

988 Ate: Yunan mitolojisinde hata ve günah tanrıçası. Efsaneye göre bir bacağı topal.

1261 Almanca: Aslında, Marauschlein. Bir aktarım hatasından kaynaklanan ve aslında Lehçedeki kadın ismi Marausch'un küçültmesiyle (Dimunitif) oluşmuş bir şirinlik ifadesi.

1291 Äschylus: Eshilos (*Yunanca*: Αἰσχύλος, *Aiskhylos*) (doğum yaklaşık M.Ö. 525/524 – ölüm yaklaşık M.Ö. 456/455) Antik Yunan oyun yazarıdır.

1314 Sibylla Kitabeleri: Yunan mitolojisine göre gaipten haber verdiklerine inanılan Apollon rahibelerinin kitabeleri.

Şaşırtıcı deneyimlerle dolu, uzun ve zorlu hayatında, Johann Wolfgang von Goethe (1749–1832) tiyatro programları, kartvizitler, yazı taslakları ve hatta faturalar hakkında aklına gelen birçok fikri kaleme almıştır. Goethe muhtemelen son "Rönesans İnsanı", yani gerçek bir hezarfendir.

Weimar Dükalığı'nda bir bakan olmasına rağmen aynı zamanda resimler yapmış, tiyatro yönetmiş, anatomi, botanik ve optik üzerine araştırmalar yürütmüş ancak yine de her edebi türde başyapıtlar üretecek zamanı bulabilmiştir. Yaklaşık 1400 aforizmadan oluşan bu kitapta sadece sanat, etik, edebiyat ve doğa bilimleri üzerine değil, hayattaki rastlantısal olaylar ya da profesyonel meslek yaşamına dair de derin düşüncelerini paylaşmıştır.

Goethe'yi bir insan olarak gözümüzde canlandırmamızı sağlayacak bir tazelik ve dolaysızlığa sahip bu aforizmalar, en önemli Avrupalı yazarlardan birisine ideal bir giriş niteliğindedir.

Düşünce ₺15

ISBN 978-605-5675-86-8

9 786055 675868

www.mayayayinlari.com